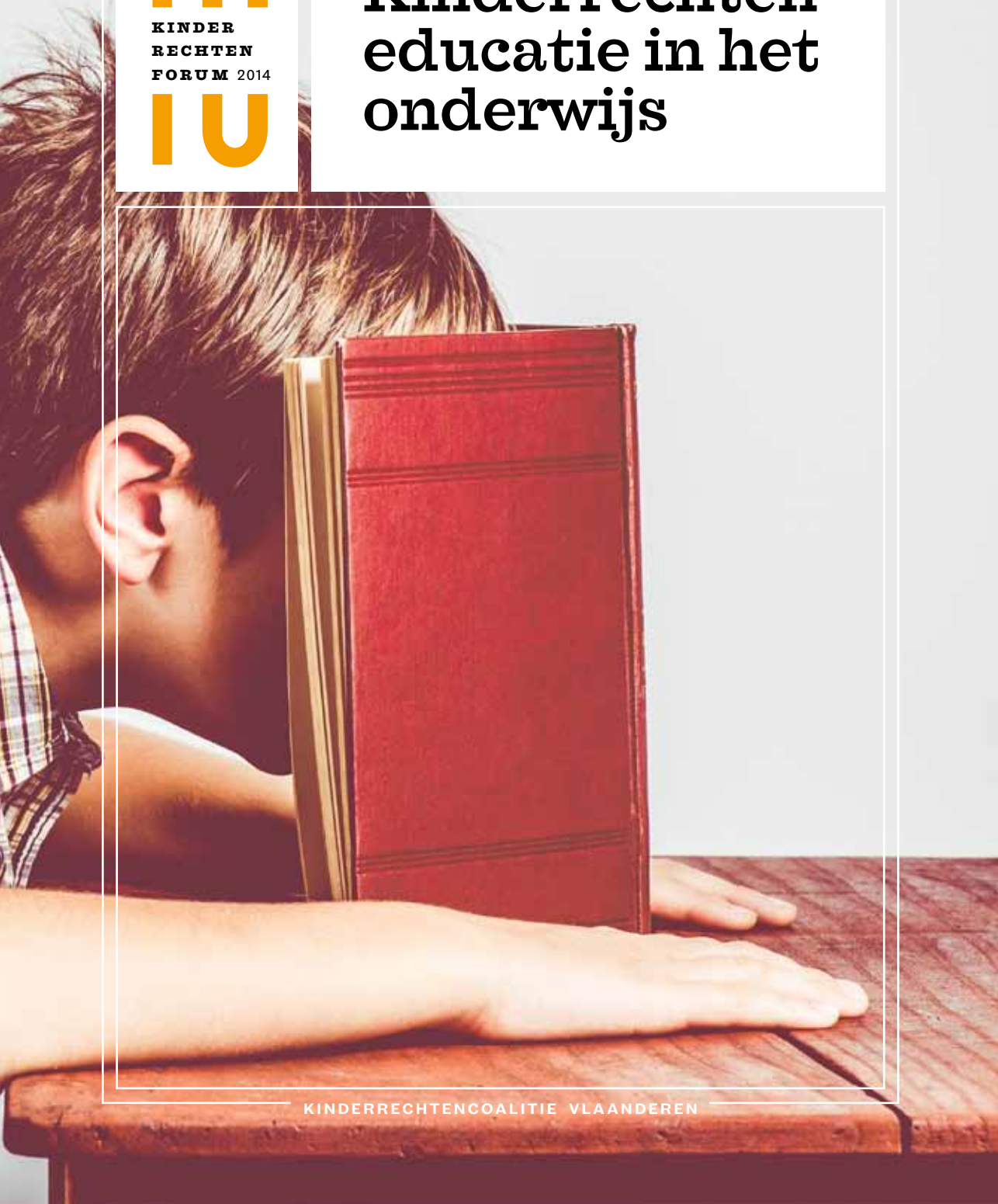

Kinderrechten- educatie in het onderwijs

Kinderrechtenforum 10 | 2014

Kinderrechteneducatie in het onderwijs

Voorwoord

3

Sinds haar oprichting in 1996 heeft de Kinderrechtencoalitie Vlaanderen altijd geprobeerd om mensen, organisaties en hun ideeën samen te brengen rond de kinderrechten. De Kinderrechtencoalitie wil specifiek vanuit het gezichtspunt en de ervaringskennis van niet-gouvernementele organisaties (ngo's) een structurele bijdrage leveren aan de implementatie van de rechten van het kind zoals vastgelegd in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK). Dat Verdrag viert dit jaar zijn 25ste verjaardag.

Eén van de middelen die de Kinderrechtencoalitie hierbij hanteert, is de organisatie van Open Fora. Daar wisselen de lidorganisaties ervaringen en ideeën uit met andere organisaties, experts, beleidsinstanties en individuele geïnteresseerden. De bijeenkomsten vormen telkens weer een belangrijke bron van inspiratie voor het werk van de Kinderrechtencoalitie.

Jaarlijks brengen we een publicatie uit waarin we onze bevindingen rond een bepaald thema bundelen. Deze publicatie noemen we – schatplichtig aan de manier waarop het tot stand komt – het 'Kinderrechtenforum'.

Dit forum is het tiende in de reeks en focust op kinderrechteneducatie in het onderwijs. We hopen met deze publicatie een bijdrage te leveren aan het promoten van kinderrechten en kinderrechteneducatie, in constructieve dialoog en samenwerking met alle betrokkenen. Het Kinderrechtenforum wordt ook gebruikt bij de opmaak van het alternatief rapport aan het VN-Comité voor de Rechten van het Kind, dat door de Kinderrechtencoalitie Vlaanderen en haar Franstalige zusterorganisatie CODE wordt samengesteld, alsook bij de jaarlijkse actualisatie van dit rapport.

Deze publicatie werd enkel mogelijk dankzij de inbreng en medewerking van heel veel mensen en organisaties. Graag wil ik daarom iedereen bedanken die rechtstreeks of onrechtstreeks aan dit jaarthema en dit Kinderrechtenforum heeft bijgedragen.

Robert Crivit
Voorzitter Kinderrechtencoalitie

10

KINDERRECHTENFORUM 2014

Kinderrechten- educatie in het onderwijs

IU

	7	Inleiding
01	17	Wat is kinderrechteneducatie? Op zoek naar definities
	26	Uit de praktijk Wat is een Kinderrechtenschool?
02	29	De meerwaarde van kinderrechteneducatie
	32	Uit de praktijk Kinderrechten in de les niet-confessionele zedenleer
03	35	Kinderrechteneducatie in het Leerplichtonderwijs in Vlaanderen
	44	Uit de praktijk Kinderrechtenschool Het Prisma
04	47	Leerlingen uit het zesde leerjaar geven hun visie op kinderrechten
	54	Uit de praktijk Schoolreglement? Praat er over met ons!
05	57	De ervaring en mening van leerkrachten
	76	Uit de praktijk Een secundaire Kinderrechtenschool
06	81	Conclusies en aanbevelingen
	107	Bronnen en interessante links

Inleiding

Waarom dit thema?	7
Hoe gingen we te werk?	9
Opbouw van deze publicatie	13

Inleiding

Waarom dit thema?

7

Dit jaar viert het Kinderrechtenverdrag haar 25ste verjaardag. Ons land ratificeerde het Verdrag in 1991 en is sindsdien verantwoordelijk om de rechten van alle kinderen te respecteren, te promoten en te verdedigen. Kinderrechteneducatie is daarbij een noodzakelijk ingrediënt. Het Kinderrechtenverdrag verwoordt het als volgt:

“Overwegende dat het kind volledig dient te worden voorbereid op het leiden van een zelfstandig leven in de samenleving, en dient te worden opgevoed in de geest van de in het Handvest van de Verenigde Naties verkondigde idealen, en in het bijzonder in de geest van vrede, waardigheid, verdraagzaamheid, vrijheid, gelijkheid en solidariteit” (uit Preamble)

“De Staten die partij zijn, verbinden zich ertoe de beginselen en de bepalingen van dit Verdrag op passende en doeltreffende wijze algemeen bekend te maken, zowel aan volwassenen als aan kinderen.” (Art. 42)

Opdat kinderrechten in de praktijk zouden worden nageleefd, is het noodzakelijk dat iedereen de kinderrechten kent, weet wat ze betekenen en ze kan toepassen. Kinderrechteneducatie is niet enkel belangrijk voor de kinderen hier, maar ook in hun relatie met kinderen in het Zuiden. Het Verdrag bepaalt immers ook dat landen de plicht hebben om andere landen te helpen om kinderrechten te realiseren. Dit is niet anders in kinderrechteneducatie, waarbij een draagvlak voor internationale samenwerking wordt gecreëerd. Omwille van die centrale functie van kinderrechteneducatie, besliste de Kinderrechtencoalitie het in dit jubileumjaar van het Kinderrechtenverdrag als jaarthema te kiezen.

“It (Child rights education, nvdr) provides space to engage constructively with children on the realization of rights globally, with emphasis on inequities and the situation of marginalized children in both the developing and the industrialized world.”

— Leila Pakkala van Unicef in 'Child Rights Education Toolkit'

Kinderrechteneducatie kan plaatsvinden in elk domein dat met kinderen te maken heeft: in het onderwijs, in het jeugdwerk, thuis, in de buurt, bij het gerecht, de politie, in de gezondheidszorg, enzovoort, en dat telkens voor kinderen én volwassenen.

Net omdat het toepassingsgebied voor kinderrechteneducatie zo omvangrijk is, koos de Kinderrechtencoalitie voor een duidelijke afbakening tot

kinderrechteneducatie in het formeel onderwijs. Daarbij lag de focus op het basis- en secundair onderwijs en bijgevolg op kinderrechteneducatie voor de kinderen zelf als dragers van de rechten bepaald in het Kinderrechtenverdrag. Daarnaast kwam ook kinderrechteneducatie gericht op volwassenen aan bod, maar dan vooral op een tweede niveau: voor die volwassenen die zelf een belangrijke rol spelen in het realiseren van kinderrechteneducatie voor kinderen en jongeren in het onderwijs. In de praktijk ging het dan meestal om (toekomstige) leerkrachten. Om verwarring te vermijden gebruiken we in deze publicatie de term kinderrechteneducatie om educatie gericht op kinderen en jongeren tot 18 jaar (de doelgroep van het Kinderrechtenverdrag) aan te duiden. We zullen die groep aanduiden met de term 'kinderen'. Als we het hebben over 'leerlingen', bedoelen we zowel leerlingen in het basis- als secundair onderwijs.

“Elk kind is gelijk, als één kind wel naar school kan, dan mogen ze allemaal naar school”

– Leerling zesde leerjaar via Vlaamse Jeugdraad

De keuze voor de afbakening tot het formeel onderwijs, is mee ingegeven door de verschillende verwijzingen in het Kinderrechtenverdrag. Volgens het Verdrag:

- hebben kinderen recht op onderwijs (art. 28)
- hebben kinderen rechten in het onderwijs (art. 28)
- worden kinderrechten verwezenlijkt door onderwijs (art. 29).

Een kinderrechtenkader biedt scholen heel wat kansen om hun pedagogische opdrachten waar te maken. De positie van het onderwijs in ons land is voorts uniek door het grote bereik van kinderen zelf: enkel al door de leerplicht bereikt het onderwijs in principe alle 6 tot 18-jarigen. Toekomstige beroepskrachten die direct of indirect met of voor kinderen zullen werken, worden opgeleid in het onderwijs. Het onderwijs is dan ook de plek bij uitstek om kinderen en volwassenen in aanraking te laten komen met kinderrechten en deze toe te passen in hun eigen leef-, leer- en/of werkomgeving.

Anderzijds stellen we vast dat kinderrechten als invalshoek nog geen ruime bekendheid en toepassing heeft in ons onderwijs. In de Slotbeschouwingen (2010) van het VN-comité voor de Rechten van het Kind staat dat België meer inspanningen moet doen om ervoor te zorgen dat alle bepalingen van het Kinderrechtenverdrag bekend raken bij een breed publiek en begrepen worden bij zowel volwassenen als kinderen.

“Het Comité stelt vast dat er bepaalde opleidingsactiviteiten zijn uitgevoerd, maar is bezorgd dat deze opleidingen niet aan alle professionals gegeven worden die voor en met kinderen werken en dat de opleidingen bovendien niet op gepaste wijze alle bepalingen van het Verdrag omvatten. Het Comité herhaalt tevens zijn bezorgdheid over het feit dat de mensenrechteneducatie nog steeds niet expliciet deel

uitmaakt van het lessenpakket in de volledige Lidstaat.”

Comité voor de Rechten van het kind, Slotbeschouwingen: België
(Art. 25)

“Het Comité spoort de Lidstaat aan systematisch onderwijs- en trainingprogramma's te verstrekken betreffende de principes en bepalingen van het Kinderrechtenverdrag, voor kinderen, ouders en alle beroepsgroepen die werken voor en met kinderen, met inbegrip van rechters, advocaten, ordehandhavers, leerkrachten, medisch personeel en maatschappelijk werkers. Het Comité roept de Lidstaat op mensenrechteneducatie, inclusief kinderrechten, op te nemen in de lessenpakketten (curricula) van alle basisscholen en secundaire scholen.”

Comité voor de Rechten van het kind, Slotbeschouwingen: België
(Art. 26)

9

Er is dus nog veel ruimte voor verbetering rond kinderrechteneducatie. De Kinderrechtencoalitie wil daartoe bijdragen door de keuze voor dit jaarthema. De Kinderrechtencoalitie heeft geprobeerd via studie en overleg een duidelijk overzicht te krijgen over de bestaande hefboomen en knelpunten die bestaan rond kinderrechteneducatie. Mee op basis daarvan formuleren we aanbevelingen voor de structurele en duurzame verankering van kinderrechteneducatie zowel binnen het onderwijsbeleid, de lerarenopleidingen als binnen de dagelijkse praktijk op school en in de klas. De neerslag van deze denkoefening vindt u in deze publicatie. Verder wijzen we erop dat de Kinderrechtencoalitie dit jaar naast het jaarthema ook twee andere thema's in het domein onderwijs behandelde. Ook over definitieve uitsluiting en capaciteitstekort werd expertise uitgewisseld en een standpunt gemaakt. De teksten daarvan zijn te vinden op de website www.kinderrechtencoalitie.be.

Hoe gingen we te werk?

De lidorganisaties van de Kinderrechtencoalitie Vlaanderen bepalen samen het jaarthema. Ook de verdere uitwerking van het jaarthema gebeurt in samenspraak met de leden. Dit jaar werd daartoe een werkgroep opgericht, die 7 keer samenkwam. Acht lidorganisaties namen regelmatig deel aan deze werkgroep. Daarnaast deed de werkgroep beroep op Kwadraet om de uitwerking van het jaarthema en de voorbereiding van de Open Fora methodisch te begeleiden. Het eerste Open Forum gebeurde in de vorm van een klankbordgroep met enkele bevoorrechte spelers. 14 aanwezigen (zonder de medewerkers van de Kinderrechtencoalitie en de begeleiders van Kwadraet) deelden op 22 mei hun inzichten om de verdere uitwerking van het jaarthema en in het bijzonder het tweede Open Forum mee vorm te geven.

Het tweede Open Forum (23 oktober) kreeg zo de volgende doelen mee:

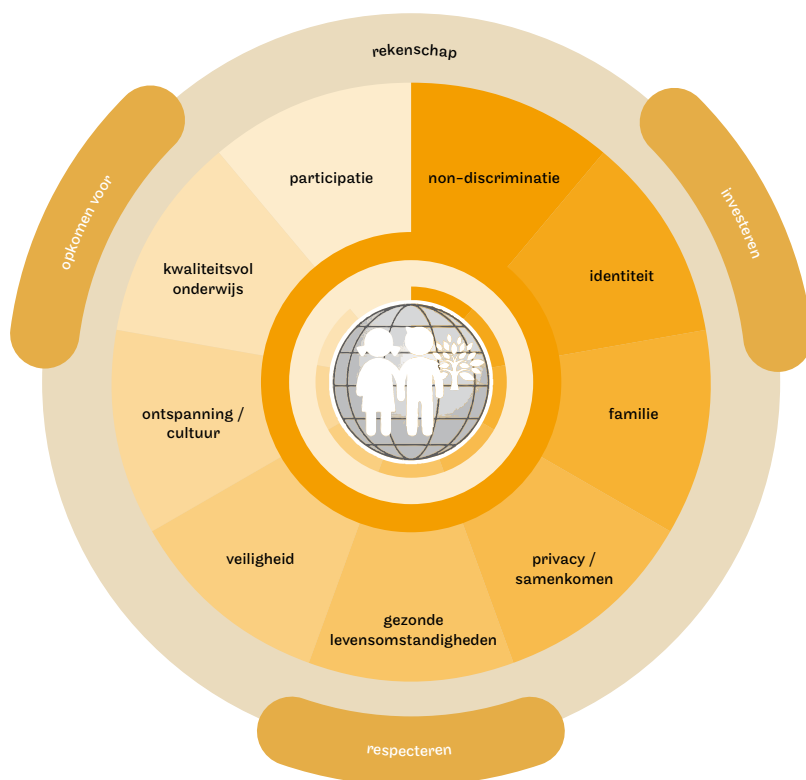
- We willen bij de deelnemers een sterker **bewustzijn** creëren rond de betekenis van kinderrechteneducatie in het onderwijs
- We willen **onderzoeken** wat de **voorwaarden** zijn opdat kinderrechteneducatie structureel en duurzaam ingebed wordt in het onderwijs.

Ongeveer 50 mensen namen deel aan het tweede Open Forum. Onder hen zowel organisaties actief rond kinderrechten, mensenrechten of vorming als mensen uit de onderwijspraktijk. Alle genodigden en deelnemers kregen vooraf een document met achtergrondinformatie.

Het programma was gericht op een maximale uitwisseling tussen de deelnemers in het licht van de geformuleerde doelen.

De dag begon met een inleiding, waarin het doel van de dag en het jaarthema werden gesitueerd. Daarna gaven Fiona Ang en Gerrit Maris van Vormen vzw, een organisatie gespecialiseerd in mensenrechten- en kinderrechteneducatie, de deelnemers een kader over wat kinderrechteneducatie inhoudt. Kinderrechteneducatie gaat zowel over een individueel proces van zelfreflectie en persoonlijke ontwikkeling, als over de relatie met anderen door interactie en het gericht zijn op samenwerking. Tot slot benadrukte Vormen de relevantie in het

het kinderrechtenverdrag

dagelijks leven, door actie, engagement en door invloed op zowel gedrag, houding als overtuiging.

Iets wat de deelnemers zeker zal bijblijven, is de oefening die we ter plekke deden waarbij we onze favoriete leerkracht uit de lagere school voor de geest haalden. Deze oefening onderstreepte meteen hoe belangrijk het is dat de leerkracht optreedt als rolmodel. Het toepassen van een kinderrechtenbenadering in de relatie met de leerlingen is minstens even belangrijk als het lesgeven over kinderrechten zelf. Of anders gezegd: zonder het toepassen ervan, blijft het louter lesgeven over kinderrechten vaak een lege doos. De vorm van de educatie is dan ook mee drager van de inhoud en dus even belangrijk. In de vorm heeft niet enkel het 'hoofd' een plaats, maar ook hart en handen. Ervaring blijkt een cruciale leerstrategie.

Kinderrechteneducatie heeft uiteindelijk als doel om "kinderrechten ten volle te realiseren", waarbij elk woord zijn volle betekenis heeft. Het schema hieronder geeft aan welke dimensies dit allemaal omvat. Belangrijk daarbij is dat de dimensies 'rekenschap', 'participatie' en 'non-discriminatie' als verplichte ingrediënten kunnen worden beschouwd. Het zijn principes die in elk initiatief rond kinderrechteneducatie moeten bewaakt worden.

Kinderrechteneducatie werkt eigenlijk aan sociale verandering via individuele verandering, zo legde Vormen verder uit. Wat niet belet dat er tegelijk ook via beleidswerk in de omgekeerde richting aan sociale verandering gewerkt moet worden.

De leerdoelstellingen van kinderrechteneducatie zijn dan ook veelvoudig, zoals we in de tabel hieronder zien:

LEERDIMENSIE	KINDERRECHTEN-LEERDOELSTELLING
overtuiging	Leerlingen zijn er intrinsiek van overtuigd dat kinderrechten ten volle gerealiseerd moeten worden
houding	Leerlingen staan positief ten opzichte van de volledige realisatie van kinderrechten
gedrag	Leerlingen stellen daden die bijdragen aan de volledige realisatie van kinderrechten
vaardigheden	Leerlingen weten hoe ze daden moeten stellen die bijdragen aan de volledige realisatie van kinderrechten
inzicht	Leerlingen begrijpen waarom kinderrechten ten volle gerealiseerd moeten worden
kennis	Leerlingen weten wat "kinderrechten ten volle realiseren" betekent

Vormen kiest er daarbij voor om de overtuiging centraal te stellen als na te streven leerdoel. Deze overtuiging moet gefundeerd en intrinsiek zijn en ook geuit worden. Indien de overtuiging er is, zijn de andere leerdoelen een stuk gemakkelijker te realiseren. Net omdat de overtuiging intrinsiek moet zijn, kan het niet de bedoeling zijn kinderen te 'indoctrineren'. In de concrete aanpak van kinderrechteneducatie, wordt daarom niet rechtstreeks op overtuiging ingewerkt. De hoop is dat door het informeren en laten ervaren van de meerwaarde, de intrinsieke overtuiging zal groeien.

De boeiende inleiding van Vormen vzw voorzag de deelnemers van een gemeenschappelijk kader rond kinderrechteneducatie. Daarna werd de overgang gemaakt naar 7 groepjes die zich elk over een praktijkvoorbeeld bogen. Een aantal van deze praktijkvoorbeelden zijn in deze publicatie opgenomen tussen de verschillende hoofdstukken in. We hopen dat ze de lezer een praktisch inzicht geven in wat kinderrechteneducatie in de praktijk kan inhouden. Het potentieel ervan, maar misschien ook de verrassende eenvoud ervan. Natuurlijk hopen we ook dat ze de lezer mag inspireren om hier rond zelf initiatief te nemen of anderen ertoe aan te zetten. Belangrijk is dat deze praktijkvoorbeelden niet klakkeloos overgezet kunnen worden naar een andere context: uiteindelijk krijgt kinderrechteneducatie altijd pas zijn concrete vorm in de precieze context waarin ze wordt toegepast. De praktijken werden geanalyseerd aan de hand van een interviewmethodiek, waarbij de deelnemers de persoon die de casus kwam presenteren ondervroegen. Eerst werd de casus feitelijk verder in kaart gebracht en vervolgens gebeurde een verdieping die concreter peilde naar randvoorwaarden en succesfactoren. De aanwezigen konden achtereenvolgens aan 2 verschillende groepjes deelnemen. De gesprekken in de verschillende groepjes leidden tot de formulering van een aantal 'kwesties', centrale vragen in de verdere zoektocht naar antwoorden. Deze werden door de gespreksleiders en verslaggevers van de voormiddag onder begeleiding van Kwadraet geformuleerd.

- 1 Hoe creëer en behoud je draagvlak voor kinderrechteneducatie binnen de school, in het bijzonder bij directie, leerkrachten, kinderen en hun ouders?
- 2 Hoe motiveer je leerkrachten om rond kinderrechteneducatie te werken?
- 3 Hoe creëren we tijd en ruimte binnen een school om kinderrechteneducatie een plaats te geven?
- 4 Hoe creëren we draagvlak voor kinderrechteneducatie bij onderwijsactoren boven het lokale schoolniveau?
- 5 Hoe integreren we kinderrechteneducatie in de lerarenopleiding?
- 6 Hoe maken we kinderrechteneducatie tot een algemeen kader voor een school?

Andere kwesties die de groep belangrijk vond, maar waarvoor geen ruimte meer was:

- 7 Hoe krijgen we continuïteit in kinderrechteneducatie-initiatieven die nu eenmalig gebeuren?
- 8 Hoe integreer je kinderrechteneducatie in meer en andere scholen?
- 9 Hoe maken we kinderrechteneducatie tot een algemeen kader voor diverse educaties?

13

Uiteindelijk bleken deze vragen ook aan bod te komen bij de andere kwesties. Via de methodiek van een 'Wereldcafé' konden de deelnemers in de namiddag achtereenvolgens aanschuiven bij 3 verschillende tafels waar telkens één van de 6 kwesties werd besproken. In de laatste ronde werd de groep uitgenodigd om 1 kernzin te maken beginnend met "Om kinderrechteneducatie duurzaam te verankeren in het onderwijs...". Deze kernzinnen waren op het einde van de dag zichtbaar voor alle deelnemers.

Al het materiaal van het Open Forum werd verwerkt in deze publicatie.

Naast de uitwisseling met betrokkenen en deskundigen via de Open Fora, kon de Kinderrechtencoalitie voor deze publicatie ook putten uit enkele andere interessante bronnen.

Zo organiseerden vijf kinderrechtenorganisaties (het Kenniscentrum Kinderrechten, het Kinderrechtencommissariaat, UNICEF België, de Ambassade en de Kinderrechtencoalitie Vlaanderen) samen een bevraging van leerkrachten over kinderrechteneducatie. De uitkomsten daarvan worden in een apart hoofdstuk besproken, en zijn ook verwerkt in de tekst.

Tegelijk trok de Vlaamse Jeugdraad naar verschillende scholen en vroeg de leerlingen van het zesde leerjaar naar hun mening over kinderrechteneducatie. De Vlaamse Jeugdraad bundelde hun bevindingen in een publicatie, die integraal is opgenomen in dit Kinderrechtenforum. De mening van de leerlingen was een waardevolle informatiebron voor dit Kinderrechtenforum. Daarom verwerkten we ook citaten van de kinderen elders in de tekst (met vermelding 'leerling 6de leerjaar, via De Vlaamse Jeugdraad').

Tot slot baseerden we ons ook op enkele interessante publicaties, die opgelijst staan in de bronnenlijst achteraan.

Opbouw van deze publicatie

In het eerste hoofdstuk legt Nele Willems (Kenniscentrum Kinderrechten) ons uit wat kinderrechteneducatie is. Het tweede hoofdstuk vult dit aan met een bondige duiding over de meerwaarde van kinderrechteneducatie. Vervolgens besteedt het derde hoofdstuk aandacht aan de stand van zaken over kinderrechten en kinderrechteneducatie in het Vlaams leerplichtonderwijs. Hilde De Vleeschouwer (verbonden aan o.m. de Liga voor Mensenrechten) maakt ons hierin wegwijs.

In de hoofdstukken 4 en 5 laten we twee hoofdrolspelers aan het woord: leerlingen en leerkrachten. Alice Kooij (de Ambrassade / Vlaamse Jeugdraad) deelt de bevindingen van de bevraging van de Vlaamse Jeugdraad bij leerlingen in het 6de leerjaar in het vierde hoofdstuk en in het vijfde hoofdstuk bespreken we de resultaten van de lerarenenquête die de Kinderrechtencoalitie dit jaar samen met het Kenniscentrum Kinderrechten, het Kinderrechtencommissariaat, UNICEF België en de Ambrassade organiseerde.

In het laatste hoofdstuk presenteren we dan de conclusies en aanbevelingen van de Kinderrechtencoalitie. De snelle lezer vindt er per stukje een korte samenvatting in een kader. Op het einde geven we onze prioriteiten aan.

Tussen de hoofdstukken maken we wat ruimte voor de voorstelling van een praktijkvoorbeeld.

Om de tekst leesbaar te houden, hebben we onze eigen bijdragen niet voorzien van uitgebreide bronverwijzingen. Bronnen die aangehaald worden in de tekst of als algemene inspiratiebron dienden, zijn achteraan in de bronnenlijst opgenomen. De bronnen van de gastauteurs zijn achteraan de betreffende hoofdstukken opgenomen.

Verder vindt u achteraan nog enkele interessante links, voor als u na het lezen van dit Kinderrechtenforum honger hebt naar meer. Dat hopen we natuurlijk van harte, en we wensen u veel leesplezier.

Wat is kinderrechteneducatie?**Op zoek naar definities**

Situering	17
Verkenning	17
Wat is Kinderrechteneducatie binnen een onderwijscontext dan?	21
Discussie	22
Tot slot, een pleidooi voor reflectie	24
Bronnen	25

01

Wat is kinderech- tenueducatie? Op zoek naar definities

17

Door Nele Willems

Nele Willems is stafmedewerker bij het Kenniscentrum Kinderrechten. Ze studeerde Sociale Agogiek aan de Universiteit Gent. Zij werkte als attachée bij de Studiedienst van de Gezinsbond van 2000 tot 2005. Daar was ze verantwoordelijk voor de voorbereiding en opvolging van dossiers betreffende opvoeding en onderwijs, jeugd en kinderrechten. In 2006 ging ze aan de slag als coördinator bij de Kinderrechtencoalitie Vlaanderen. In 2011 verruilde Nele de Kinderrechtencoalitie voor de lerarenopleiding bij Artesis Hogeschool Antwerpen. Daarnaast doceerde ze de voorbije 2 jaar 'Mensen- en Kinderrechten' aan de Katholieke Hogeschool West-Vlaanderen. Sinds mei 2013 is Nele voor 20% tewerkgesteld bij KeKi.

Situering

De vragen naar en discussies over mensenrechteneducatie en kinderrechteneducatie zijn wellicht even oud als mensenrechten en kinderrechten zelf. Heel wat standaarden hierover worden in internationale verklaringen en verdragen naar voor geschoven. Deze bijdrage gaat niet in op de oorsprong en evoluties in internationaal recht, maar wel op de vragen en kritieken die rijzen wanneer we mensenrechten- en kinderrechteneducatie proberen te definiëren.

Dit document zal dan ook geen antwoord geven op de vraag hoe kinderrechteneducatie in het onderwijs kan worden gedefinieerd, maar hoopt hierover net de discussie te stimuleren.

Verkenning

Kinderrechteneducatie is een vlag die vele ladingen dekt. Het vinden van een goede definitie van wat we binnen een onderwijscontext onder kinderrechteneducatie of mensenrechteneducatie verstaan, is niet eenvoudig.

Barbara Oomen & Marloes Vrolijk (2010) schrijven het volgende over 'educatie': in het Nederlandse taalgebied verwijst de term 'educatie' vaak naar maatschappelijke onderwerpen die in het onderwijs niet in 1 vak aan bod komen, maar op verschillende plaatsen terug komen, bvb. vredeseducatie, milieueducatie, verkeerseducatie... Het gaat vaak over socialiserend onderwijs, met een normatieve

lading. Vaak is er een overlap tussen verschillende educaties: duurzaamheid en vrede staan ook in mensenrechteneducatie centraal. Principes die via mensenrechteneducatie worden overgebracht zijn bvb. gelijkheid en non-discriminatie. In het rapport van Oomen en Vrolijk wordt verder ingegaan op de vraag welke kennis past binnen mensenrechten- en kinderrechteneducatie, welke houdingen (bvb. respect) en vaardigheden (bvb. een onderscheid kunnen maken tussen feiten en meningen, bvb. argumenteren), of welke kerncompetenties horen bij mensenrechten- en kinderrechteneducatie. Er wordt verder een zeer uitgebreide leerlijn uitgewerkt van de start van de onderbouw tot de bovenbouw (HAVO/VWO). Oomen en Vrolijk argumenteren ze waarom mensenrechten- en kinderrechteneducatie een vaste plaats moeten krijgen in de leerplannen. Hiervoor worden 4 redenen gegeven. Ten eerste is er het belang van mensen- en kinderrechtenonderwijs voor de sfeer in de klas en voor de individuele ontplooiing. Daarnaast is er het belang van mensen- en kinderrechteneducatie voor de democratie. Verder vergroot dit type onderwijs volgens de auteurs de betrokkenheid bij de gemeenschap. Tot slot gaan ze in op de juridische verplichting die voortvloeit uit onder andere het VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind.

Verder wordt de hoe-vraag onderzocht, waarbij Oomen en Vrolijk ervoor pleiten aan te sluiten bij wat reeds in het onderwijs aanwezig is. Hoewel de Nederlandse jongeren blijkbaar relatief weinig weten over mensen- en kinderrechten, vinden ze toch heel wat aanknopingspunten in de aanwezige praktijk om verder uit te werken. Daarbij wordt ingegaan op leermiddelen, activiteiten en werkvormen. Kinderrechten- en mensenrechteneducatie wordt als een belangrijke voorwaarde beschouwd voor het realiseren van die rechten. Daarbij wordt kinderrechteneducatie heel vaak beschouwd als 'het leren kennen van de rechten', wat als voorwaarde wordt gezien voor 'het kunnen opkomen voor zijn rechten'. In verschillende publicaties, zoals die van Oomen en Vrolijk of Howe en Covell (2005) wordt mensen- en kinderrechteneducatie ook verbonden met het opkomen voor of respecteren van de rechten van anderen. Als ruimer doel wordt verwezen naar de democratische samenleving en sociale verantwoordelijkheid. Dezelfde componenten van mensen- en kinderrechteneducatie als educatie *over*, *door* en *voor* mensen- en kinderrechten vinden we terug in de VN-Verklaring over mensenrechteneducatie van 2011.

"Human rights education and training encompasses:

- Education about human rights, which includes providing knowledge and understanding of human rights norms and principles, the values that underpin them and the mechanisms for their protection;
- Education through human rights, which includes learning and teaching in a way that respects the rights of both educators and learners;
- Education for human rights, which includes empowering persons to enjoy and exercise their rights and to respect and uphold the rights of others."

Ook in de recente Child Rights Education Toolkit van UNICEF (2014) vinden we deze logica: “It entails teaching and learning about the provisions and principles of the Convention on the Rights of the Child (CRC) as well as the ‘child rights approach’ to help empower both children and adults to take action and put children’s rights into practice in their day-to-day lives – at home, at school, in the community and, more broadly, at the national and global levels. Child rights education is learning about rights, learning through rights (using rights as an organizing principle to transform the culture of learning) and learning for rights (taking action to realize rights)”.

Het is inmiddels duidelijk dat kinderrechteneducatie verder reikt dan ‘lessen over kinderrechten’. Kinderrechteneducatie wordt ook vaak heel expliciet gekoppeld aan het respecteren van rechten van kinderen en jongeren in de onderwijscontext: zorgen voor respectvolle relaties tussen alle deelnemers aan de schoolcontext, beschermen van kinderen en jongeren tegen geweld, pesten, installeren van participatiekanalen en –organen... Voor Howe en Covell (2005) betekent de ‘echte’ kinderrechteneducatie dat woorden met daden worden gekoppeld. Rechten en verantwoordelijkheden worden onderwezen in democratische klassen en schoolomgevingen die getypeerd worden door wederzijds respect onder leerlingen en tussen leerlingen en leerkrachten. Leerlingen worden voorzien van zowel de kennis als de vaardigheden die de fundering leggen voor effectief democratisch burgerschap. Dit is een klas waar kinderrechten niet alleen worden onderwezen, maar erkend, gerespecteerd en voorgeleefd. Kinderen worden beschouwd als burgers van vandaag en niet alleen van de toekomst.

Onderwijs gaat niet alleen over inhouden (kennis, inzichten, vaardigheden, attitudes, waarden...), maar ook over processen en interacties. Bovenstaand voorbeeld toont het belang aan van congruentie tussen de inhouden die worden aangereikt en de manier waarop die competenties worden voorgeleefd door de leerkracht en de ruimere school. Participatie wordt hierbij gewaardeerd in meerdere betekenissen: 1) participatie gaat uit van het recht van het kind om gehoord te worden en betrokken bij beslissingen of 2) het kind als participant in alle aspecten van het schoolleven.

Kritieken

Op huidige definities en praktijken van kinderrechteneducatie zijn meerdere kritieken te geven.

Ten eerste de kritiek dat kinderrechteneducatie veraf ligt van het dagelijks leven van kinderen. Bestaande lespakketten werken vaak rond situaties in het zuiden of schetsen verhalen van kinderen die niet aansluiten bij de realiteit waar veel kinderen van vandaag in leven.

Ten tweede is er de kritiek dat kinderrechteneducatie als doel heeft de brug te slaan tussen de echte wereld en de ideale wereld, waarbij het raamwerk van het VRK als dat ideaal wordt beschouwd en men ervan uitgaat dat er een consensus bestaat over wat kinderrechten zijn. Reynaert (2013) stelt deze consensusopvatting in vraag om 2 redenen. Het eerste probleem is de onderliggende

veronderstelling “dat kinderrechteneducatie een neutrale en machtsvrije praktijk is waarbij de waarden en normen waar kinderrechten voor staan voor iedereen een gelijkaardige betekenis hebben”. Daarnaast is er “een gebrek is aan aandacht voor de concrete contexten waarin kinderrechten moeten worden gerealiseerd”. Bovendien wordt diversiteit tussen kinderen hierbij te vaak genegeerd.

Verder geeft Reynaert ook als kritiek dat wanneer men kennis over de rechten van het kind als voorwaarde ziet om die rechten op autonome wijze te realiseren (‘education for rights’), men een grote individuele verantwoordelijkheid bij het kind legt. Deze vorm van kinderrechteneducatie veronderstelt ook een grote expertise en sterk gespecialiseerde educatie door professionele experts, en bereikt niet de hele samenleving, maar slechts een beperkte groep van geïnteresseerde participanten.

Hoewel het begrijpelijk is dat er vrij snel in de richting van onderwijs wordt gekeken wanneer het woord ‘educatie’ in de mond wordt genomen, roept ook dit vragen op. Wordt de impact van onderwijs niet overschat wanneer men daar alle heil gaat zoeken? Als het bereiken van een ‘culture of human rights’ het doel is van mensenrechteneducatie, kan die dan wel gerealiseerd worden als de verantwoordelijkheid en de basis hiervoor wordt opgesloten in of toegewezen aan het onderwijs? Is kinderrechteneducatie ook niet veel ruimer dan een didactisch verhaal?

Alternatieve definiëringen

Als alternatief schetst Reynaert een praktijk van kinderrechteneducatie als sociale actie, gekenmerkt door een open leerproces waarbij tegelijk een verbinding wordt gemaakt met de ruimere maatschappelijke context waarbinnen dit open leerproces plaatsvindt.

Kinderrechteneducatie als individueel en collectief leerproces vertrekt vanuit de dagdagelijkse ervaringen van kinderen en jongeren in hun leefwereld, met een onzekere en onvoorspelbare uitkomst. Reynaert beschrijft kinderrechteneducatie als een praktijk die niet kan en mag opgesloten worden in de formele context van het onderwijs, maar als een opdracht voor de samenleving als geheel. Dat neemt uiteraard niet weg dat de praktijk die hij beschrijft ook nog steeds in het onderwijs kan plaatsvinden.

Aan welke voorwaarden moet dit proces voldoen?

- Vertrekken vanuit echte ervaringen
- Deze ervaringen en situaties leren begrijpen vanuit een streven naar menselijke waardigheid
- Diverse maatschappelijke contexten in perspectief brengen
- Dialoog over de verschillende interpretaties van de situatie gerelateerd aan kinderrechten
- Creëren van ontmoeting en momenten van dialoog
- In beeld brengen en ‘coderen’ van sociale patronen en regels, van maatschappelijke processen
- Kinderrechteneducatie mag niet beperkt blijven tot de formele context van de school, maar gebeurt in relatie en dialoog met de bredere samenleving.

Deze beschrijving sluit aan bij een ervaringsgerichte vorm van onderwijs. Ook Quennerstedt (2014) beschrijft het belang van ervaringsgericht leren. Vanuit een rechtenperspectief is het ervaringsgericht leren volgens haar een waardevol 'educational process'. Op die manier maakt de school gebruik van alledaagse situaties om 'geleefde rechten' van kinderen te bespreken. In interactie met elkaar en met volwassenen worden kinderen en jongeren geconfronteerd met rechten-dilemma's. Hoe ga je bijvoorbeeld om met racistische uitspraken in de klas of tussen kinderen en jongeren onderling? Hoe staat het recht op vrije meningsuiting in verhouding tot het non-discriminatiebeginsel?

In een analyse van verschillende benaderingen van mensenrechteneducatie beschrijft Cattrijsse (2006) dat de moeilijkheid in het definiëren van mensenrechteneducatie blijkbaar ligt in het probleem dat het idee van mensenrechteneducatie moeilijk te vertalen is naar heldere voorzieningen en in het concretiseren ervan zonder bepaalde meningen en praktijken op te leggen, of uit te sluiten (p. 208).

Wat is Kinderrechteneducatie binnen een onderwijscontext dan?

Gebaseerd op de internationale opvattingen en tendensen, definieert KeKi kinderrechten als de mensenrechten van kinderen, als "(fundamentele) normen die gericht zijn op het realiseren van sociale rechtvaardigheid en menselijke waardigheid voor kinderen" (KeKi, 2012, p. 11).

Hoe kan kinderrechteneducatie meer zijn dan een doel op zich en ruimte laten voor een vorm van maatschappelijke verandering die de status quo van machts-onevenwicht op verschillende maatschappelijke breuklijnen (o.a. sociaal-ecologische, etnisch-culturele breuklijnen) beïnvloedt in de richting van meer sociale rechtvaardigheid en menselijke waardigheid (voor kinderen en jongeren)?

Wanneer we kinderrechteneducatie binnen onderwijs definiëren als sociale actie komt een vorm van leren in beeld die ervaringsgericht en contextueel is, waarbij het einde open is. De focus van het onderwijs verschuift zo van analyse van verklaringen en verdragen naar de sociale realiteit waarin kinderrechten gerealiseerd moeten worden. Ook de rol van de leraar verschuift dan. Kinderen en leerkrachten geven hier samen vorm aan en oefenen rechten uit in interactie met anderen. Kinderrechteneducatie binnen een onderwijscontext is dan ook onlosmakelijk verbonden met recht op onderwijs, gelijke onderwijskansen, inclusie, participatie binnen de schoolcontext...

Er is volgens Cattrijsse (2006) niet één definitie van kinderrechteneducatie. Mensenrechten en kinderrechten doen een continue oproep tot interpretatie van contexten en de betekenis van rechten hierin. Dit hangt samen met de emancipatorische aard van mensen- en kinderrechten(educatie).

De grote aandacht die vanuit organisaties in het kinderrechtenveld wordt besteed aan kinderrechteneducatie (uitwerken van brochures, lespakketten, didactisch materiaal) is vermoedelijk niet in verhouding met wat in de onderwijspraktijk gebeurt. Er is weinig informatie over de onderwijspraktijk m.b.t. kinderrechteneducatie. We krijgen al een klein beetje een zicht op deze praktijk via de bevragingen van kinderen en leerkrachten (zie hiervoor de bijdragen van de Kinderrechtencoalitie en van de Ambassade elders in dit Kinderrechtenforum). Een uitgebreidere bevraging en analyse zou interessant kunnen zijn.

Hoewel kinderrechten in de eindtermen opgenomen zijn, komen die in de ene school veel uitgebreider aan bod dan de andere. Naast impliciete verwijzingen naar mensenrechten- en kinderrechten vinden we in de eindtermen voor het lager onderwijs de volgende passage terug: de leerlingen moeten met name “het belang kunnen illustreren van de fundamentele Rechten van de Mens en de Rechten van het Kind. Ze zien daarbij in dat de rechten en plichten complementair zijn” (Wereldoriëntatie – maatschappij – politieke en juridische verschijnselen)¹. Een mogelijke verklaring in de verschillen tussen scholen ligt mogelijks in de pedagogische autonomie van scholen.

Elementen van ervaringsgericht leren (met ook uiteenlopende definities) hebben reeds ingang gevonden in het onderwijs, maar toch valt in de bevraging van de leerkrachten op dat slechts weinig deelnemers de ervaringen van kinderen zelf aangrijpen als aanknopingspunt om met hun leerlingen rond kinderrechten te werken.

Van waar komen de verschillen tussen de ‘theorie over’ kinderrechteneducatie en de praktijk ervan? We zoeken hieronder enkele louter hypothetische verklaringen. Misschien heeft het te maken met de traditie in het onderwijs van ‘zorgen voor’ kinderen (met een uitgebouwd zorgaanbod voor kinderen die een hobbelig onderwijsparcours afleggen)? Het onderwijs spreekt dan ook sterk de taal van de zorg. Het onderwijs in Vlaanderen is daarentegen veel minder vertrouwd met het denken en spreken in termen van rechten, getuige daarvan bvb. de grote weerstand tegen het M-decreet.

Misschien werkt de gewenste congruentie tussen woorden en daden (‘teach as you preach’) drempelverhogend voor leerkrachten of komt weerstand voort uit angst om zelf onderwerp te zijn van kritiek van leerlingen? Misschien roept het vragen of onzekerheden op over hoe om te gaan met ongewenst gedrag van leerlingen in de klas?

Misschien confligeert een methode waarbij ruimte wordt gegeven aan dialoog tussen leraar en kind en aan inspelen op de inbreng van leerlingen met de structuren van onderwijs die een groot beslag leggen op de autonomie van de leraar (hoge druk van het leerplan op timing, verwachtingen m.b.t. evaluatie van de leerlingen, een gemeenschappelijk curriculum voor alle leerlingen...)?

¹ <http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/basisonderwijs/lager-onderwijs/leergebieden/wereldoriëntatie/eindtermen.htm>

Mogelijks zitten de drempels om vanuit ervaringen en met diverse contexten te werken ook vervat in het instituut 'school', met een historische gerichtheid op 'leren over'. De rol van de leraar om inhoud te kiezen op basis van vastgelegde leerdoelen en de rol van de leerling als aanvaarder van deze antwoorden zit a.h.w. in de didactiek van het onderwijs ingebakken, ook al worden deze inhoud op een interactieve manier aangebracht. Mensenrechten en kinderrechten zijn niet gemakkelijk onder woorden te brengen en dat is net wat onderwijs tracht te doen. Onderwijs was in het verleden heel sterk gericht op het geven van antwoorden en overbrengen van inhoud, veel meer dan op het stellen van vragen en het zoeken naar een taal. Anderzijds zien we momenteel wel een interessante tendens naar meer inzetten op de onderzoekscompetenties van leerlingen, waarin zeker potentieel zit om aansluiting bij te vinden.

Wanneer we zoeken naar concrete voorbeelden van kinderrechteneducatie op scholen vandaag, komen een aantal vragen boven. We zien namelijk tal van educaties die, de ene succesvoller dan de andere, een plekje zoeken in het onderwijs. Denk aan MOS, EDO, verkeerseducatie, herinneringseducatie, mondiale vorming... Het zou interessant kunnen zijn om in te gaan op de weg die deze educaties al hebben afgelegd en wat we hiervan kunnen leren. Maar de vraag die zich daarnaast stelt is of mensenrechten en kinderrechten niet de rode draad kunnen zijn doorheen al deze en nog veel meer andere onderwerpen.

Als we kijken naar kinderrechteneducatie als sociale actie komt een mogelijke verruiming van bestaande praktijken in beeld, maar ook dit roept een aantal vragen op. Wanneer we kinderrechteneducatie door deze bril zien, over welke vaardigheden moeten leraren dan beschikken om kinderrechteneducatie in de praktijk te brengen en welke contexten zijn nodig om deze vorm van leren mogelijk te maken? Welke ruimte moet worden gecreëerd? Hoe kan deze praktijk van onderuit worden ondersteund?

Hoe doe je dit met kleuters, met lagere schoolkinderen, met pubers? Hoe realiseer je dit in een context van hoge druk van leerplannen op de praktijk van scholen, contexten waarin het cognitieve nog steeds meer gewaardeerd wordt dan andere vaardigheden, een context van prestatiegerichtheid? Welke voorbeelden van goede praktijken zijn er al? Hoe breng je dit aan terwijl je vertrouwen blijft tonen in de bestaande lerarenteams en versterk je hun autonomie?

Verder stelt zich ook de vraag hoe de school als leeromgeving zich verhoudt tot andere instanties in de samenleving die net als de school een actieve rol te spelen hebben in het realiseren van kinderrechten. Hoe kan de school hiervoor een actief partnerschap aangaan met lokaal jeugdbeleid, sportclubs, maatschappelijk werk, jeugdbeweging,...? De school is immers geen eiland en staat zeker niet alleen. We vinden vandaag al heel wat voorbeelden van samenwerking in functie van bvb. betere onderwijskansen (denk aan voorbeelden van brede school projecten), die inspirerend kunnen werken.

Tot slot, een pleidooi voor reflectie

Er is niet alleen een grote afstand tussen de inhouden aangebracht in kinderrechteneducatie en de leefwereld van kinderen zelf. Er is een even grote afstand tussen de meer beschouwende kijk op kinderrechteneducatie als een onderwijs dat vanuit de ervaringen van kinderen vertrekt, inclusief de abstracte taal waarin onderwijs als sociale actie wordt beschreven en de praktijk van onderwijs vandaag. Het is dan ook belangrijk om op zoek te gaan naar good practices om tot een beter begrip te komen en van onderuit versterkend te werken.

Heel veel praktijken van mensenrechten- en kinderrechteneducatie zijn waardevol. Bovenstaande elementen van discussie nodigen uit tot reflectie en dialoog over deze praktijken. Wat is het doel van mensenrechteneducatie? Hoe gaan we om met de ervaren spanningen? Hoe open en dynamisch zijn de leerprocessen echt en is er werkelijk plaats voor creatieve en onvoorspelbare uitkomsten? Welke mechanismen van de uitsluiting zijn ongewild toch in de onderwijspraktijk aanwezig en hoe slagen we erin een concrete praktijk te ontwikkelen zonder meningen op te leggen of uit te sluiten? Discussie over de definitie van kinderrechteneducatie en mensenrechteneducatie zal wellicht nooit af zijn. De dialoog op zich over de doelstellingen en onderliggende waarden van mensenrechten en kinderrechten(educatie) werkt stimulerend en is enorm verrijkend.

- Cattrijsse, L. (2006). Participation and Human Rights Education: A Gordian Knot? In Ang, F. (e.a.), *Participation Rights of Children*. (pp. 199–229). Intersentia, Antwerpen.
- Howe, R. B., & Covell, K. (2010). Miseducating children about their rights. *Education, Citizenship and Social Justice*, 5(2), 91–102.
- Jerome, L. (2012). Children's Rights and Teachers' Responsibilities: A case study of developing a rights respecting initial teacher education programme. In R. C. Mitchell, & S. A. Moore (Eds.), *Politics, Participation and Power Relations: Transdisciplinary approaches to critical citizenship in the classroom and community*. (pp. 101–117). Sense Publishers, Rotterdam.
- KeKi vzw (2012). *Reflectietekst kinderrechten*. Gent: Kenniscentrum Kinderrechten vzw.
- Oomen, B., Vrolijk, M. (2010). *Inspiratie voor mensenrechteneducatie. Democratisch burgerschap en mensenrechten in het (burgerschaps)onderwijs*. Stichting NJCM-Boekerij, Leiden.
- Quennerstedt, A. (2014). Education and children's rights. In: Vandenhole, W.; Reynaert, D.; De Smet, E. & Lembrechts S. (eds), *The Routledge International Handbook of Children's Rights Studies*. Routledge, London. In press.
- Reynaert D. (2013). Kinderrechteneducatie: een individueel en collectief leerproces. *Welwijs*, jaargang 24, nr. 4, p. 11–14.
- United Nations (2011). *United Nations Declaration on Human Rights Education and Training*. General Assembly resolution 66/137, 19 dec. 2011. U.N. Doc. A/RES/66/137.
- UNICEF (2014). *Child Rights Education Toolkit: Rooting Child Rights in Early Childhood Education, Primary and Secondary Schools*. UNICEF, Geneva.

Wat is een kinderrechten-school?

Om Kinderrechtenschool te worden is er één vraag van essentieel belang: *“Wat doet de hele schoolgemeenschap in elk aspect van het schoolgebeuren om de kinderrechten overal ten volle te realiseren, nu en in de toekomst?”*

Deze vraag kunnen we ontleden en verder analyseren:

- Onder de ‘hele schoolgemeenschap’ vallen alle stakeholders van de school: beleidsmedewerkers, directie, leerkrachten, leerlingen, ouders, burens, andere medewerkers, partners van de school... Deze hebben allemaal een verantwoordelijkheid te vervullen t.o.v. de kinderrechten.
- Onder ‘elk aspect van het schoolgebeuren’ verstaan we de pedagogische visie, het schoolreglement, de planning van activiteiten, vakinhouden, interactie en dialoog, houdingen, vaardigheden, kennis... kortom alles wat aan bod komt op school.
- Het gaat om **alle kinderrechten**, maar om praktisch aan de slag te gaan worden deze gegroepeerd in 9 clusters: identiteit, familie, privéleven en samenkomen, gezonde levensomstandigheden, veiligheid, ontspanning en cultuur, kwaliteitsvol onderwijs, non-discriminatie en participatie.
- ‘**Overall**’ verwijst naar het universele aspect van de kinderrechten. We moeten erop toezien dat kinderrechten zowel bij ons als in het Zuiden aandacht krijgen. Hierbij is er een belangrijke taak weggelegd voor kinderrechteneducatie om hiertoe een draagvlak te creëren.

- Met **'ten volle'** verwijzen we naar de vier basisprincipes van het IVRK die ook hier gelden als transversaal (over alle rechten heen). We voegen hier nog 'rekenschap' aan toe omdat een school te allen tijde verantwoording moet kunnen afleggen t.a.v. haar stakeholders (leerlingen, ouders, buurt, overheid...) i.v.m. haar kinderrechtenbeleid.
- **'Realiseren'** ontleden we aan de hand van drie werkwoorden: respecteren (zelf de kinderrechten toepassen), opkomen voor (ervoor zorgen dat andere mensen kinderrechten respecteren) en investeren (initiatieven opzetten of middelen voorzien die de rechten van kinderen promoten en bevorderen). Het gaat met andere woorden om meer dan enkel de kinderrechten respecteren. Leerkrachten hebben een zeer belangrijke rol te vervullen naar hun leerlingen toe en kunnen erop toezien dat ze aan de drie aspecten van 'kinderrechten realiseren' voldoende aandacht besteden.
- **'Nu en in de toekomst'** verwijst naar het nastreven van duurzaamheid. Wat we ondernemen moet garanderen dat kinderen, zowel nu als in de toekomst, kunnen (blijven) genieten van hun rechten.

Indien een school – en breder gesteld de hele schoolgemeenschap – werkt vanuit dit oogpunt, zichzelf geregeld bovenstaande vraag stelt en dit een automatisme wordt, kunnen we spreken van een Kinderrechtenschool.

Tekst van: Plan België en Vormen

02 | De meerwaarde van kinderrechten-educatie

29

In dit hoofdstuk gaan we wat dieper in op de meerwaarde van kinderrechten-educatie in de praktijk. We zetten de voornaamste positieve effecten op een rijtje. Kinderrechteneducatie is immers niet enkel belangrijk omdat het een verplichting is op basis van het Kinderrechtenverdrag. Aanvullend op dit overzicht, komt de meerwaarde van kinderrechteneducatie ook elders in deze tekst aan bod, onder meer in de praktijkvoorbeelden en de conclusies.

“Child rights education is seen as an essential tool for changing how children’s rights are perceived and applied in society. It aims to build the capacity of rights-holders, especially children, to claim their rights and the capacity of duty-bearers to fulfil their obligations. It helps adults and children work together, providing the space and encouragement for meaningful participation and sustained civic engagement.”

– Leila Pakkala van Unicef in ‘Child Rights Education Toolkit’

Kinderrechteneducatie is niet voor niets opgenomen in het Kinderrechtenverdrag. Sinds het begin beseften de makers en ondertekenaars blijkbaar heel goed dat het niet volstaat om rechten op papier te zetten opdat ze ook nageleefd worden. Om de rechten stevig te verankeren, is het noodzakelijk dat zoveel mogelijk mensen die rechten kennen, begrijpen en toepassen. Het belang van kinderrechten-educatie is dus niet te onderschatten en staat op gelijke hoogte met de andere mechanismen waarmee men het Verdrag kan afdwingen, zoals de rapportage en, recent, het Klachtenprotocol.

Kinderen ondervinden drie soorten (directe) voordelen van kinderrechteneducatie, zo omschrijft Unicef in zijn ‘Child Rights Education Toolkit’. Ten eerste is er de intrinsieke waarde van geïnformeerd te worden over hun rechten. Ten tweede ontwikkelen ze attitudes en waarden die de democratie en mondiaal burgerschap schragen. Ten derde worden ze ‘empowered’ om positieve actie te ondernemen en de rechten van anderen te beschermen.

Daarbij heeft de meerwaarde van kinderrechteneducatie een bredere draagwijdte dan men op het eerste zicht zou denken. Unicef verwijst in dezelfde publicatie naar de positieve effecten die scholen realiseren als ze kinderrechten als basis gebruiken van hun hele schoolbeleid. De relatie tussen leerkrachten en leerlingen verbetert, pestgedrag vermindert, burgerschapswaarden en –gedrag scoren beter enzovoort. Meer dan 95% van de schoolhoofden vond dat de leerlingen beter vooroordelen overwonnen en meer positieve attitudes toonden tegenover

diversiteit. Ook toonden ze zich sterker om de rechten van anderen te respecteren en op te komen voor hun eigen rechten.

“Ik vind het interessant om te weten hoe iemand anders zich voelt over zijn kinderrechten”

– Leerling 6de leerjaar, via Vlaamse Jeugdraad

Het is dus duidelijk dat kinderrechteneducatie direct bijdraagt tot burgerschapsvorming, bewustmaking rond diversiteit en mondiale vorming. Als men vertrekt vanuit de brede basis die het Kinderrechtenverdrag biedt, kan kinderrechteneducatie daarenboven fungeren als een sterk en overkoepelend kader waaronder meer specifieke educaties zoals mondiale vorming, educatie rond duurzame ontwikkeling, burgerschapseducatie, vredeseducatie... samengebracht kunnen worden. Zo vormen deze educaties voor leerlingen en leerkrachten geen losse puzzelstukjes, maar kunnen ze hun plaats vinden in één samenhangend verhaal, waar rechten en verantwoordelijkheden hand in hand gaan.

Kinderrechten zijn ook een verbindende factor tussen lessen, pedagogische visie en schoolbeleid. Kinderrechteneducatie helpt leerkrachten om op een interactieve en ervaringsgerichte manier les te geven.

Opvallend is dat een beleid van kinderrechteneducatie vooral positieve effecten blijkt teweeg te brengen in scholen met kinderen met een zwakkere sociale achtergrond. Zo zag men er – opnieuw volgens Unicef – een verbetering van schoolprestaties en een sterke daling van het aantal afwezigheden.

“Het leerplan van Okan bestaat uit ontwikkelingsdoelen gericht op communiceren en zelfredzaamheid. Thema's worden hierbij zeer vrij gelaten en we werken niet met een handboek, maar gaan zelf op zoek naar geschikt materiaal. Het was mijn eigen keuze om een lessenspakket uit te werken rond de kinderrechten, omdat ik dit een belangrijk thema vind voor alle kinderen. Als je je rechten niet kent, kan je ook niet voor jezelf opkomen. De brochures en het kinderrechtenverdrag zelf zijn authentiek materiaal dat zich uitstekend leent om aan taalstrategieën en meer specifiek leesstrategieën te werken.”

– Deelnemer leerkrachtenbevraging

Kinderrechteneducatie verdient dus een plaats in het beleid gericht op gelijke onderwijskansen, zowel op het niveau van de school als in het onderwijsbeleid. Daarbij is het mooi meegenomen dat men in dit gelijke kansenbeleid kan vertrekken van een universeel (dus niet-stigmatiserend) en positief referentiekader. Niet enkel de leerlingen ondervinden voordeel van een kinderrechtenbeleid op school. Unicef maakt ook melding van een vermindering van het aantal burnouts bij leerkrachten en meer betrokkenheid van de ouders. Ook in de scholen met meer kansarme leerlingen verbeterden de relaties met ouders en de bredere gemeenschap. Het verloop van het onderwijspersoneel verminderde er.

“Reflecteren, het denkkader verder ontwikkelen, een basishouding van respect aannemen... respectvolle kinderen maken respectvolle volwassenen, niet?”

– Deelnemer leerkrachtenbevraging

Verder mogen we niet uit het oog verliezen dat de kinderen vandaag de volwassenen van morgen zijn. Indien we hen nu goed vertrouwd kunnen maken met de inhoud en betekenis van kinderrechten, zullen ze dit ook meenemen naar hun latere volwassen leven: als ouder, als leerkracht, als hulpverlener, als politieagent, enzovoort.

We kunnen concluderen dat kinderrechteneducatie ten goede komt aan de hele maatschappij:

- Omdat het bijdraagt tot het effectief realiseren van kinderrechten.
- Omdat het de kwaliteit van het onderwijs verbetert.
- Omdat het de onderlinge relaties tussen en het welbevinden van de verschillende spelers in het onderwijs gunstig beïnvloedt, met name leerlingen, ouders en onderwijspersoneel.
- Omdat het gelijke kansen en omgaan met diversiteit in het onderwijs bevordert.
- Omdat het bijdraagt tot het vormen van mondige en verantwoordelijke burgers die in een democratische gemeenschap kunnen leven en werken.
- Omdat het de volwassenen van morgen een stevige basis geeft om later privé en professioneel vanuit een kinderrechtenbenadering in contact te treden met kinderen.

Kinderrechten in de les niet-confes- sionele zedenleer

Als leerkracht niet-confessionele zedenleer is het vanzelfsprekend dat ik werk rond kinderrechteneducatie omdat onze leerplanontwikkeling niet-confessionele zedenleer is opgebouwd uit themavelden en thema's waarbij is uitgegaan van de conventiebepaling van de Rechten van het Kind. Ik citeer uit deze leerplanontwikkeling niet-confessionele zedenleer:

Het kind maakt deel uit van de maatschappij en moet stapsgewijs deze maatschappij verkennen en er zijn plaats zoeken en innemen. Daar de rechten van het kind een mijlpaal zijn in het humaner maken van de maatschappij en omdat het grootste recht is je rechten te kennen... Deze conventiebepaling is immers de verantwoordelijkheid van de maatschappij t.o.v. het kind. Kinderrechten zijn specifiek voor het kind. Het gaat om de basisbehoeften van het kind... Het is echter niet de bedoeling rond kinderrechten maar wel met kinderrechten te werken.

Ik tracht mijn leerlingen kinderrechten aan te brengen vanuit hun eigen leefwereld en dit te vergelijken met andere kinderen om hen heen maar ook verder in de wereld. Hierbij probeer ik verschillende werkvormen uit (zoals woordenwolk of bordoefening, tonen van beeldmateriaal, voorlezen van verhalen, spelen van een spel, invullen van werkbundels, creatieve verwerkingsopdracht, beluisteren en analyseren van liedjes en gedichten...).

Als leerlingen beseffen dat kinderrechten basisbehoeften zijn om een menswaardig leven te hebben en dat hun materiële wensen (PS3, Wii, TV, hip speelgoed...) luxeproducten zijn, ben ik al deels in mijn opzet geslaagd. Met kinderrechteneducatie probeer ik leerlingen bewuster in de wereld te doen staan en hoop hierbij mee te bouwen aan kleine wereldburgers.

Ik heb een les waar ik werk rond het thema “Mijn thuis” en sta hier o.a. stil bij hun eigen slaapkamer. De verscheidenheid aan luxe binnen de verschillende slaapkamers van de leerlingen, maar ook de minder luxueuze slaapkamers van klasgenootjes zet leerlingen aan tot nadenken. Als je hiernaast de fotoreportage van James Mollison “Where children sleep” toont, worden leerlingen echt stil. Een stilte waarbij je weet als leerkracht: “nu heb ik hun hartje geraakt, nu heb ik ze emotioneel iets bijgebracht.” Hopelijk blijven zo’n momenten opgeslagen in hun “over”geprikkelde hersenen.

Het nadeel dat ik ondervind is dat ik als bijzondere leerkracht op een eilandje werk. Terwijl kinderrechteneducatie gedragen zou moeten worden door de ganse school op micro-, meso- en macroniveau (zijnde het kind zelf, op klasniveau en op schoolniveau en liefst zowel intramuros als extramuros).

Anouk Leys

leerkracht niet-confessionele zedenleer
Gemeentelijke Basisscholen Meise

Kinderrechteneducatie in het Leerplichtonderwijs in Vlaanderen

---

Onderwijsregelgeving	35
Onderwijsdoelstellingen	37
Onderwijspraktijk	39
Beroepsprofiel van leraren	41
Slotbeschouwing	42
Bronnen	43

Hilde De Vleeschouwer

Hilde De Vleeschouwer is Master in de Opleidings- en onderwijswetenschappen. In 2013 studeerde ze af aan het Instituut voor Onderwijswetenschappen van de UA met het proefschrift 'Toepassing van de Rechten van het Kind in het Vlaams Basisonderwijs – casestudy van kinderrechtenscholen'. Na een veertienjarige loopbaan als onderwijzeres in het basisonderwijs, werd ze in 2009 inspecteur bij de Vlaamse onderwijsinspectie. Daarnaast is ze bestuurslid van de Liga voor Mensenrechten en vertegenwoordigt ze de Liga in de Algemene Vergadering van de Kinderrechtencoalitie.

Kinderen hebben rechten, louter en alleen omdat ze kind zijn. Hun rechten liggen verankerd in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (Verenigde Naties, 1989). In het kader van dit Verdrag dient eenieder die met kinderen in aanraking komt de vastgelegde rechten van kinderen te eerbiedigen. Iedereen die met kinderen werkt, heeft de opdracht toe te zien op het respecteren van de rechten van kinderen en ze zelf ook te respecteren in de omgang met kinderen. Kinderen moeten volgens het Verdrag tevens correct geïnformeerd worden over hun rechten, waardoor het onderwijs een heel specifieke taak erbij krijgt. Erbij, want deze taak ontslaat onderwijsactoren niet van de opdracht toe te zien op het respecteren van rechten van het kind en deze zelf te respecteren. Als belangrijke kapstokken om deze opdracht effectief waar te maken in scholen binnen het Vlaams onderwijs zien we onder meer de onderwijsregelgeving, de onderwijsdoelstellingen en uiteraard de onderwijspraktijk. Tot slot bekijken we de verwachtingen ten aanzien van de persoon van de leraar.

Onderwijsregelgeving

In de eerste plaats zijn er in de regelgeving van het Vlaams onderwijs belangrijke elementen aanwezig die een kinderrechtenvriendelijke benadering stimuleren. De Vlaamse onderwijsregelgeving verwijst vaak heel expliciet naar de rechten op onderwijs, in onderwijs en door onderwijs, of legt er impliciet de link mee. In Vlaanderen zijn ouders verplicht ervoor te zorgen dat hun leerplichtig kind daadwerkelijk onderwijs volgt, dit wil zeggen ingeschreven is in een school en er

regelmatig aanwezig is, of huisonderwijs volgt². Hiermee garandeert de Vlaamse overheid voor elk kind het recht op onderwijs.

Verder stelt de Vlaamse overheid een aantal minimumeisen aan zowel het onderwijs in een school als aan het huisonderwijs. Zo moet dit laatste gericht zijn op de ontplooiing van de volledige persoonlijkheid en de talenten van het kind en op de voorbereiding van het kind op een actief leven als volwassene. Tevens moet het onderwijs het respect voor de grondrechten van de mens garanderen en de culturele waarden van het kind en anderen in zijn omgeving bevorderen³.

Voor de erkenning van een basisschool stelt de Vlaamse overheid expliciet dat van een school verwacht wordt dat ze 'in het geheel van haar werking de internationaalrechtelijke en grondwettelijke beginselen inzake de rechten van de mens en van het kind in het bijzonder eerbiedigt'⁴. Ook voor het secundair onderwijs neemt de overheid deze bepaling expliciet op als voorwaarde voor de erkenning⁵. Een krachtig signaal dat de mensenrechten en kinderrechten een prominente plaats dienen te krijgen in het Vlaams onderwijs.

Hoewel de Vlaamse overheid dit dus als voorwaarde voor erkenning stelt, geeft ze niet aan hoe scholen deze verwachting in de praktijk kunnen brengen. De Vlaamse overheid respecteert de autonomie van de scholen en bepaalt dus niet de wijze waarop en de middelen waarmee een school dit moet realiseren. Ze tracht wel het recht op onderwijs en de rechten in onderwijs te waarborgen in een aantal andere decreten, waaronder het decreet gelijke onderwijskansen, het participatiedecreet en het M-decreet.

Het Decreet betreffende gelijke onderwijskansen (Vlaamse regering, 2002) voorziet in een geïntegreerd ondersteuningsaanbod dat scholen toelaat een zorgbrede werking te ontwikkelen voor alle kinderen en jongeren en in het bijzonder voor kansarme kinderen en jongeren. Daarnaast garandeert dit decreet het recht op inschrijving en regelt het de rechtsbescherming via de oprichting van lokale overlegplatforms (LOP's) die het gelijke onderwijskansenbeleid lokaal mee uitvoeren, en van een Commissie inzake leerlingenrechten die waakt over de rechten van de leerlingen.

Het Decreet betreffende participatie op school (Vlaamse Regering, 2004) regelt op eenzelfde wijze de actieve participatie van leerlingen aan de beleidsvoering in hun school, ongeacht het net. In elke secundaire school wordt in principe een leerlingenraad opgericht. Een inrichtende macht is echter niet gehouden tot de oprichting van een leerlingenraad wanneer het schoolreglement de betrokkenheid van leerlingen bij het schoolbeleid op andere wijzen verzekert, en op voorwaarde dat niet om de oprichting van een leerlingenraad wordt verzocht door ten minste

² Artikel 26 paragraaf 1 van het Decreet basisonderwijs, Vlaamse Regering, 1997; artikel 123bis paragraaf 1 van het Besluit van de Vlaamse Regering houdende de codificatie betreffende het secundair onderwijs, 2010.

³ Artikel 26bis van het Decreet basisonderwijs, Vlaamse Regering, 1997; Besluit van de Vlaamse Regering houdende de codificatie betreffende het secundair onderwijs, Vlaamse Regering, 2010.

⁴ Artikel 62 paragraaf 11 van het Decreet basisonderwijs, Vlaamse Regering, 1997.

⁵ Artikel 13 en artikel 15 paragraaf 11 van het Besluit van de Vlaamse Regering houdende de codificatie betreffende het secundair onderwijs, Vlaamse Regering, 2010.

tien procent van de leerlingen, voor zover dit percentage ten minste drie leerlingen betreft. In elke lagere school kan een leerlingenraad opgericht worden. De oprichting is verplicht wanneer ten minste tien procent van de leerlingen van de leeftijdsgroep elf- tot dertienjarigen erom vragen, voor zover dit percentage ten minste drie leerlingen betreft. Leerlingenraden hebben een adviesbevoegdheid. Binnen de Vlaamse onderwijsregelgeving werd recent een nieuwe belangrijke fase ingeluid inzake de rechten van kinderen in het onderwijs: het M-decreet. 'M' staat voor maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Met de stemming van dit M-decreet zette het Vlaams Parlement het licht op groen om het onderwijs meer inclusief te maken voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Het M-decreet is een eerste belangrijke stap in de vertaling van het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap. Het wil meer kinderen met een beperking een plaats in het gewoon onderwijs bieden. Ze krijgen het recht op redelijke aanpassingen om in een gewone school gewoon onderwijs te kunnen volgen (Vlaams Parlement, 2014).

Tot slot zien we dat de Vlaamse Overheid in verschillende onderwijsdecreten en omzendbrieven concrete bepalingen vastlegt inzake de informatie die een school moet verstrekken aan leerlingen en ouders⁶. Zo tracht de overheid te garanderen dat ouders bij de eerste inschrijving in een school op de hoogte worden gebracht van aspecten die een invloed (kunnen) hebben op de leerling tijdens zijn verblijf op de school⁷. De overheid verplicht scholen ook expliciet om een schoolreglement op te maken waarin de rechten en plichten van leerlingen worden vastgelegd⁸. Via het schoolreglement worden de rechten van leerlingen en ouders én de verwachtingen ten aanzien van hen door de school kenbaar gemaakt. De overheid legt voor de verschillende onderwijsniveaus tal van items vast die minimaal in het schoolreglement dienen opgenomen te worden.

Een opsomming van alle bepalingen zou ons te ver leiden, maar we kunnen wel stellen dat zo een aantal elementen die voortvloeien uit of verband houden met het Verdrag van de Rechten van het Kind in het onderwijs bij wet geregeld worden in Vlaanderen.

Onderwijsdoelstellingen

Ook op inhoudelijk vlak verwijst de Vlaamse onderwijsregelgeving naar de kinderrechten. In de ontwikkelingsdoelen en eindtermen zitten tal van impliciete verbanden met de Rechten van de Mens en van het Kind. Expliciete verwijzingen naar de kinder- en mensenrechten zijn terug te vinden in onder meer volgende eindtermen en ontwikkelingsdoelen⁹:

⁶ Personen die het ouderlijk gezag uitoefenen of in rechte of in feite de minderjarige onder hun bewaring hebben.

⁷ Omzendbrief BaO/2002/1 bij het Decreet basisonderwijs, Vlaamse Overheid, 2002.

⁸ Diverse artikels in Decreet basisonderwijs, Vlaamse Regering, 1997; Besluit van de Vlaamse Regering houdende de codificatie betreffende het secundair onderwijs, Vlaamse Regering, 2010.

⁹ Deze opsomming beoogt niet de volledigheid, ze is louter illustratief bedoeld.

- **voor het basisonderwijs** (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2010):
  - De leerlingen moeten het belang kunnen illustreren van de fundamentele rechten van de mens en de rechten van het kind. Ze zien daarbij in dat de rechten en plichten complementair zijn (gewoon lager onderwijs / eindtermen wereldoriëntatie: politieke en juridische verschijnselen, 4.13);
  - De leerling kan het belang illustreren van de fundamentele Rechten van de Mens en de Rechten van het Kind. Hij ziet daarbij dat rechten en plichten complementair zijn (buitengewoon lager onderwijs type 1 / ontwikkelingsdoelen wereldoriëntatie – politieke en juridische verschijnselen: rechten en plichten, 107; buitengewoon lager onderwijs type 7 / ontwikkelingsdoelen wereldoriëntatie – politieke en juridische verschijnselen: rechten en plichten, 50).
- **voor het secundair onderwijs** (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, (2009):
  - De leerlingen tonen het belang en het dynamisch karakter aan van mensen- en kinderrechten (gewoon secundair onderwijs + buitengewoon secundair onderwijs opleidingsvorm 4 / Vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen – politieke-juridische samenleving, 3)
  - De leerling herkent schendingen van kinder- en mensenrechten, vooroordelen en discriminerend optreden bij zichzelf, bij anderen en in de media.
De leerling brengt respect op voor de kinder- en mensenrechten. De leerling is bereid zich actief en opbouwend in te zetten voor de eigen rechten en die van anderen overeenkomstig de principes van de mensenrechten.
De leerling kent de voor hem relevante aspecten van de sociale wetgeving en het arbeidsrecht (Buitengewoon secundair onderwijs – opleidingsvorm 3 / Algemene en sociale vorming – Burgerzin – Ontwikkelingsdoelen – 1.6 mensen- en kinderrechten).

Scholen werken aan de eindtermen en ontwikkelingsdoelen door middel van leerplannen die minstens een net- of koepelgebonden invulling geven aan de minimumdoelen van de overheid. In de leerplannen vinden we derhalve ook verwijzingen naar de kinderrechten en mensenrechten. De eindtermen, ontwikkelingsdoelen en leerplannen geven aan scholen in die zin duidelijke aanzetten om werk te maken van kinderrechteneducatie.

Merk op dat in het secundair onderwijs vooral in de vakoverschrijdende eindtermen gewag wordt gemaakt van mensenrechten en kinderrechten. Echter, hieraan is enkel een inspanningsverplichting en geen resultaatsverplichting verbonden. Het Kinderrechtencommissariaat uitte hieromtrent haar bezorgdheid:

“Mensen- en kinderrechten worden ondergebracht bij de ‘vakoverschrijdende’ eindtermen. Zowel het Kinderrechtencommissariaat als de VLOR vrezen dat dit te weinig specifiek is om echt resultaat te boeken. Dit thema is niet een extraatje. Kinderrechten moeten een specifieke plaats in het curriculum krijgen en verbonden zijn aan vakgebonden eindtermen” (Kinderrechtencommissariaat, 2001).

Onderwijspraktijk

In diverse praktijken die algemeen bekend zijn in ons Vlaams basisonderwijs liggen, zij het soms verscholen, praktijkgerichte impulsen voor de uitbouw van een kinderrechtenvriendelijke school en het voeren van een gericht schoolbeleid vanuit de rechten van het kind.

We bespreken enkele invalshoeken waarvan de meerwaarde voor kinderrechteneducatie in de onderwijspraktijk is gebleken vanuit de trajectwerking rond de kinderrechtscholen zoals vorm gegeven door onder meer Plan België en Vormen vzw (De Vleeschouwer, 2013).

Twee cruciale aspecten binnen kinderrechteneducatie

- **Kinderrechtencurriculum**

Onder ‘curriculum’ verstaan we een ‘plan dat het doel, de leerinhoud, de werkvorm en de media aangeeft voor een reeks educatieve activiteiten alsmede de tijdsperiode waarin deze gerealiseerd dienen te worden’. Het uitzetten van een leerlijn behoort tot de mogelijkheden maar is geen ‘must’. Ook het verrijken van bestaande thema’s en projecten vanuit kinderrechten- en ontwikkelingseducatie bieden mogelijkheden. (Wereldwerkplaats vzw en Vormen vzw, 2008)

- **Leerlingparticipatie**

Participatie is de hoeksteen van een kinderrecentcultuur. Het Kinderrechtenverdrag legt de juridische basis ervan en dat is minder vrijblijvend dan je zou denken. Eén van de essentiële elementen in het Verdrag is dat ook kinderen hun burgerschap in de praktijk kunnen uitoefenen. Participatierechten verwijzen naar het recht van het kind op actieve betrokkenheid bij alle beslissingen over dingen die het kind aanbelangen, dus zeker ook die betreffende het dagelijkse leren en leven op school. Dit betekent geenszins dat kinderen over alles en altijd hun zinnetje krijgen. Integendeel: ze leren dat verschillende meningen naast elkaar kunnen bestaan, dat geen enkele mening belangrijker is dan een andere en dat elke mening respect verdient. Die veelheid van ideeën geeft de gelegenheid om andere invalshoeken te leren zien en de eigen mening bij te stellen. Het biedt de mogelijkheid om tot meer gegronde oplossingen voor problemen te komen, waar alle betrokkenen zich beter bij voelen. Kinderen ervaren zo dat ze invloed kunnen hebben, dat ze een (positieve) bijdrage kunnen leveren aan het samenleven met anderen (Wereldwerkplaats vzw en Vormen vzw, 2008).

Vijf bijkomende invalshoeken om te werken aan kinderrechteneducatie

- **Socio-emotionele begeleiding**

De inspanningen die onder het thema socio-emotionele ontwikkeling thuishoren, richten zich in de eerste plaats op het zicht krijgen op de sociale en emotionele aspecten die in de dagelijkse klas- en schoolwerking een rol spelen (Steunpunt GOK, 2008):

- Hoe gaan de kinderen en jongeren met elkaar om?
- Hoe verloopt de interactie met de leerkracht?
- Hoe beleeft de leerling de (leer-)situatie?
- Hoe functioneert de klas als groep?

- **Actief engagement**

Engagement is het belang hechten aan een maatschappelijke kwestie. Dit kan onder meer tot uiting komen door sensibiliseringsacties in de school voor diverse maatschappelijke problemen, al dan niet aangestuurd door bepaalde organisaties. Geldinzamelacties gekoppeld aan inhoudelijke verrijking via nationale acties, maar ook lokaal engagement behoren tot de mogelijkheden¹⁰.

- **Mondiale vorming**

Mondiale vorming is een koepelbegrip voor verschillende educaties die een verband leggen met de bredere wereld. Educaties brengen maatschappelijke ontwikkelingen onder de aandacht vanuit een eigen invalshoek (VLOR, 2002). Mondiale vorming behandelt maatschappelijke thema's die verbanden leggen op wereldvlak. Het wil leerlingen opvoeden tot openheid voor de grote wereld die verder gaat dan de eigen leefkring. Daarbij focust mondiale vorming zich niet enkel op kennisoverdracht, maar ook op vaardigheden en waarden waardoor kinderen het perspectief op solidair handelen ontdekken. Ze wil leerlingen opvoeden tot solidaire wereldburgers die daadwerkelijk verantwoordelijkheid opnemen om mee te bouwen aan een duurzame en rechtvaardige wereld (Djapo).

- **Intercultureel onderwijs**

Intercultureel onderwijs is het leren adequaat omgaan met diversiteit zoals die zich manifesteert in interactie en kennisinhouden. Het wil leerlingen leren positief om te gaan met verschillen en gelijkenissen in de eigen leefkring. Het wil hen begeleiden om respect op te brengen voor en rekening te houden met het anders-zijn van de ander. De afkomst van die ander is niet belangrijk. Wij zijn allemaal unieke mensen met een uniek verhaal. Enkel vanuit een waardering voor dit uniek-zijn wordt écht samenleven mogelijk (Djapo). Onder interculturaliseren verstaan we: "de eigen leer-, werk- en leefomgeving zo vorm geven dat de diversiteit van iedereen volledig wordt benut en dat via onderlinge interactie". We willen scholen aanmoedigen om open te staan voor iedereen en een beleid te

¹⁰ Uit informele gesprekken met verantwoordelijken in scholen en een medewerker van VORMEN vzw in het kader van het onderzoek naar de Toepassingen van de Rechten van het Kind in het Vlaams Basisonderwijs, casestudy van kinderrechtscholen, De Vleeschouwer, 2013.

ontwikkelen dat geen drempels opwerpt voor bepaalde mensen. En om personeel en leerlingen vaardigheden aan te reiken om met diversiteit om te gaan. Scholen zijn er voor zowel meisjes als jongens, zowel holebi's als hetero's, zowel allochtone Vlamingen als autochtone Vlamingen, zowel mensen mét als zonder handicap, en ze doen 'oud' en 'jong' niet af als zus of zo (Departement onderwijs en vorming).

- **Ervaringsgericht onderwijs**

Ervaringsgerichtheid verwijst naar het gericht zijn op de manier waarop anderen de context ervaren. Dit veronderstelt een fundamenteel respect voor de andere vanuit een houding van gelijkwaardigheid. De kern van de ervaringsgerichte aanpak is erop gericht om kinderen/lerenden te brengen tot hoge vormen van betrokkenheid en welbevinden. Dit gebeurt vanuit een basishouding van ervaringsgerichtheid: de leerkracht richt zich naar de ervaringen (betrokkenheid en welbevinden) van de lerenden om te zien of de aangeboden context een vruchtbare bodem is voor ontwikkeling en leren. Werkvormen en didactische materialen kunnen helpen om de betrokkenheid te verhogen, maar zijn enkel hulpmiddelen (Centrum voor ErvaringsGericht Onderwijs).

Beroepsprofiel van leraren

De Vlaamse Regering (2007) verwacht dat leraren bekwaam zijn om hun opdracht in deze uit te voeren. Dit leiden we af uit elementen in het beroepsprofiel dat ze voor hen vooropstelt:

- De leraar als inhoudelijk expert, kan de basiskennis van de leerinhouden, waaronder ten minste de ontwikkelingsdoelen en eindtermen, verbreden en verdiepen.
- De leraar als cultuurparticipat, kan actuele thema's en ontwikkelingen onderscheiden en kritisch benaderen op het sociaal-politieke domein.

Aangezien mensen- en kinderrechten zich op het sociaal-politieke domein bevinden en de leraar daar basiskennis over moet hebben en dit kritisch moet kunnen benaderen, vinden we ook hier een duidelijke verwachting ten aanzien van de leraren terug.

Verwachtingen moeten echter ook omgezet worden in de dagdagelijkse praktijk. Leraren hebben naast de behoefte aan kennis over mensen- en kinderrechten, nood aan inzicht in de materie en aan de nodige begeleiding en ondersteuning om hun opdracht dagelijks waar te maken, in het belang van hun leerlingen. Hiertoe dienen leraren een degelijke opleiding rond kinderrechten te genieten.

Het Comité voor de Rechten van het Kind (2010) merkt betreffende onderwijs het volgende op:

“Het Comité stelt vast dat er bepaalde opleidingsactiviteiten zijn uitgevoerd maar is bezorgd dat deze opleidingen niet aan alle professionals gegeven worden die

voor en met kinderen werken en dat de opleidingen bovendien niet op gepaste wijze alle bepalingen van het Verdrag omvatten”¹¹.

Het Comité herhaalt ook zijn bezorgdheid over het feit dat het mensenrechtenonderwijs nog steeds niet expliciet deel uitmaakt van het lessenpakket in de Lidstaat: “Het Comité spoort de Lidstaat aan systematisch onderwijs- en trainingsprogramma’s te verstrekken betreffende de principes en bepalingen van het Kinderrechtenverdrag, voor kinderen, ouders en beroepsgroepen die werken voor en met kinderen, met inbegrip van rechters, advocaten, ordehandhavers, leraars, medisch personeel en maatschappelijk werkers. Het Comité roept de Lidstaat op om mensenrechteneducatie, inclusief kinderrechten, op te nemen in de lessenpakketten van alle basisscholen en secundaire scholen”¹².

Wellicht speelt hier de keuze van de overheid om de autonomie van scholen te respecteren. De Vlaamse regering spreekt zich niet uit over het hoe en waarmee de onderwijsdoelstellingen moeten nagestreefd of bereikt worden. Ze legt op geen enkel moment het gebruik van bepaalde onderwijs- en lesspakketten op. Ze laat de concrete uitwerking en uitvoering principieel over aan de scholen zelf.

Toch zou een gezamenlijk referentiekader om na te denken en te spreken over kinderrechten- en kinderrechteneducatie soelaas kunnen brengen bij de werkelijke implementatie van het Verdrag van de Rechten van het Kind in onze Vlaamse scholen. Zo zouden scholen maar ook professionaliserings-initiatieven voor leraren hun aanbod en beleid rond kinderrechten hierop kunnen enten. We denken hierbij zowel aan de lerarenopleidingen als aan de navormingsprogramma’s voor reeds actieve leraren. Beiden zouden aan de hand van een gemeenschappelijk kader kunnen nagaan hoe ver de aandacht voor kinderrechteneducatie reikt binnen hun opleidingsprogramma’s en met welke diepgang de materie behandeld wordt. Ze zouden in kaart kunnen brengen in welke mate ze binnen hun curriculum correctheid en volledigheid nastreven zoals aanbevolen door het Comité.

Slotbeschouwing

Met de belangrijke opdracht voor het onderwijs, die vervat zit in het Verdrag van de Rechten van het Kind zelf, leek het ons aangewezen enige duiding te geven bij mogelijke invalshoeken die de actuele onderwijsregelgeving, de onderwijsdoelstellingen en de onderwijspraktijk zelf bieden voor het inlossen van de verwachtingen ten aanzien van scholen om ‘de rechten van het kind in het geheel van de werking te eerbiedigen’. Tevens wilden we de verwachtingen naar leraren toe in deze scherper stellen, maar ook de behoeften en noden om deze verwachtingen in te lossen aankaarten.

We hopen met deze bijdrage eenieder die van ver of dichtbij betrokken is bij het onderwijs aan kinderen en jongeren enkele kapstokken te hebben aangereikt om beleidsmatig of in de onderwijspraktijk effectief werk te maken van kinderrechteneducatie om zo de implementatie van het Verdrag van de Rechten van het Kind in het Vlaams onderwijs mee te helpen realiseren.

¹¹ Artikel 25, Concluding Observations, VN-kinderrechtencomité, 2010.

¹² Artikel 26, Concluding Observations, VN-kinderrechtencomité, 2010.

- Centrum voor ErvaringsGericht Onderwijs. (sd). *Ervaringsgericht onderwijs*. Opgeroepen op april 17, 2013, van www.cego.be: http://cego.inform.be/InformCMS/preview/index.php?pag_id=550275
- Comité voor de Rechten van het Kind. (2010). *Overweging van de rapporten die werden ingediend door de Lidstaten overeenkomstig artikel 44 van het Verdrag – Slotbeschouwingen België*. Comité voor de Rechten van het Kind.
- Departement onderwijs en vorming. (sd). *Diversiteit in onderwijs*. Opgeroepen op april 11, 2013, van www.ond.vlaanderen.be: <http://www.ond.vlaanderen.be/diversiteit/visie/>
- De Vleeschouwer, H. *Toepassing van de Rechten van het Kind in het Vlaams Basisonderwijs – Casestudy van 'Kinderrechtenscholen'*, Antwerpen, 2013.
- Djapo. (sd). *Intercultureel onderwijs of ICO*. Opgeroepen op april 11, 2013, van www.wereldwegwijzers.be: <http://www.wereldwegwijzers.be/index.php?art=47>
- Djapo. (sd). *Mondiale vorming*. Opgeroepen op april 11, 2013, van www.wereldwegwijzers.be: <http://www.wereldwegwijzers.be/index.php?art=45>
- Kinderrechtencommissariaat. 2001. *Advies aan de leden van de Commissie voor Onderwijs, Vorming en Wetenschapsbeleid van het Vlaams Parlement n.a.v. de herziening van de eindtermen van de tweede en derde graad van het gewoon secundair onderwijs*. Gepubliceerd op 19/06/2001 als Parl.St. VI.Parl., 2000–2001, nr. 536/2.
- Steunpunt GOK. (2008). *Socio-emotionele ontwikkeling – voor basisonderwijs en eerste graad*. Opgeroepen op april 17, 2013, van www.steunpuntgok.be: http://www.steunpuntgok.be/downloads/themabeschrijving_2008_socio_emo_basis_sograad1.pdf
- Verenigde Naties. (1989, november 20). *Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind*.
- Vlaamse Regering. (2010, december 17). *Besluit van de Vlaamse Regering houdende de codificatie betreffende het secundair onderwijs*. B.S.24/06/2011
- Vlaamse Regering. (1997, februari 25). *Decreet basisonderwijs*. B.S. 17-04-1997.
- Vlaamse Regering. (2002, juni 28). *Decreet betreffende gelijke onderwijskansen*. B.S.14/09/2002.
- Vlaamse Regering. (2004, april 2). *Decreet betreffende participatie op school en de Vlaamse Onderwijsraad*. B.S.06/08/2004.
- Vlaamse Regering. (2007, oktober 5). *Besluit van de Vlaamse Regering betreffende het beroepsprofiel van de leraar*. B.S.29/11/2007
- Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming. (2010). *Ontwikkelingsdoelen en eindtermen voor het gewoon basisonderwijs*. Brussel: Agentschap voor Onderwijscommunicatie.
- Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming. (2009). *VOET @ 2010. Nieuwe vakoverschrijdende eindtermen voor het secundair onderwijs*. Brussel: Agentschap voor Kwaliteitszorg in Onderwijs en Vorming (AKOV).
- Vlaams Parlement. (2014, maart 12). *Decreet betreffende maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften (M-decreet)*. B.S. 28/08/2014.
- VLOR. (2002). *Kwaliteitsindicatoren voor mondiale vorming: een handige beoordelingsfiche voor leermiddelen mondiale vorming*. Antwerpen: Garant.

Kinderrechten- school Het Prisma

Basisschool 'Het Prisma' in Gent mag zichzelf met gepaste trots de eerste Kinderrechtenschool van België noemen. Leerkracht Micha De Brie over de samenwerking met Plan België:

"Het concept 'kinderrechteneducatie' kan je heel ruim interpreteren. Zo hebben we 't bij ons op school onder meer over milieuzorg, pesten op school en mondiale vorming. Dankzij de input van Plan België kunnen we kinderrechten op een makkelijke, laagdrempelige manier in de klas brengen. Meegenomen is dat het traject eigenlijk weinig extra werk met zich meebrengt."

In Het Prisma gaan leerlingen en leerkrachten elke week aan de slag met kinderrechten tijdens een wekelijks kringgesprek. Elke keer komt één specifiek basisrecht voor kinderen ter sprake. Het relaas van deze gesprekken bundelen de leerlingen eigenhandig in een **boek** met bijhorende, **zelf ontworpen illustraties**. Het boek is ondertussen gedrukt en is te koop in de betere boekhandel (via uitgeverij Garant).

Enkele voorbeelden van de ideeën van Het Prisma:

- Er werd rond de **Kinderboekenweek** gewerkt die in 2010 centraal stond rond het thema van de kinderrechten.
- In elke klas werden er **tweewekelijkse kringgesprekken** rond de kinderrechten gehouden. Deze gesprekken werden samengevat in hun zelf opgesteld **charter** tegen geweld.
- De **27 rechten** die besproken werden in dit charter werden **geïllustreerd door de kinderen** met verschillende illustratietechnieken.
- Met een combinatie van de illustraties, het recht geformuleerd in kindertaal en de resultaten van de kringgesprekken werd **een boek gemaakt: "Ik heb recht op..."**
- In samenwerking met wijkorganisatie 'Ambrosias's tafel', die erg bedreven zijn op audio-visueel gebied, werd er een **filmpje** gemaakt van het proces dat de kinderen aflegden bij de aanmaak van hun boek. In het filmpje worden ook interviews afgenomen.
- Na de opstart in de lagere school werd ook voor het team van de kleuterschool een **vorming** georganiseerd om hen bij het project te betrekken.
- Ook voor de **uitreiking van het label** zelf was er voor de kinderen een grote rol weggelegd. Een mooi initiatief in lijn met het recht op participatie. De kinderen hadden de programmatie van het gebeuren zelf voorbereid en speelden daarin ook een belangrijke rol.

Tekst: www.planbelgie.be

Leerlingen uit het zesde leerjaar geven hun visie op kinderrechten

---

‘Wat zijn kinderrechten?’	48
‘Mijn kinderrecht, mijn mening’	49
‘Niet-begeleide minderjarige asielzoekers’	51
‘Ik wil meer weten’	53

Leerlingen uit het zesde leerjaar geven hun visie op kinderrechten

47

Door Alice Kooij Martinez

Alice Kooij Martinez is medewerkster van De Ambrassade/Vlaamse Jeugdraad

Dit jaar bestaat het VN-Kinderrechtenverdrag vijftientwintig jaar. Hét moment voor de Vlaamse Jeugdraad om stil te staan bij de rechten van kinderen in Vlaanderen. Ook vandaag de dag worden kinderen hier nog geconfronteerd met heel wat situaties waarbij de promotie en naleving van hun kinderrechten hard nodig zijn: kinderen die geweld worden aangedaan door volwassenen, minderjarige asielzoekers die geen goede opvangmogelijkheden hebben en kinderen die niet gehoord worden bij een scheiding. De Vlaamse Jeugdraad vindt kinderrechteneducatie aan leerlingen in het onderwijs daarom van groot belang. Niet alleen leren kinderen zo wat hun rechten zijn, maar ook hoe ze ervoor op kunnen komen wanneer hun rechten door volwassenen geschonden worden.

Het VN-kinderrechtencomité heeft België – en dus ook Vlaanderen – in 2010 aanbevolen om kinderrechteneducatie op te nemen in de lespakketten van alle scholen.

De Vlaamse Jeugdraad deelt deze mening en roept op tot het structureel verankeren van kinderrechteneducatie in het onderwijs. Maar hoe denken leerlingen zelf over hun kinderrechten? Hoe krijgen ze er nu les over en waar zijn ze zelf nieuwsgierig naar?

De vrijwilligers van de werkgroep VN van de Vlaamse Jeugdraad zijn met ondersteuning van De Ambrassade bij vijf klassen in het zesde leerjaar langsgeweest om leerlingen hierover te bevragen. De Vlaamse Jeugdraad hoopt dat de resultaten van deze bevragingen voor inspiratie kunnen zorgen voor de nodige versterking van kinderrechteneducatie in het onderwijs.

'OM ONS TE BESCHERMEN'

KINDERRECHTENBEVRAGING BIJ LEERLINGEN VAN HET ZESDE LEERJAAR

'Wat zijn kinderrechten?'

Visualisaties van de interpretaties door de bevroagde leerlingen

Wat hebben kinderen nodig om te kunnen leven en te ontwikkelen?

Wie heeft kinderrechten?

Waar gelden kinderrechten?

Wat zijn kinderrechten?

Wanneer gelden kinderrechten?

Waarom hebben kinderen speciale rechten?

‘Mijn kinderrecht, mijn mening’

Wat vinden de leerlingen over hun kinderrechten op onderwijs, op gezondheid, op vrijheid van godsdienst, op non-discriminatie, op informatie en op bescherming tegen mishandeling?

49

Het recht op onderwijs

De mening van de bevroagde leerlingen in enkele quotes:

‘Elk kind heeft recht om te leren en om naar school te gaan.’

‘Als één kind naar school kan, mogen ze allemaal naar school. Elk kind is gelijk.’

‘Onderwijs is voor iedereen belangrijk voor later.’

‘Als je niet naar school gaat, kan je later geen werk krijgen dus geen geld.’

‘Het is misschien niet altijd leuk, maar arme kinderen zouden ervoor smeken.’

Het recht op gezondheid

De mening van de bevroagde leerlingen in enkele quotes:

‘Iedereen heeft het recht om gezond te kunnen leven.’

‘Je moet gezond kunnen leven en je goed voelen.’

‘Als de ouders niet genoeg geld hebben om naar de dokter te gaan, moet de overheid dat betalen.’

‘Arme mensen mogen niet aan een ziekte doodgaan.’

‘Als mensen heel ziek zijn en geen geld hebben voor de dokter, is het niet eerlijk als ze dan niet geholpen worden.’

Het recht op vrijheid van godsdienst

De mening van de bevroagde leerlingen in enkele quotes:

‘Iedereen mag kiezen welke godsdienst hij of zij heeft.’

‘Sommige mensen zeggen dat jij niet mag meedoen omdat je andere godsdienst hebt en dat is niet eerlijk.’

‘Er moet geen ruzie gemaakt worden over godsdienst. Ik ben katholiek, jij bent Islamiet. We moeten daar niet aan denken en gewoon doen.’

‘Het is niet zo belangrijk, maar er staat niet voor niets in elke dorp een kerk.’

‘Het is belangrijk dat je zelf mag kiezen, maar je ouders mogen ook een beetje mee beslissen.’

Het recht op non-discriminatie

De mening van de bevroagde leerlingen in enkele quotes:

‘Al ben je anders, iedereen mag meedoen.’

‘Hoe je eruitziet, maakt toch niet uit. Je kan altijd tof zijn’

‘Je mag niet uitsluiten, want niemand kan er iets aan doen als je anders bent. Dan ben je zo geboren.’

‘Niet iedereen komt uit hetzelfde land. De ene is blank, de ander bruin. Dat betekent niet dat je iemand moet uitsluiten.’

‘Je mag niet gepest worden, anders ga je niet meer naar school willen gaan.’

Het recht op informatie

De mening van de bevraagde leerlingen in enkele quotes:

'Sommige tv-programma's voor volwassenen zijn echt niet geschikt voor kinderen.'

'Kinderen moeten recht hebben op informatie voor hun leeftijd.'

'Soms krijgen kinderen hele goede informatie op een speelse manier zoals op Ketnet en in Karrewiet.'

'Als iets niet duidelijk is, begrijp je soms niet wat belangrijk is voor kinderen. Het is tof met plaatjes.'

'Ik wil graag begrijpen wat volwassenen weten.'

Het recht op bescherming tegen mishandeling

De mening van de bevraagde leerlingen in enkele quotes:

'Iedereen heeft recht op bescherming tegen mishandeling.'

'Mishandeling is heel erg en moet stoppen.'

'Je kan een leven mentaal verpesten en ook qua pijn.'

'Je mag niet geslagen worden door je eigen ouders.'

'Je mag geen kinderen mishandelen, want anders zijn ze misschien ook banger voor andere mensen.'

'Akkoord!' Leerlingen reageren op een aantal kinderrechtenstellingen

Stelling: Leerlingen die hun mening mogen geven over de gang van zaken op school, dat is toch een beetje belachelijk?!

'Je mag zeggen wat je vindt, maar niet op een grove manier.'

'Het is niet omdat kinderen hun mening geven, dat ze daar ook iets mee doen.'

'We morgen wel onze mening geven over hoe het op school gaat, maar de juf moet het wel bepalen.'

'We hebben in de klas briefjes waarop we onze mening kunnen schrijven.'

'Op de leerlingenraad bespreken ze nieuwe regels of nieuwe dingen die in de klas mogen komen. Het is goed dat daar leerlingen inzitten en niet alleen leerkrachten.'

Stelling: Als kinderen rechten hebben, krijgen ze altijd alles wat ze willen.

'je kunt niet alles krijgen wat je wil. Je ouders moeten dat bepalen.'

'Ik kan wel zeggen dat ik allemaal nieuwe dingen wil, maar wie weet kunnen papa en mama dat niet betalen.'

'Je moet ermee leren leven om niet alles hebben wat je wil.'

'Sommige dingen moet je hebben, zoals eten. andere dingen heb je niet echt nodig.'

'Als je altijd alles krijgt wat je wil, dan zul je geen goed leven hebben, dan heb je alles al, dan heb je geen plezier meer in het leven, geen verrassingen.'

Stelling: Kinderen met een goed rapport, daar moet meer naar geluisterd worden.

'Ik vind dat wel als beter je best hebt gedaan als andere kinderen.'

'Er moet naar iedereen even goed geluisterd worden, want het ene kind leert makkelijker dan het andere.'

‘Wie een goed rapport heeft, heeft al wat meer zelfvertrouwen en die met een slecht rapport misschien niet. Het moet dus omgekeerd.’

‘Als je slechte punten hebt en er alleen geluisterd wordt naar kinderen met een goed rapport, zal je geen goed rapport krijgen, want dan wordt er niet geluisterd naar waar je niet goed in bent, waar je problemen mee hebt.’

Stelling: Soms zijn er goede redenen om iemand uit te sluiten, bijvoorbeeld tijdens een spel of in de les.

‘Ik vind dat uitsluiten echt niet mag.’

‘Je gaat dan wenen dat je niet naar school wil. Je gaat je expres in een hoekje verstoppen.’

‘Als iemand iets niet goed kan, moet je die niet uitsluiten, maar het bijvoorbeeld beter aanleren.’

‘Als iemand jou uitsluit bij een ander spel, mag je dit ook doen.’

‘Bij meisjes duurt het langer voor ze scoren bij basket. Niet iedereen is er even goed in, maar dat is geen reden om ze uit te sluiten.’

Stelling: Als je ouders scheiden, moeten de rechter en je ouders jouw mening vragen over wat er met jou gebeurt.

‘Mijn ouders zijn gescheiden en soms kwam er iemand een keer in de maand om met ons te praten. Ik ging toen alleen woensdagavond en in het weekend naar papa. Nu ben ik er week om week. Ik heb dat gevraagd aan die persoon en dat is ook gebeurd.’

‘Ze mogen je mening wel vragen, maar jij hoeft niet alles te beslissen. Dan ga je de scheiding van je ouders overnemen. Ze mogen wel vragen bij wie je hoe lang wilt wonen. Sommige dingen hoeven kinderen niet te weten en zijn tussen de ouders.’

‘Ik vind dat dit moet. Mijn ouders wilden scheiden en mijn mama vroeg wat ik ervan vond. Ik zei dat ik het niet leuk vond en ze hebben geprobeerd er iets aan te doen. Maar nu hebben mijn ouders altijd ruzie en ik zie mijn papa bijna niet meer. Vorig jaar heb ik het daar met de juf over gehad.’

‘Vanaf 12 jaar kan je met de rechter praten. Ik zei tegen mama dat ik minder naar papa wou. als papa niet akkoord ging, konden we niet naar de rechter, omdat ik maar tien jaar ben. Ik vind dat je wel iets moet kunnen zeggen als je jonger bent.’

‘Als je ouders scheiden, is dat niet leuk. mijn ouders zijn gescheiden. Ik wilde niet dat ze mijn mening zouden vragen, want ik was dan toch blijven zagen dat ze samen moesten blijven. Nu hebben ze beiden een nieuwe partner en is iedereen veel gelukkiger. Misschien waren we nog steeds ongelukkig als ze naar mij hadden geluisterd.’

‘Niet-begeleide minderjarige asielzoekers’

De kinderrechtensituatie van niet-begeleide minderjarige asielzoekers is in ons land al jaren ondermaats. Op basis van het VN Kinderrechtenverdrag horen deze kwetsbare kinderen speciale bescherming te krijgen van de overheid. Het VN-Kinderrechtencomité heeft België hierop al aangesproken.

Tijdens de bevestigingen kregen de leerlingen een filmpje te zien van een meisje dat in een opvangcentrum woont en over haar kinderrechten vertelt.

Wat vinden leerlingen van deze situatie?

'Ze heeft recht op een eigen huis met haar familie en dat ze niet in een klein kamer-tje hoeft te zitten. Ik vind ook dat ze mag blijven.'

'Ik vind het best wel heel erg dat ze in een kleine ruimte woont, dat ze helemaal opgepropt zit. Je moet ook plek hebben om te slapen en huiswerk te maken.'

'Hoe kan het dat kinderen in zo'n kleine ruimte moeten wonen?'

'De rechter zou haar mening moeten vragen over of ze mag blijven of niet.'

'Ik vind dat mensen wel van anderen landen naar hier mogen komen, maar ja, als iedereen wil komen, dan moeten wij weggaan.'

'Ik vind het interessant om te weten hoe iemand anders zich voelt over zijn kinder-rechten.'

'Ze woont hier al tien jaar, dan kunnen ze moeilijk kunnen zeggen: 'vertrek maar terug naar je eigen land.'

'Ik vind dat België moet toestaan dat mensen naar ons land vluchten.'

Uit deze kinderrechtenbevraging van de Vlaamse Jeugdraad blijkt dat ook na 25 jaar VN-Kinderrechtenverdrag het nog altijd heel belangrijk is dat er voldoende aandacht is voor de rechten van kinderen in Vlaanderen. Wanneer je kinderen vraagt wat ze nodig hebben om te kunnen leven en ontwikkelen, wat ze van kinderrechten vinden en waarom ze belangrijk zijn, noemen ze een groot aantal zaken op waarbij een betere naleving van kinderrechten nodig is. Zo vertelden leerlingen tijdens de bevragingen dat ze gepest werden op school, door hun ouders werden geslagen, het thuis financieel moeilijk hebben en last hebben van de vechtscheiding van hun ouders. Het was opvallend dat de leerlingen graag hun verhaal of het verhaal van andere kinderen in de klas wilden delen. Daarnaast willen ze genoeg informatie krijgen over waar ze terecht kunnen met problemen.

Daarom is het van groot belang dat kinderen voldoende les krijgen over hun kinderrechten. De meerderheid van de leerlingen zei hier weleens les over te krijgen, maar gaven bij verdere vragen aan dat ze niet precies weten wat kinderrechten zijn. Het is daarom belangrijk dat leerlingen er structureel les over krijgen, ook over specifieke kinderrechtenthema's. We vroegen de leerlingen daarom ook of ze les krijgen over een aantal kinderrechtenthema's. Leerlingen gaven aan dat ze veel les krijgen over het geven van hun mening, pesten en respect en minder over kinderen op de vlucht of privacy op het internet. Wat opvalt, is dat leerlingen niet alleen in de klas les krijgen over kinderrechtenthema's. Dit gebeurt volgens hen op verschillende manieren, waaronder het organiseren van uitstappen, projecten, speciale themaweken en op de speelplaats. Hoewel er leerlingen zijn die oordelen dat ze voldoende les krijgen over verschillende thema's, geven de leerlingen aan dat ze vooral meer les willen krijgen over privacy op het internet, kinderen op de vlucht, geweld en mishandeling.

Schoolreglement? Praat er over met ons!

Voor ons zijn goede regels en afspraken op school super belangrijk. Schoolregels worden standaard gebundeld in het schoolreglement, maar dat verdwijnt bij de meeste scholieren aan het begin van het schooljaar meteen in de schuif nadat het ondertekend is. Nochtans biedt het schoolreglement grote kansen om ons te informeren en om met ons in dialoog te gaan over onze rechten op school.

Scholieren vragen in de eerste plaats duidelijke, redelijke en beargumenteerde regels. Maar sommige schoolregels bestaan al zo lang dat de school ze gewoon niet meer in vraag stelt. En als we er een vraag over stellen, krijgen we vaak te horen dat 'dat gewoon zo is'. Die regels krijgen zo soms absurde neigingen en ze worden door leerlingen al snel als belachelijk en betuttelend ervaren. Bovendien geven scholieren aan dat ze vaak het gevoel hebben dat ze niet gehoord worden als het over regels en afspraken gaat. We worden vaak de mond gesnoerd met de regels die op papier staan.

We roepen daarom op om ons te betrekken bij de opmaak van het schoolreglement. Een schoolreglement moet een praktisch en transparant instrument zijn om samen met leerlingen aan de slag te gaan rond onze rechten en de schoolregels. Op school leren ze ons om kritisch te zijn. Dan biedt het schoolreglement enorm veel leerkansen. Het zou een vertrekpunt moeten zijn om op school de dialoog met leerkrachten, directie én leerlingen aan te gaan over de rechten van scholieren. Dat is voor mij kinderrechteneducatie op z'n best.

Lora Hasenbroekx

Voorzitster Vlaamse Scholierenkoepel

De ervaring en mening van leerkrachten

Aan de slag met kinderrechten in de klas	58
Informatie over kinderrechten	62
De meerwaarde van kinderrechteneducatie	65
Kinderrechteneducatie en de school	67
Opleiding en vorming van leerkrachten	70
Conclusies	74
Annex: methodologie en profiel deelnemers	74

Door Leen Ackaert, Gaëlle Buysschaert, Alice Kooij, Nele Willems en Naima Charkaoui

De auteurs werken bij de vijf organisaties die deze leerkrachtenbevraging organiseerden: Leen Ackaert werkt bij het Kinderrechtencommissariaat, Gaëlle Buysschaert bij UNICEF België, Alice Kooij bij de Ambrassade, Nele Willems bij het Kenniscentrum Kinderrechten en Naima Charkaoui bij de Kinderrechtencoalitie.

In dit hoofdstuk bespreken we de uitkomsten van een bevraging van leerkrachten in het Nederlandstalig onderwijs over kinderrechteneducatie. De bevraging is een initiatief van het Kenniscentrum Kinderrechten, het Kinderrechtencommissariaat, UNICEF België, de Ambrassade en de Kinderrechtencoalitie Vlaanderen. De 5 organisaties besloten samen deze bevraging te organiseren naar aanleiding van het 25-jarig bestaan van het Kinderrechtenverdrag in 2014.

Uiteindelijk hebben 226 respondenten (verder: deelnemers) de enquête ingevuld. Daarvan geeft 77% les over kinderrechten. Qua achtergrondkenmerken is de groep als volgt samengesteld¹:

- De deelnemers zijn bijna gelijk verdeeld over basis- (54%) en secundair onderwijs (46%).
- Ongeveer 15% geeft les in het buitengewoon onderwijs, gelijk verdeeld over basis- en secundair onderwijs
- Ongeveer evenveel deelnemers geven les in het officieel onderwijs (52%) en het vrij (47%) onderwijs.
- Er zijn een stuk meer vrouwelijke dan mannelijke deelnemers: 86% tegenover 14%.
- Meer dan de helft van de deelnemers is jonger dan 40 jaar (57%).

Ons onderzoek laat niet toe representatieve uitspraken te doen over kinderrechteneducatie in het Vlaams onderwijs. Daarvoor hadden we anders te werk moeten

---

¹ Een uitgebreidere omschrijving van methodologie en samenstelling steekproef is achteraan dit hoofdstuk te vinden.

gaan. De cijfers tonen bijvoorbeeld aan dat we vooral leerkrachten met ervaring in kinderrechteneducatie hebben bereikt.

Hier en daar maken we vergelijkingen tussen bijvoorbeeld basis- en secundair onderwijs, tussen het officieel en het vrij onderwijs enzovoort. Bij de interpretatie van deze resultaten vragen we om extra voorzichtigheid. De groepen zijn te klein om een veralgemening toe te laten.

De bevraging en de analyse ervan is opgevat als een verkenning. De onderzoeksresultaten geven inzicht in de ervaringen, de werkwijze en de kinderrechtenambities van de deelnemende leerkrachten.

Het onderzoek is inspirerend voor leerkrachten die met kinderrechten aan de slag willen of al zijn: In welk vak geven andere leerkrachten les over kinderrechten? Wat vertellen ze dan? Hoe evalueren ze de bestaande kinderrechteninformatie en zijn er tekorten? Vinden ze kinderrechteneducatie nuttig?

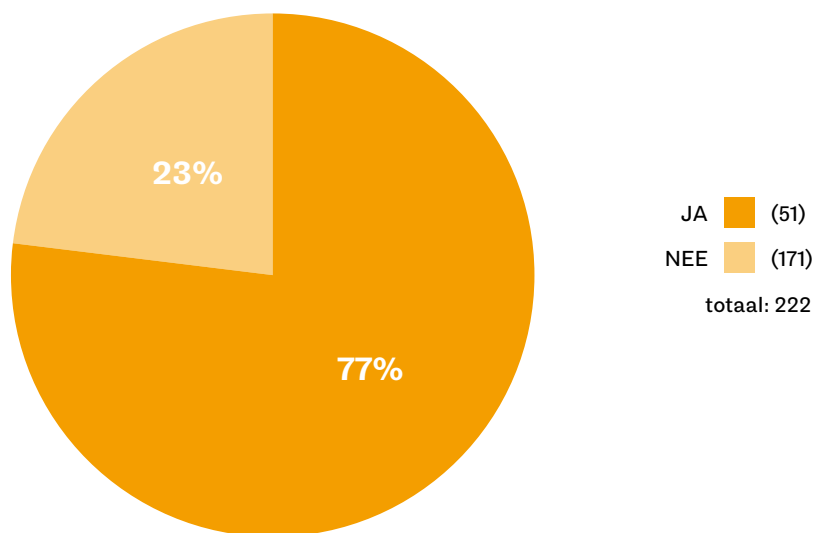
Ook de organisaties die de bevraging organiseerden putten inspiratie voor hun verdere werking rond kinderrechteneducatie in het onderwijs. Zo vormt de bevraging een interessante informatiebron voor het ontwikkelen van beleidsaanbevelingen. Op die manier hopen we dat ook de mensen die het onderwijsbeleid maken, zich door deze bevraging zullen laten inspireren.

Aan de slag met kinderrechten in de klas

Geven ze les over kinderrechten?

Meer dan drie vierde van de deelnemers (77%) geeft les over kinderrechten. Bijna een vierde (23%) van de deelnemers zegt geen les over kinderrechten te geven (zie figuur 1).

FIGUUR 1 – Wordt er in uw klas lesgegeven over kinderrechten?

De antwoorden laten zien dat er geen specifieke leeftijd staat op lesgeven over kinderrechten. Ook tonen ze geen verschil tussen het vrij en het officieel onderwijs. Mocht er een verschil zijn, dan zit het onderscheid in basis- en secundair onderwijs. Kinderrechteneducatie komt vaker aan bod in het basisonderwijs dan in het secundair onderwijs.

- Van alle leerkrachten die 20 tot 29 jaar zijn, geeft 66% les over kinderrechten, bij 30–39 is dat 78%, bij 40–49 is dat 80%, bij 50–59 is dat 82%.
- Van alle deelnemende leerkrachten uit het vrij onderwijs, geeft 74% les over kinderrechten. Geven ze les in het officieel onderwijs, dan is dat 79%.
- Het basisonderwijs (83%) en het buitengewoon basisonderwijs (88%) scoren veel hoger dan het secundair onderwijs (69%) en het buitengewoon secundair onderwijs (47%). Er is dus zowel binnen het ‘gewoon’ als het ‘buitengewoon’ onderwijs een duidelijk verschil tussen basis- en secundair onderwijs.

Van de 51 leerkrachten die aangeven géén les te geven over kinderrechten, blijkt een meerderheid (61%) desgevraagd wel les te geven over thema’s die met kinderrechten te maken hebben. De thema’s die het meest genoemd worden, zijn deze die bij wijze van voorbeeld in de vraag waren opgenomen: kinderarmoede, vrije tijd, gezin, gezondheid en media. Dit toont aan dat wanneer het verband wordt blootgelegd tussen kinderrechten en andere thema’s, er veel meer blijkt te gebeuren dat te maken heeft met kinderrechten dan leerkrachten in eerste instantie denken. Andere thema’s die worden genoemd, zijn gelijke kansen en diversiteit, noord-zuid-thema’s, pesten, kinderarbeid, de geschiedenisles. Ook lessen godsdienst of niet-confessionele zedenleer worden meermaals genoemd. Enkele leerkrachten melden dat kinderrechten zijdelings aan bod kunnen komen tijdens gesprekken met leerlingen, individueel of in groep.

Heel weinig deelnemers vulden de vraag in waarom ze geen les over kinderrechten geven. Het meest gegeven antwoord is dat er geen link is met het vak. Daarbij worden onder meer plastische opvoeding, wetenschappen en bakkerij als vakken genoemd.

In welk vak geven ze les over kinderrechten?

Verschillende vakken blijken aanknopingspunten te bevatten om het over kinderrechten te hebben. De meest voorkomende vakken waarin kinderrechten aan bod komen, zijn de levensbeschouwelijke vakken (48%) en de lessen wereldoriëntatie (35%). Er is een verschil tussen het officieel en het vrij onderwijs. In het officieel onderwijs komen kinderrechten vooral in levensbeschouwing aan bod en staat wereldoriëntatie (WO) op de tweede plaats. In het vrij onderwijs springt er geen vak uit met een uitgesproken aantrekkingskracht op kinderrechten. Het meest waarschijnlijke vak is wereldoriëntatie.

Bekijken we de lessen levensbeschouwing van dichtbij, dan zien we dat niet-confessionele zedenleer het vaakst wordt genoemd (57% van de personen die een levensbeschouwelijk vak opgaven). 38% verwijst naar ‘godsdienst’, in enkele

gevallen gespecificeerd naar rooms-katholieke of protestantse godsdienst (PEGO). Kinderrechten houden geen levensbeschouwelijke keuze in, en blijven bruikbaar voor verschillende levensbeschouwelijke lessen.

Een belangrijke kanttekening hierbij is dat de levensbeschouwelijke lessen in het officieel onderwijs slechts een deel van de leerlingen bereiken. De sterke score van de levensbeschouwelijke lessen wat betreft kinderrechteneducatie, houdt dus tegelijk een zwakte in van het onderwijs als geheel. De bedoeling moet immers zijn dat alle leerlingen vertrouwd geraken met kinderrechten, niet enkel de kinderen die een bepaalde levensbeschouwelijke les volgen.

Verder tonen de sterke scores van wereldoriëntatie en levensbeschouwelijke vakken aan dat beleid een impact heeft. Zo zijn kinderrechten opgenomen in de eindtermen wereldoriëntatie (5de – 6de leerjaar). Verder weten we dat kinderrechten een rode draad vormen in het leerplan zedenleer.

Leerkrachten noemen ook nog heel wat andere vakken, zoals sociale wetenschappen, cultuurwetenschappen, taal, economie, verzorging, geschiedenis, recht, muzische opvoeding... Daarbij springen enkele atypische vakken in het oog. Interessant is ook de link met de taalles. Sommige deelnemers verwezen naar een stuk in het handboek, waarin het over Awel gaat. Andere gebruiken kinderrechten in de les Nederlands als tweede taal in een kangoeroeklas. Een 10-tal leerkrachten vindt in de les economie aanknopingspunten met kinderrechten. Ook de praatronde, actualiteit en projectwerk worden meermaals genoemd. Enkele leerkrachten verwijzen naar eenmalige initiatieven zoals een werelddag. Tot slot valt op dat een vijfde (19%) van de deelnemers aan deze vraag meer dan één vak opnoemt, vb. *“nederlands, godsdienst, wo, muzische opvoeding”* of kinderrechten aan bod laat komen *“over de vakken heen”*. Eens men vertrouwd is met kinderrechten, blijkt het gemakkelijker de vertaalslag te maken naar verschillende vakinhouden.

Inhoudelijke focus

Inhoudelijk noemen leerkrachten een brede waaier aan thema's. Veel leerkrachten noemen schendingen van kinderrechten, hetzij algemeen hetzij in thema's als kinderarbeid, kindermishandeling, kinderarmoede. Andere thema's die veel worden genoemd zijn participatie, vrije tijd en onderwijs.

Het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK) wordt echter het meest genoemd als invalshoek om het over kinderrechten te hebben. *“Bestaan van kinderrechtenverdrag en hoe dit relevant is en kan zijn in eigen leven.”* Ook de vermeldingen van 'kinderrechten algemeen', kunnen hiernaar verwijzen, al dan niet met een link naar het Zuiden, en/of de plichten die ermee lijken samen te hangen.

Het is duidelijk dat het belichten van het Kinderrechtenverdrag een populaire manier is om aan kinderrechteneducatie te doen. Dit is uiteraard niet onlogisch gezien het Kinderrechtenverdrag een belangrijk fundament is voor kinderrechteneducatie. Doorgaans worden ook specifiekere thema's gelinkt (en al dan niet expliciet vermeld), wat kansen biedt om ook via meer concrete invalshoeken de

link te maken met kinderrechten. Opmerkelijk is het lage aantal deelnemers dat de inbreng van de kinderen zelf aanhaalt als aanknopingspunt.

Werkvormen en leermiddelen

Bij de werkvormen zien we een grote variëteit. Veel leerkrachten gebruiken een mix van verschillende cognitieve en creatieve werkvormen.

Veel leerkrachten verwijzen naar de geciteerde werkvormen in de vraag zoals simulatiespel/rollenspel, discussievormen, muzische verwerking, opdrachten en kringgesprek. Maar ze benoemen ook spontaan andere werkvormen zoals inleefateliers, stellingenspel, film, ICT-opdrachten, bibliodrama... En dat gebeurt per twee, in groepjes, individueel, in hoekenwerk, klassikaal...

Er wordt vaak een beroep gedaan op kinderrechtenorganisaties. Zij leveren bijvoorbeeld informatie, beeldmateriaal en ander educatief materiaal zoals (bord) spelen.

Leerkrachten én leerlingen maken ook flink wat zelf: zelfgemaakte spelvormen, affiches, filmpjes, schilderijen enzovoort.

Werkvormen worden aangepast naargelang de leeftijd van de leerlingen. Sommige leerkrachten geven aan dat ze voor elk recht een andere werkvorm gebruiken. Andere gieten elk recht in een toneeltje of een filmpje. Sommige leerkrachten zweren bij een goed gesprek in de kring, een discussie of een onderwijsleergesprek. Maar meestal benoemen ze dit dus in combinatie met meer creatieve werkvormen.

We vroegen de leerkrachten ook welke leermiddelen ze gebruiken. Een grote meerderheid (61%) van de deelnemers doet een beroep op bestaand didactisch materiaal (leerboeken, materiaal van verschillende organisaties...), al dan niet in combinatie met ander materiaal. Bijna een derde gebruikt materiaal dat zij of hij zelf verzameld heeft. Slechts een heel klein aantal deelnemers zegt ook materiaal te gebruiken dat kinderen zelf aanbrengen. Wel maken velen de link naar actuele thema's en bouwen dan verder met bestaand materiaal.

Alle deelnemers geven de les op de school zelf. De ervaring dat kinderrechten-educatie vaak wordt ingevuld via educatieve uitstapjes, wordt dus niet door deze bevraging bevestigd.

We vroegen de deelnemers ook wie de les over kinderrechten gaf. De overgrote meerderheid (94%) doet dit zelf. Slechts enkelen doen beroep op een collega uit de school of iemand van buiten de school.

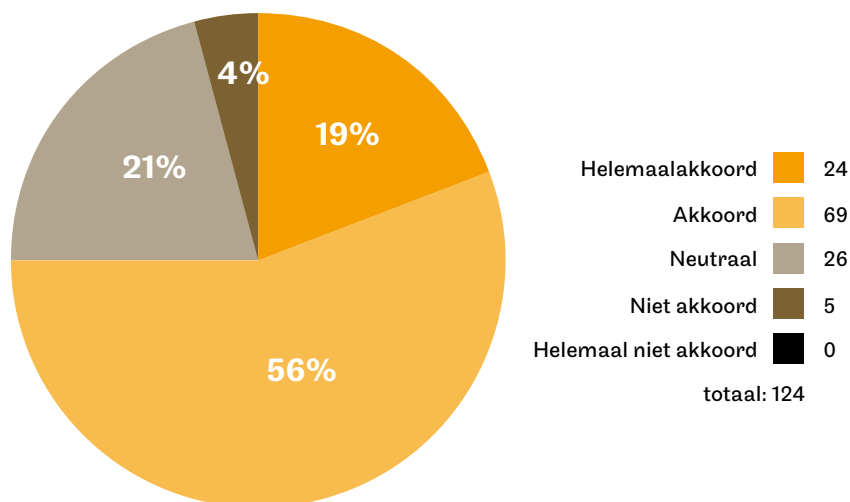
Op basis van deze gegevens, zijn we blij vast te stellen dat de leerkrachten vaak zelf initiatief nemen en kinderrechteneducatie niet beperken tot een gastcollege van een externe of een eenmalige uitstap (hoe waardevol deze uiteraard ook kunnen zijn).

Informatie over kinderrechten

Beschikbaarheid van informatie

Ongeveer drie kwart van de leerkrachten, zowel van basis- als secundair onderwijs, zegt vlot informatie en/of educatief materiaal te vinden over kinderrechten (zie figuur 2). Amper 4% vindt van niet.

FIGUUR 2 – Ik vind dat ik vlot informatie en/of educatief materiaal gevonden heb over het onderwerp

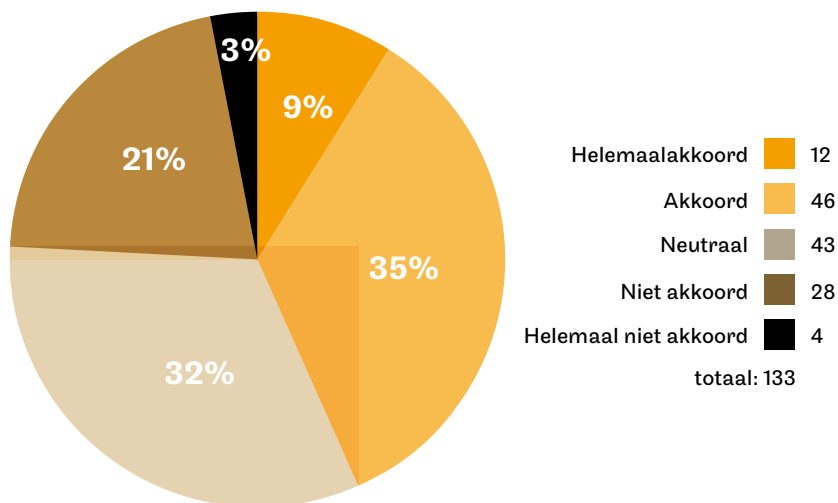
Op de open vraag naar uitleg, zegt bijna 40 % van de leerkrachten vooral informatie te vergaren via websites, bij organisaties en uit lesmappen en ander educatief materiaal. Een minderheid maakt gebruik van documentatiecentra en een paar anderen vinden inspiratie op pedagogische studie- of vormingsdagen of bij collega's.

“Wie zoekt die vindt”, “even surfen en je vindt voldoende info”. Sommigen nuanceren dit echter: informatie is ruim voldoende voorhanden, maar educatief materiaal afgestemd op de verwachtingen of de specifieke noden van de gebruiker (naargelang leeftijd, onderwijsrichting...) is moeilijker te vinden. Maatwerk is dus belangrijk. Een vijfde van de deelnemers ondervindt echter een tekort aan doelgroepgerichte informatie. Anderen vinden het materiaal dan weer te *“vrijblijvend”, “niet specifiek genoeg”, “te algemeen”* of net *“niet algemeen genoeg”*. Sommigen zijn op zoek naar meer hapklaar lesmateriaal en lesvoorbereidingen.

Vragen we meer specifiek of men voldoende informatie vond in het leerplan of handboek, dan dalen de scores (zie figuur 3). Nog steeds vinden heel wat leerkrachten dat leerplannen en handboeken voldoende basisinformatie bevatten over de lesinhouden gerelateerd aan kinderrechten. 44% van de deelnemers vindt er voldoende informatie terwijl 24% er niet voldoende informatie meent te

FIGUUR 3 – Ik vind voldoende informatie in het leerplan en/of de handboeken over de inhoud die de lessen moeten hebben wanneer ik rond kinderrechten werk

vinden. Ongeveer een derde geeft de optie 'neutraal' aan, wat er waarschijnlijk op wijst dat hun bevindingen hier gemengd zijn. De tevredenheid in het basis- en het secundair onderwijs loopt ongeveer gelijk.

De tevredenheid is het meest expliciet aanwezig in de antwoorden van de leerkrachten zedenleer. Zij verwijzen naar hun leerplan waar kinderrechten als basis voor alle acht de themavelden zijn uitgewerkt. Verder lezen we in de antwoorden van veel leerkrachten dat er op zich niet veel leerdoelen, lesfiches of methodes zijn waar kinderrechten als inhoud zijn uitgewerkt. Sommige leerkrachten wijzen er wel op dat ze veel leerplandoelen (Nederlands en wereldoriëntatie) kunnen bereiken wanneer ze rond kinderrechten werken.

Verschillende leerkrachten vermelden opnieuw de vrijheid die ze ervaren om zelf materiaal en werkvormen te zoeken. Ze vullen de informatie uit het handboek aan met informatie die ze elders vinden.

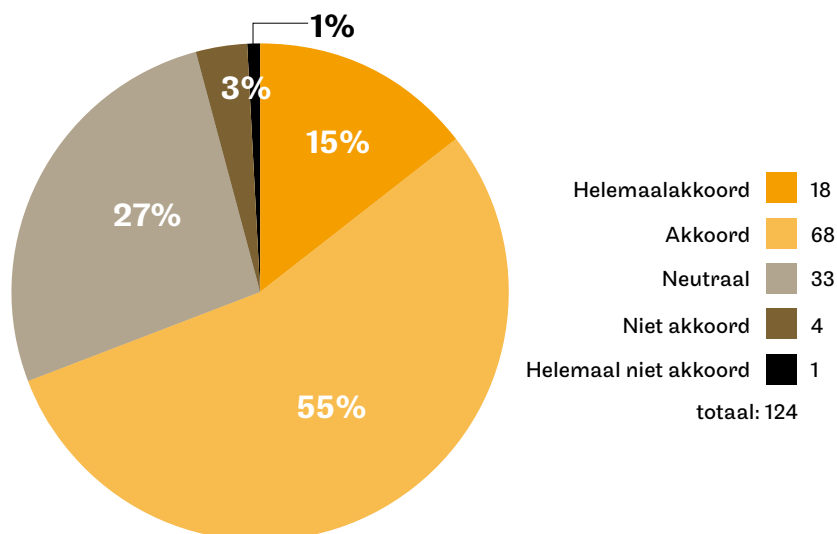
Leerkrachten die negatief antwoorden op de vraag of ze voldoende informatie vinden in het leerplan en/of de handboeken, geven als verduidelijking soms dat ze geen handboek hebben. Leerkrachten die niet tevreden zijn over hun handboeken geven hiervoor als reden *“weinig creatief”*, *“weinig verdiepend”*, *“te summier”*, *“niet ruim genoeg”*, *“te weinig ingekleed”* of *“onvoldoende kant en klaar”*.

Een andere reden die leerkrachten aangeven is dat het beschikbare materiaal onvoldoende aangepast is voor hun specifieke doelgroep. Dit komt overeen met reacties op de vorige vraag. Het gaat hierbij om kwetsbare groepen kinderen (bijvoorbeeld kinderen met een moeilijke thuissituatie, vluchtelingenkinderen) of om kinderen in het buitengewoon onderwijs.

Tevredenheid over de informatie

Een grote meerderheid (69%) van de deelnemers is tevreden tot heel tevreden over de informatie die ze vinden (zie figuur 4).

FIGUUR 4 – Ik ben tevreden over de informatie en/of het educatief materiaal dat ik gevonden heb

Antwoorden op de open vraag naar meer uitleg, illustreren wel een nood aan meer 'aanpasbaar' lesmateriaal.

Dit pleidooi voor meer maatwerk, dat we ook bij de vorige vragen vaststelden, komt nog sterker terug bij de leerkrachten die niet zo tevreden zijn over het aanbod. Ze hebben nood aan meer aangepast lesmateriaal, namelijk voor:

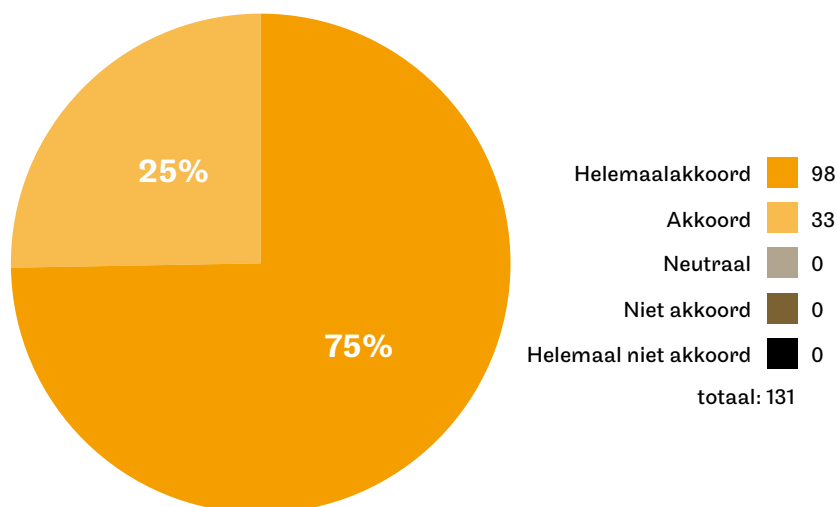
- Specifieke leeftijdsgroepen: *"Het eerste leerjaar kan toch ook al les krijgen over kinderrechten"; "In het IVRK staan moeilijke woorden"*
- Specifieke onderwijsvormen: *"Kinderen in het buitengewoon onderwijs leren liever iets op een actieve wijze, in plaats van 'lees en bespreek'."*

Ze pleiten voor:

- Actueler materiaal: *"De rechten van Belgische kinderen veranderen, toch"*
- Specifieker materiaal, bijvoorbeeld recht op privacy, recht op informatie
- Materiaal dat bij hun leefwereld aansluit, niet alleen informatie over de rechten van kinderen elders in de wereld.
- Uitgewerkt lesmateriaal, niet enkel algemene informatie over kinderrechten en het Kinderrechtenverdrag.

Een enkele leerkracht vindt het materiaal te duur.

FIGUUR 5 – Ik vind het nuttig om les te geven over kinderrechten

Opvallend is dat alle deelnemers met ervaring rond kinderrechteneducatie, dit als nuttig tot heel nuttig ervaren (zie figuur 5). Zelfs de 'neutrale' optie werd door geen enkele deelnemer aangekruist. Sterker nog, drie kwart van de deelnemers geeft meteen een 'helemaal akkoord'.

Leerkrachten benadrukken het belang van kinderrechten vanuit verschillende perspectieven.

Veel leerkrachten vinden het evident dat kinderen les krijgen over hun rechten. *"Het lijkt me logisch dat elk kind zijn rechten moet kennen!"* Het is belangrijk dat ze weten wat hun rechten zijn, wanneer ze geschonden worden en waar ze terecht kunnen wanneer ze hulp nodig hebben. *"Zeker leerlingen in maatschappelijke kwetsbare situaties hebben daar baat bij"*. Bijvoorbeeld kinderen in een asielcontext of gekwetste kinderen uit een moeilijke gezinscontext moeten weten dat ze evenwaardig zijn.

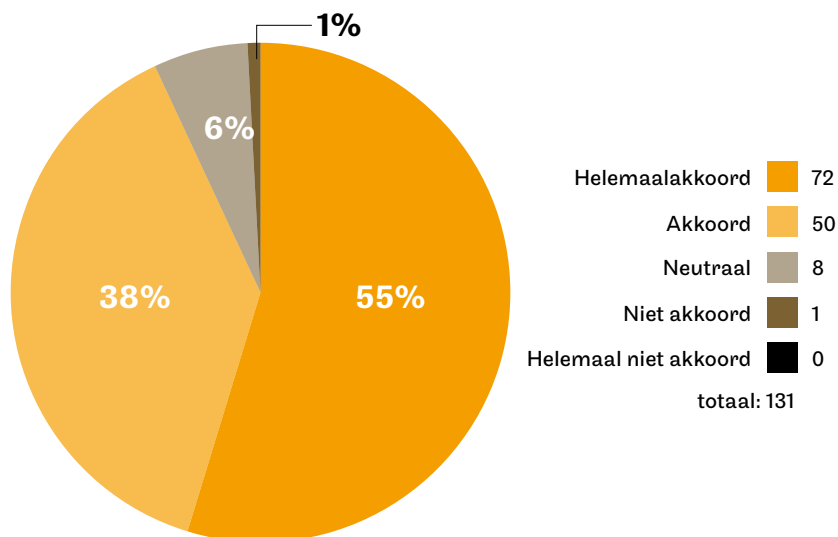
Sommige leerkrachten benadrukken dat de leerlingen zelf vragende partij zijn. De leerlingen zijn altijd geïnteresseerd in een les over hun rechten.

Andere leerkrachten gebruiken kinderrechten als wip om maatschappelijke betrokkenheid en besef te vergroten. Praten over kinderrechten doet kinderen beseffen dat niet alle kinderen het even goed hebben. Het opent hun ogen voor de noord-zuidproblematiek en de problemen van kinderen in hun buurt. Kinderrechten maken het mogelijk om kennis over hun plichten te verwerven en respect voor de andere bij te brengen.

Opvallend is hoe leerkrachten de vertaling naar de leefwereld van de kinderen anders lijken te evalueren naargelang hun leerlingenpubliek. Een aantal

leerkrachten meent dat kinderrechten naadloos aansluiten op de leefwereld van hun leerlingen, vooral wanneer die in grote mate een kwetsbare achtergrond hebben. Andere leerkrachten melden uitdrukkelijk hoe moeilijk het is om de vertaalslag te maken naar de leefwereld van hun leerlingen.

FIGUUR 6 – Ik denk dat de leerlingen iets hebben aan de lessen over kinderrechten in hun dagelijkse leven

Wanneer we dieper ingaan op de meerwaarde van kinderrechteneducatie voor de leerlingen, vinden leerkrachten bijna unaniem dat kinderrechteneducatie nuttig is voor hun leerlingen (zie figuur 6). Niet alleen nu maar ook in de toekomst.

Ook hier zien we een verschil tussen leerkrachten die meer met een kwetsbaar leerlingenpubliek lijken te werken en andere leerkrachten. Sommige leerkrachten hopen dat kwetsbare kinderen er meer zelfwaardering uit halen. *“Ze hebben in hun leven al veel klappen gekregen. Kinderrechten zijn een sleutel tot meer zelfwaarde”*. Andere leerkrachten merken dat de maatschappelijke betrokkenheid toeneemt. De leerlingen worden bewuster van de wereld rondom hen. Een bezoek aan een asielcentrum bijvoorbeeld opent hun ogen.

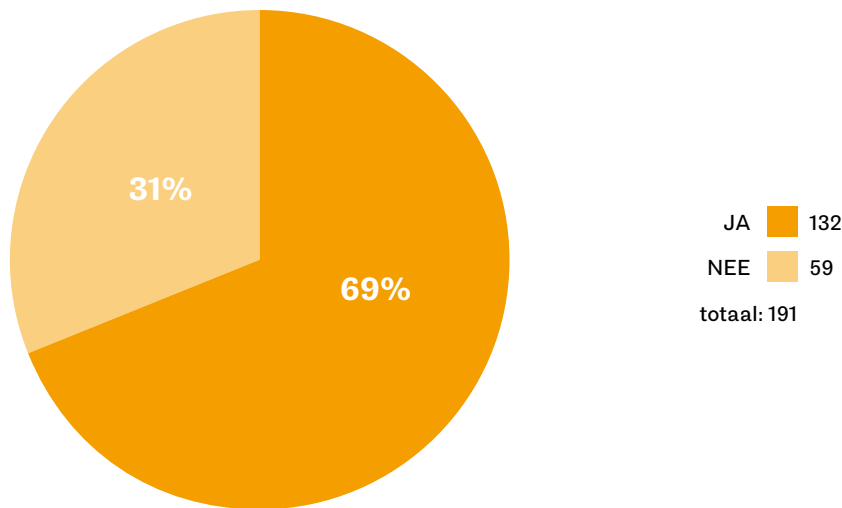
Sommige leerkrachten benadrukken dat ze hun les over kinderrechten niet willen beperken tot een kennisoverdracht. Bij voorkeur zetten ze samen met de leerlingen een participatieproject op. Ze zijn tevreden wanneer ze merken dat leerlingen mondiger worden, bewust worden van hun recht op participatie en voelen dat er echt naar hen geluisterd wordt.

Voor nog een andere groep leerkrachten is het belangrijk dat leerlingen beseffen dat ze het goed hebben, in vergelijking met andere kinderen. Kinderrechten is de sleutel tot plichtenbesef en waardering voor datgene wat je hebt. Een les over kinderrechten mag niet blijven steken bij eigen belang.

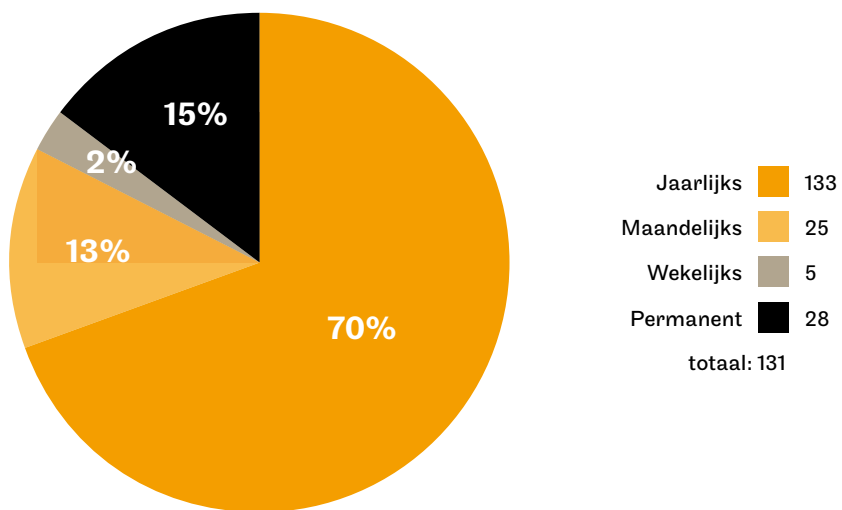
Kinderrechteneducatie en de school

Lessen over kinderrechten zijn natuurlijk belangrijk, maar het is ook belangrijk dat er binnen de school aandacht gaat naar kinderrechten. Daarom stelden we de deelnemers aan de bevraging ook enkele vragen over kinderrechten op het niveau van hun school.

FIGUUR 7 – Worden er bij u op school initiatieven genomen rond kinderrechten en/of kinderrechteneducatie?

FIGUUR 8 – Hoe vaak worden deze initiatieven genomen?

Bij bijna 70% van de deelnemers neemt de school initiatieven rond kinderrechten (zie figuur 7). Gaan we meer in detail kijken, dan zien we dat het in ongeveer evenveel gevallen om een jaarlijks initiatief gaat (zie figuur 8). Een grote meerderheid (62%) neemt kinderrechten op in het kader van een specifiek thema. We kunnen hieruit afleiden dat kinderrechteneducatie vaak beperkt blijft tot een ad hoc initiatief. Minder dan een vijfde (19%) geeft aan dat kinderrechten een rode draad zijn doorheen het schooljaar.

Tot slot moeten we vaststellen dat bijna een derde (31%) van de deelnemers aangeeft dat hun school geen initiatief neemt rond kinderrechteneducatie.

Wat als een leerkracht zelf initiatief neemt om iets te ondernemen rond kinderrechteneducatie (zie figuur 9)? Bijna vier vijfde (79%) geeft aan zich in dat geval gesteund te voelen door directie of team. Hoewel dit een grote groep is, betekent dit ook dat ongeveer een vijfde (21%) zich niet gesteund voelt. 38% vermeldt actieve samenwerking als een belangrijke vorm van steun.

Vinden leerkrachten dan dat hun school meer aandacht moet hebben voor kinderrechten (zie figuur 10)? De meerderheid (56%) van de deelnemers vindt van wel. Dit geldt zowel bij de leerkrachten die zelf les geven over kinderrechten (54%) als voor de leerkrachten die dit niet doen (63%). De wens naar meer aandacht voor kinderrechten geldt zowel voor het basis- als het secundair onderwijs (76%). Opvallend is dat zowel leerkrachten die aangeven dat hun school initiatieven neemt rond kinderrechteneducatie als zij die aangeven van niet, in meerderheid (respectievelijk 55% en 58%) meer aandacht willen voor kinderrechten op hun school. Van de 59 leerkrachten die zeggen dat hun school geen initiatieven neemt rond kinderrechteneducatie, vindt maar 1 iemand dat dit niet nodig is.

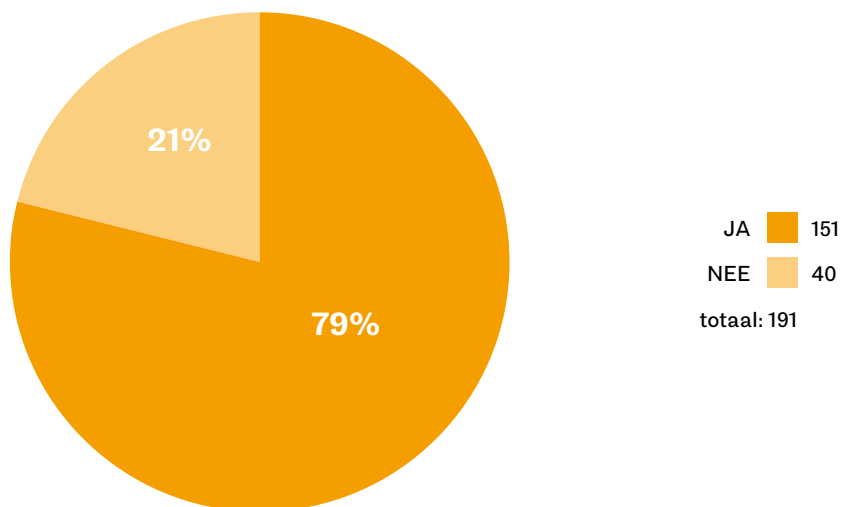
Sommigen bepleiten aandacht voor kinderrechten met passie: *“bewustwording is super belangrijk”, “kinderen moeten de kinderrechten en het Verdrag leren kennen zodat ze onrecht kunnen herkennen”*. Sommige leerkrachten die les geven in het buitengewoon onderwijs benadrukken eveneens het belang hiervan gezien de kwetsbaarheid van hun leerlingen.

Op niveau van het schoolbeleid pleiten sommige leerkrachten voor meer participatie of voor een aanpassing van het tuchtbeleid om het te laten overeenstemmen met kinderrechten. Een leerkracht spreekt over *“een continu proces: een basishouding die men moet incorporeren”*.

Heel wat leerkrachten vullen meer aandacht vooral praktisch in: ze willen er een schoolproject van maken, klasoverschrijdend. Sommigen onder hen willen het anders: *“interactiever”, “uitdagender”* of *“expliciet”*, het mag *“meer benadrukt worden dat het gaat over kinderrechten”, “meer in de schijnwerpers”*.

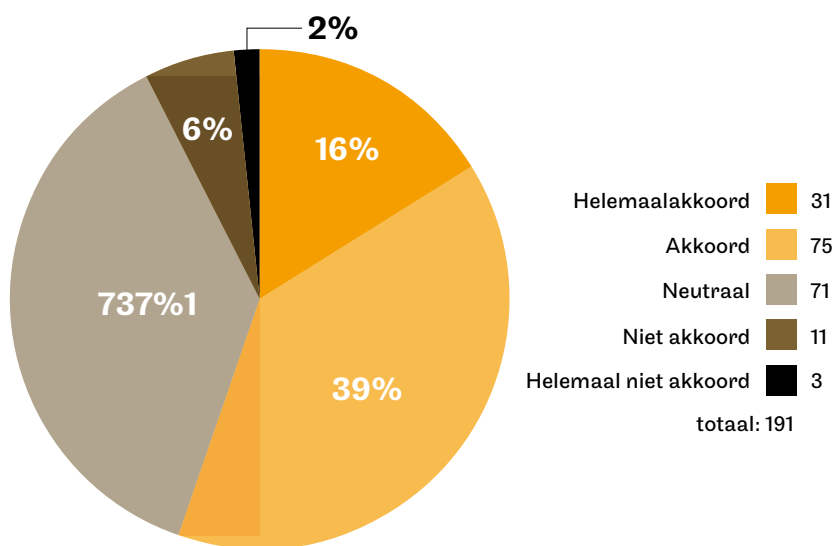
Iets minder dan de helft van de leerkrachten antwoordt neutraal of vindt dat de school er niet meer aandacht aan moet besteden. 1 op 5 legt uit dat er al *“voldoende”*, of zelfs *“heel veel gebeurt rond kinderrechten”*. Sommigen benoemen een *“gebrek aan tijd”* en *“heel veel andere interessante onderwerpen”* als reden.

FIGUUR 9 – Krijgt u steun vanuit uw directie of team wanneer u rond kinderrechten wil werken?

69

FIGUUR 10 – Ik wil op school meer aandacht voor kinderrechten

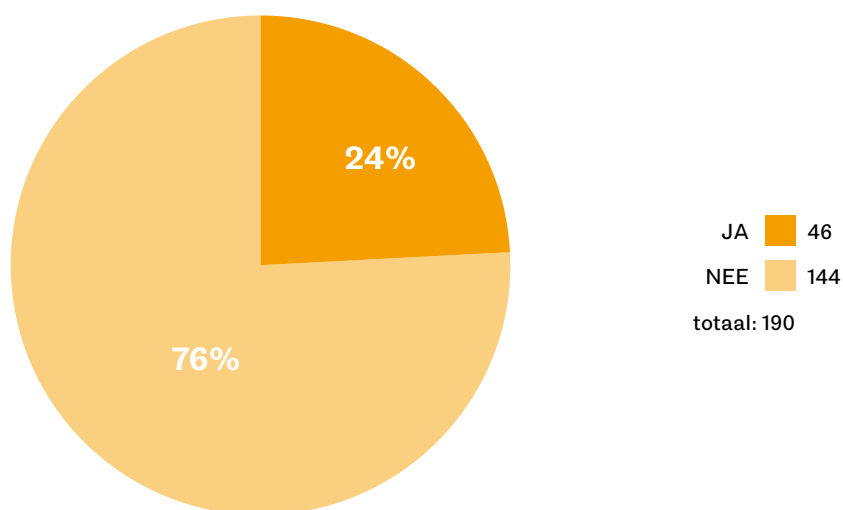

Opleiding en vorming van leerkrachten

Les geven over kinderrechten gaat beter wanneer een leerkracht zelf hiertoe goed opgeleid is. Daarom vroegen we de deelnemers naar hun ervaringen en verwachtingen rond kinderrechten in de lerarenopleiding en in de permanente vorming.

Lerarenopleiding

FIGUUR 11 – Werd er tijdens uw lerarenopleiding aandacht besteed aan kinderrechten?

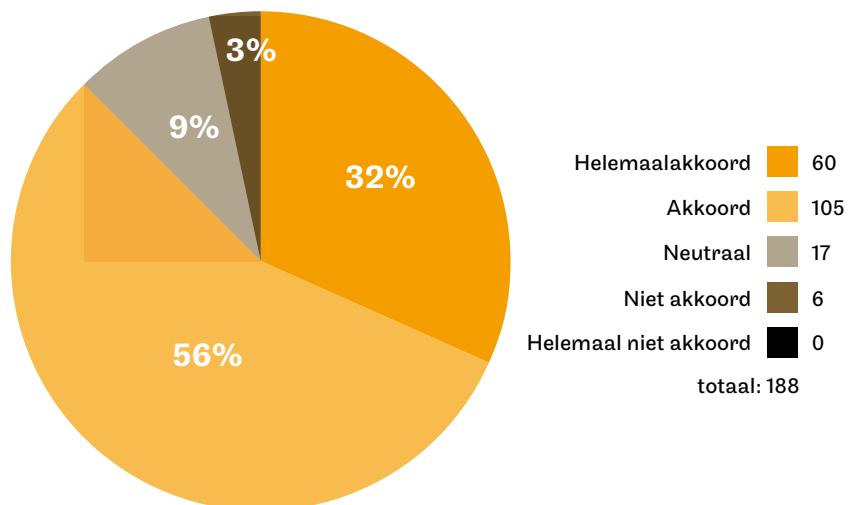
Driekwart van de deelnemers geeft aan tijdens hun eigen lerarenopleiding **niet** in aanraking te zijn gekomen met kinderrechten (zie figuur 11). Wel zien we dat bij jongere leerkrachten (jonger dan 30) bijna de helft (48%) wel kinderrechten in hun lerarenopleiding aan bod zag komen. Ook leerkrachten in het buitengewoon onderwijs geven relatief vaker aan kinderrechten in hun opleiding te hebben gezien (41%).

Net als in de eigen klas, zien we dat de overgrote meerderheid verwijst naar een algemene les over 'kinderrechten', al dan niet in combinatie met mensenrechten (74%). Ook lessen over noord-zuid-verhoudingen worden vaak genoemd (46%). Een kwart van de deelnemers wijst op een les over emancipatorisch omgaan met leerlingen.

Maar liefst 88% van de deelnemers is akkoord tot helemaal akkoord met de stelling dat aandacht voor kinderrechten in de opleiding noodzakelijk is (zie figuur 12). Slechts 6 deelnemers (3%) zijn het daarmee **niet** eens. Opvallend is dat bij de deelnemers die zelf aandacht voor kinderrechten ondervonden in de lerarenopleiding,

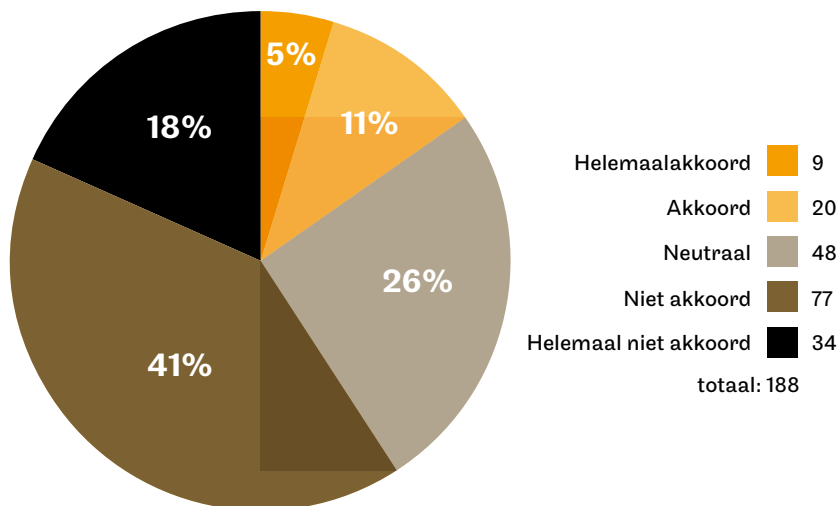

FIGUUR 12 – Ik vind het noodzakelijk dat er tijdens de opleiding aandacht besteed wordt aan kinderrechten

71

FIGUUR 13 – Ik vind dat er tijdens mijn opleiding voldoende aandacht werd besteed aan kinderrechten

maar liefst 98% dit ook noodzakelijk vindt (akkoord tot helemaal akkoord) en er niemand is die dit niet noodzakelijk vindt. De deelnemers zonder eigen ervaring rond kinderrechten in de lerarenopleiding, zijn iets minder enthousiast. 15% stelt zich neutraal tot negatief op. Toch blijft een heel grote groep van 85% akkoord tot helemaal akkoord met de stelling dat aandacht voor kinderrechten in de lerarenopleiding noodzakelijk is.

Gezien de geringe aandacht in de lerarenopleiding die we hierboven vaststelden, is het dan ook logisch dat meer dan de helft (59%) van de leerkrachten vindt dat de aandacht voor kinderrechten tijdens de lerarenopleiding tekort schoot (zie figuur 13). We zien dit zowel bij de leerkrachten die zelf wel (60%) als geen (53%) les geven over kinderrechten: het verschil tussen beide groepen is heel klein. Opvallend is dat ook bij de leerkrachten die wel aandacht voor kinderrechten ondervonden in de lerarenopleiding, amper de helft (48%) dit als voldoende ervaart.

We kunnen concluderen dat leerkrachten uit de praktijk, of ze nu les geven over kinderrechten of niet, in grote meerderheid vragende partij zijn voor (meer) aandacht voor kinderrechten in de lerarenopleiding. De effectieve ervaring met aandacht voor kinderrechten in de lerarenopleiding, versterkt die overtuiging. Wie aandacht voor kinderrechten in de lerarenopleiding ervoer, is meer overtuigd van de noodzaak ervan en vindt vaak dat er nog meer aandacht voor moet zijn.

Nascholing

Een overweldigende meerderheid (80%) stelt duidelijk dat kinderrechten geen deel uitmaken van de permanente vorming (zie figuur 14). Volgens verschillende deelnemers moet de vraag van de leerkrachten zelf komen, omdat ze het onderwerp van nascholing zelf kiezen: *“Ik mag zelf mijn vormingen aanvragen en kies dan meestal iets in die richting”* of *“geen specifieke vraag van het team.”*

Wie dus zelf op zoek gaat naar vorming, vindt een aanbod. *“Als je wil, vind je veel vormingsdagen rond kinderrechten.”* Verschillende deelnemers geven aan niet te weten of er een aanbod bestaat.

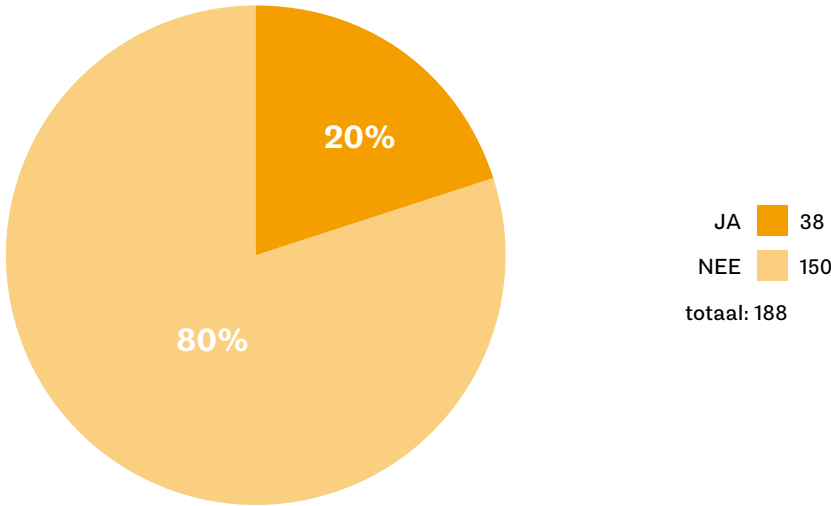
Veel deelnemers verwijzen naar specifieke bijscholing met een link naar kinderrechten, zoals pesten, participatie, zorg voor kwetsbare leerlingen, noord-zuid werking. Hoewel deze leerkrachten dit zelf (toch in deze bevraging) aan kinderrechten linken, is het niet altijd duidelijk of de aanbieders van deze vormingen ook expliciet de link maken met het kinderrechtenkader. Enkele deelnemers halen zelf aan dat de vormingen *“niet specifiek”* of *“niet rechtstreeks”* over kinderrechten gaan, of dat het *“niet concreet zo benoemd”* wordt. *“Waarschijnlijk wordt er impliciet aandacht besteed aan kinderrechten. Er zijn veel thema's die men kan linken aan de kinderrechten. Maar uitdrukkelijk een bijscholing over bepaalde kinderrechten, heb ik nog nooit gehoord.”*

Tot slot wijzen meerdere respondenten op de aandacht voor kinderrechten in de bijscholing niet-confessionele zedenleer, waar het Kinderrechtenverdrag een belangrijke plaats heeft in het leerplan.

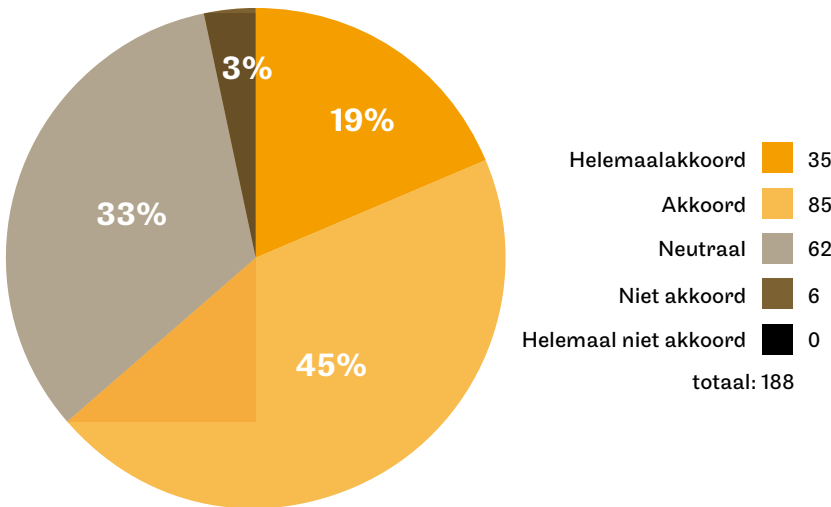
Ondanks de geringe ervaring met kinderrechten in de nascholing, is 64% akkoord tot helemaal akkoord met de stelling dat aandacht voor kinderrechten in de permanente vorming noodzakelijk is (zie figuur 15). Dit percentage ligt ongeveer even hoog bij de leerkrachten die wel of geen les geven over kinderrechten. Ook zijn er geen echte verschillen tussen basis- en secundair onderwijs en met het buitengewoon onderwijs.

Bij de personen die vinden dat er wél aandacht is voor kinderrechten, is de overtuiging van de noodzaak ervan ook groter (84% is akkoord of helemaal akkoord dat aandacht voor kinderrechten in de permanente vorming noodzakelijk is, tegenover 59% bij de personen die menen dat er geen aandacht voor kinderrechten is).

FIGUUR 14 – Wordt er tijdens de permanente vormingsmomenten of bijscholing aandacht besteed aan kinderrechten?

FIGUUR 15 – Ik vind het noodzakelijk dat er ook tijdens permanente vormingen aandacht besteed wordt aan kinderrechten

Conclusies

De bevraging toont aan dat er bij leerkrachten veel draagvlak bestaat voor (meer) aandacht voor kinderrechten in de les en op school. Dit uit zich zowel in de antwoorden van leerkrachten die zelf les geven over kinderrechten als bij hen die dit niet doen.

De praktijken rond kinderrechteneducatie lopen sterk uiteen wat betreft de concrete inhoud, de werkvormen en de leermiddelen. Kinderrechten blijken dus een kader met een brede toepasbaarheid. Ook leerkrachten die nog geen les geven over kinderrechten, kunnen desgevraagd meestal wel een paar aanknopingspunten noemen die wel in hun lessen aan bod komen. De brede toepasbaarheid geldt ook voor het leerlingenpubliek: zowel voor leerlingen in een kwetsbare situatie als voor een meer bevoorrecht publiek, van het kleuteronderwijs tot het secundair onderwijs, in het 'buitengewoon' en het 'gewoon' onderwijs enzovoort.

Een gevolg van de brede toepasbaarheid, is dat kinderrechteneducatie altijd maatwerk is. Leerkrachten blijken dan ook nog vaak op zoek naar informatie, werkvormen en leermiddelen op maat van hun vak en hun doelpubliek. Hier liggen nog veel groeimogelijkheden voor de aanbieders van die materialen, zoals uitgeverijen van handboeken, de onderwijskoepels en hun pedagogische begeleidingsdiensten, kinderrechtenorganisaties en (andere) vormingsorganisaties. Leerkrachten blijken ook vaak nog op zoek naar de plaats van de kinderrechten in onze samenleving, het evenwicht tussen het benadrukken van de rechten van de kinderen zelf en het gebruiken van kinderrechten als wip naar maatschappelijke betrokkenheid.

Opvallend is verder de breed gedragen overtuiging bij leerkrachten dat aandacht voor kinderrechten in de lerarenopleiding noodzakelijk is, gekoppeld aan de wens dat de lerarenopleiding hieraan meer aandacht zou besteden. Ook dit geldt zowel voor leerkrachten die wel als geen les over kinderrechten geven.

Annex: methodologie en profiel deelnemers

We maakten gebruik van een online bevraging (Survey Monkey) bestaande uit 33 vragen, waaronder zowel gesloten (meerkeuze) vragen als open vragen. Een deel van de vragen was afhankelijk van het antwoord op een eerdere vraag: deelnemers die 'wel' of 'niet' aangaven les te geven over kinderrechten, kregen een verschillende set verdiepende vragen.

De deelnemers werden via verschillende kanalen gezocht en gevonden: via de kanalen van de initiatiefnemende organisaties (nieuwsbrieven, websites, facebook), via de (gedrukte) tijdschriften Klasse en Yeti. Daarnaast maakten we een toevalsselectie van 102 'gewone' basisscholen, 25 basisscholen van het buitengewoon onderwijs, 97 'gewone' secundaire scholen, 25 scholen van buitengewoon secundair onderwijs.

Uiteindelijk hebben 226 respondenten (verder: deelnemers) de enquête ingevuld. Door een fout in de tool, kregen de eerste 62 deelnemers die positief

antwoordde op de vraag of ze lesgeven over kinderrechten in hun klas, geen toegang tot 11 detailvragen hieraan verbonden. Hun andere antwoorden zijn wel in de resultaten opgenomen.

De deelnemers zijn ongeveer gelijk verdeeld over basis (54%) en secundair onderwijs (46%). In vergelijking met het lerarenkorps, betekent dit dat het basisonderwijs licht oververtegenwoordigd is. Binnen het lerarenkorps zien we immers een verhouding van 49% leerkrachten in het basisonderwijs en 51% in het secundair onderwijs². Van de deelnemers uit het basisonderwijs, geven er 4 les in het kleuteronderwijs.

Ongeveer 15% van de deelnemers geeft les in het buitengewoon onderwijs, waarvan opnieuw ongeveer evenveel in het basis- als in het secundair onderwijs. Dit komt ongeveer overeen met de verdeling in het lerarenkorps, waar gemiddeld 13% van de leerkrachten in het basis- en secundair onderwijs lesgeven in het buitengewoon onderwijs³.

De deelnemers zijn ongeveer gelijk verdeeld over het vrije (47%) en het officiële (52%) onderwijs. Dit betekent dat het officieel onderwijs (zowel gemeenschaps-onderwijs als gemeentelijk/stedelijk onderwijs) oververtegenwoordigd is, want in het lerarenkorps van het basis- en secundair onderwijs zien we dat slechts 35% in het officieel onderwijs werkt⁴. Enkele deelnemers geven les in verschillende netten.

Er zijn een stuk meer vrouwelijke dan mannelijke deelnemers: 86% tegenover 14%. Dit weerspiegelt vooral de genderverhouding in het lerarenkorps algemeen (97% vrouwen in het kleuteronderwijs, 80% in het basisonderwijs, 62% in het secundair onderwijs⁵).

Evenveel deelnemers geven les in steden als in gemeenten (elk 50%).

Als we kijken naar leeftijd, dan zien we dat vooral de jongste groep (20–29 jaar) oververtegenwoordigd is in vergelijking met het lerarenkorps (23% van de deelnemers in vergelijking met 15%⁶). De oudere groepen zijn dan weer ondervertegenwoordigd: 16% deelnemers tegenover 27% in het lerarenkorps bij de vijftigers, en 2% tegenover 4% in het lerarenkorps bij de zestigplussers. De grootste groep bij onze deelnemers zijn de dertigers (34%), net als in het lerarenkorps algemeen (29%). Een kwart van de deelnemers is veertiger, precies zoals in het lerarenkorps algemeen.

² Cijfers 2013–2014. Eigen berekening op basis van: Departement Onderwijs en Vorming, Vlaams onderwijs in cijfers 2013–2014, p.5. http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2013-2014/VONC_13-14/VONC_2013_2014_Integraal.pdf

³ Uitgedrukt in voltijdse eenheden. Cijfers 2013–2014. Eigen berekening op basis van: Departement Onderwijs en Vorming, Vlaams onderwijs in cijfers 2013–2014, p.6. http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2013-2014/VONC_13-14/VONC_2013_2014_Integraal.pdf

⁴ Cijfers 2013–2014. Eigen berekening op basis van: Departement Onderwijs en Vorming, Vlaams onderwijs in cijfers 2013–2014, p.13 en p.20. http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2013-2014/VONC_13-14/VONC_2013_2014_Integraal.pdf

⁵ Cijfers 2012–2013. Bron: RoSa, Genderstatistieken voor onderwijs in Vlaanderen. <http://www.rosa-doc.be/joomla/index.php/kwesties/onderwijs/genderstatistieken-voor-onderwijs-in-vlaanderen>

⁶ Alle cijfers in deze alinea over leeftijd zijn gebaseerd op cijfers voor het gehele lerarenkorps exclusief universitair onderwijs, 2013–2014. Eigen berekening op basis van: Departement Onderwijs en Vorming, Vlaams onderwijs in cijfers 2013–2014, p.6. http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2013-2014/VONC_13-14/VONC_2013_2014_Integraal.pdf

Een secundaire Kinderrechten-school

Het project Kinderrechtenscholen mag ondertussen ook haar eerste secundaire school verwelkomen. Het Sint-Lutgardisinstituut uit Mol startte onlangs het traject op om tot Kinderrechtenschool / Jongerenrechtenschool erkend te worden. Vanuit de groep mondiale vorming, die reeds een 10-tal jaren actief is in de school en die gedurende al die jaren rond heel diverse thema's gewerkt heeft (mensenrechten-kinderrechten, water, milieu, vluchtelingen, duurzame ontwikkeling) voelde men de nood aan een breder kader om hun werking te verankeren in de schoolstructuur. Met dit doel voor ogen stapten zij in september 2014 mee in het traject kinderrechten/jongerenrechtenschool.

Hanna Van der Veken en Bram Mateusen zijn leerkrachten in het Sint-Lutgardisinstituut. Hanna geeft Nederlands en Engels en Bram geeft huishoudelijk handelen en maaltijdzorg. Beide zijn ze lid van de werkgroep Mondiale vorming die het initiatief nam om een traject naar jongerenrechtenschool op te starten. Hieronder vertellen ze hun verhaal.

“Het Sint-Lutgardisinstituut is een TSO-BSO school die 670 leerlingen en 100 leerkrachten telt. We hebben 5 afdelingen: de kappersschool, de wellnessschool, de hotelschool, de schilders@school en de verzorgingsschool. We hebben een lange weg afgelegd voor we beslisten om het traject naar een kinderrechtenschool op te starten.

Sinds heel lang is er op onze school een werkgroep van leerkrachten over mondiale vorming. De aanleiding voor de oprichting daarvan, was de vaststelling dat er een groeiende onverdraagzaamheid was op school en in de samenleving in het algemeen. We vonden dat we onze leerlingen ook andere belangrijke zaken moesten meegeven naast de lessen. Als werkgroep wilden we de wereld binnenbrengen in de leefwereld van de leerlingen. We brachten verschillende culturen binnen op school, met de bedoeling de leerlingen meer open

minded te maken naar diversiteit. Daarvoor organiseerden we één keer per schooljaar een mondiale dag. Die dag ging altijd rond maatschappelijk relevante, mondiaal georiënteerde thema's. We vulden het meestal heel actief in met workshops: dansen, muziek maken, koken, knutselen... met andere culturen, waar mogelijk met ouders van leerlingen. We werkten hiervoor samen met Kleur Bekennen.

Gaandeweg ondervonden we dat één dag per schooljaar in aanraking komen met culturele diversiteit geen blijvende impact heeft op de leerlingen. Ook Kleur Bekennen gaf enkel nog steun als we als school een zogenaamd wereldburgertraject deden met verschillende acties gespreid over het hele schooljaar.

Daarom hebben we de mondiale dag uitgebreid naar een traject verspreid over het hele schooljaar. Zo organiseerden we Schrijfze-VRIJdagen en deden we een Waterproject waarbij een hele week in alle klassen rond water werd gewerkt. Als afsluiting was er een mondiale slotdag met een zwemmarathon voor het goede doel, een waterquiz, vloten bouwen enzovoort. Ook organiseerden we allerlei bezoeken, bijvoorbeeld aan de wereldwinkel, het opvangcentrum voor asielzoekers in Arendonk- waar de leerlingen allerlei workshops deden met de bewoners- of een tentoonstelling over kindsoldaten. We keken naar films over vluchtelingen of kindsoldaten en berekenden de ecologische voetafdruk. Bij dit alles werkten we samen met verschillende externe organisaties waaronder Vormen vzw, die ons coachten en hielpen bij de invulling.

We bleven echter het gevoel hebben dat de verschillende acties onvoldoende samenhangen. Daarom besloten we te werken met één thema per schooljaar, waaraan we de verschillende acties konden koppelen. In 2012-2013 werkten we rond 'Iedereen anders, iedereen gelijk'. We vulden dit specifiek in per graad: de eerste graad ging dieper in op kinderrechten, de tweede graad op racisme en vooroordelen en de derde graad op het thema vluchtelingen. In 2012-2013

was het thema 'Wat(t) minder'. We koppelden er de uitdaging aan om zoveel mogelijk energie te besparen op één dag. We merken dat zo'n uitdaging helpt om de betrokkenheid van de leerlingen te verhogen. Tijdens de lessen kregen ze theoretische achtergrond over duurzaamheid. Ook vroegen we aan elke afdeling een praktisch voorstel om energie te besparen. Sommigen stelden voor om alleen nog koude maaltijden te serveren, om geen gekopieerde toetsen meer te gebruiken, om tegen het raam te tekenen i.p.v. tegen de lichtbak, om minder water te gebruiken in het kapsalon, om geen beamer en computer meer te gebruiken enzovoort. We deden ook een klassencompetitie voor Dikketruiendag. De origineelst aangeklede klasgroep kreeg frietjes. Zo proberen we steeds het inhoudelijke aan het ludieke te koppelen.

De volgende stap is dat we van die eenjarige projecten willen evolueren naar een meerjarenproject. We wilden een streefdoel op lange termijn, een project waarbij de hele school betrokken is. Zo kan het project gedragen zijn door de school en verankerd worden in de hele schoolwerking. We denken dit kader te hebben gevonden in het traject naar een jongerenrechtenschool. Al zijn we nog wel op zoek naar een beter klinkende naam, die ook onze tieners aantrekkelijk vinden. We hopen samen met hen zo'n naam te vinden.

Een van de uitdagingen is om een zo breed mogelijk draagvlak voor dit project te creëren. Als werkgroep met enkele geëngageerde leerkrachten alleen, kan je zo iets niet waarmaken. We hebben de steun van de directie en weten hoe belangrijk dat is. Ook de steun en motivatie van de collega-leerkrachten is heel belangrijk. We willen ertoe komen dat iedereen, van de leerlingen tot het ondersteunend personeel, zich betrokken voelt.

Uiteindelijk zou men kinderrechteneducatie als deel van het opvoedingsproject van de school moeten zien.

We gaan ook proberen om nog meer aansluiting te vinden bij de verschillende afdelingen. Soms denkt men te vlug dat bijvoorbeeld de kapperschool of de hotelschool niets met onze werking te maken heeft. Maar als je er dan even gaat over nadenken, dan zie je meteen heel veel linken.

Dit traject naar een kinder- of jongerenrechtenschool is voor ons echt heel belangrijk. We kunnen zo al onze verschillende initiatieven in een groter geheel zetten. We hopen zo de bestaande dynamieken binnen de school te bundelen en te versterken en ze te kaderen in een grotere structuur. Tegelijk verbreden we het draagvlak voor de mondiale vorming wat op termijn kan leiden tot een geïntegreerde aanpak en een verankering in de schoolvisie. Zo realiseren we op het niveau van de school ook verankering en continuïteit.” “

Conclusies en aanbevelingen

Een onderbenut potentieel	81
Vele spelers, veel mogelijkheden tot verbetering.....	83
Kinderrechteneducatie: breed maar geen container	83
Evalueren waar we staan	89
Kinderrechteneducatie en zijn meerwaarde bekendmaken.....	91
Leerkrachten opleiden	93
Leerkrachten vormen.....	95
Ondersteuning en materialen	97
Kinderrechteneducatie verankeren	100
Tot slot: 4 prioriteiten	104

06 | Conclusies en aanbevelingen

81

Een onderbenut potentieel

Doorheen de vele informatie die we verzamelden en de vele gesprekken die we voerden, kwam één conclusie heel sterk bovendrijven: het enorm potentieel van kinderrechteneducatie in het onderwijs blijft al te vaak onderbenut.

“De leerlingen hebben zoveel vragen waar ze thuis of bij iemand anders niet mee terecht kunnen. Je hebt een vertrouwensband opgebouwd met je leerlingen en dat geeft hun meer zelfvertrouwen en openheid naar je toe.”

— Deelnemer leerkrachtenbevraging

Kinderrechteneducatie biedt immers heel wat kansen voor zowel leerlingen, leerkrachten, de school in zijn geheel en de ouders van leerlingen. Daarover was zowat iedereen het eens. Kinderen informeren over hun rechten en wat die betekenen – ook in relatie met anderen – heeft niet alleen een intrinsieke waarde. Actief en bewust werken rond kinderrechteneducatie, bevordert het welbevinden van zowel leerlingen, leerkrachten als ouders op school, zo wijzen talrijke ervaringen in binnen- en buitenland uit.

“We zijn al een tijd bezig om te werken rond respectvol omgaan met mekaar, met de omgeving, preventie van pesten... De kinderrechten bieden een stevig kader om dit verder uit te werken.”

— Deelnemer leerkrachtenbevraging

Daarnaast bieden kinderrechten een duidelijk en zinvol kader voor heel wat deelaspecten. Kinderrechten verbinden lessen, pedagogische visie en schoolbeleid. Kinderrechten vormen een rode draad tussen uiteenlopende onderwerpen met maatschappelijke relevantie die vandaag op scholen aan bod (moeten) komen. Zo stelt Hilde de Vleeschouwer in haar onderzoek over kinderrechtenscholen vast: *“Scholen nemen vaak al heel wat initiatieven die aansluiten bij de kinderrechten zonder deze expliciet ermee in verband te brengen. Bij het expliciteren van het verband tussen de aanwezige initiatieven en de kinderrechten blijkt dat de school vaak al heel wat realiseert inzake het toepassen van de rechten van het kind. De kinderrechten vormen een kader waarin scholen hun reeds ondernomen initiatieven als deelaspecten van een zinvol geheel gaan zien. Wanneer het grotere kader*

voor de schoolteams zichtbaar wordt, willen ze de deelaspecten graag vervolledigen of optimaliseren."

Hieruit blijkt ook dat werk maken van kinderrechteneducatie níét noodzakelijk een extra tijdsinvestering betekent. Wellicht vraagt de opstart van kwalitatieve kinderrechteneducatie wat extra opzoekwerk en overleg, maar de eigenlijke toepassing sluit zo naadloos aan bij vele al lopende initiatieven dat het geen extra werklast inhoudt. Tegelijk creëert de link met kinderrechten een toegevoegde waarde aan bestaande initiatieven, levert kinderrechteneducatie extra leerwinst op en helpt het andere problemen in de school op te lossen of te voorkomen. Toepassen van kinderrechteneducatie gaat niet per sé over extra dingen doen, maar wel over dingen anders doen, duidelijker benoemen en zinvol verbinden. Van daaruit kan men verder gaan met het werken aan verdieping van bepaalde elementen of met het invullen van bepaalde hiaten. Het resultaat is onderwijs van een hogere kwaliteit.

Gezien de kernopdracht van het onderwijs net over kinderen gaat, liggen kinderrechten als kader voor de hand. Het is dan ook niet verwonderlijk dat ze een plaats hebben in de erkenningsvoorwaarden voor scholen en in de eindtermen, zoals we in hoofdstuk 3 zagen.

"Niemand is tegen kinderrechteneducatie, maar wie maakt er werk van?"

— Deelnemer Open Forum

Niemand stelt de relevantie en het belang van kinderrechten in het onderwijs echt in vraag: we kunnen stellen dat er een brede consensus rond is. Toch zien we dat in de praktijk kinderrechteneducatie betrekkelijk weinig voorkomt, toch niet expliciet, of eng wordt ingevuld. Al te vaak is het dus een verhaal van gemiste kansen. Dat stelde ook het Comité voor de Rechten van het Kind, dat toekijkt op de naleving van het Kinderrechtenverdrag, vast bij zijn toezicht in 2010. In zijn Slotbeschouwingen vraagt het Comité dat ons land de inspanningen rond kinderrechteneducatie versterkt. Kinderrechteneducatie is immers ook een verplichting in het Kinderrechtenverdrag.

In dit hoofdstuk willen we enkele pistes aanreiken om het potentieel van kinderrechteneducatie in ons onderwijs in de toekomst beter te benutten. We geven daarbij aanbevelingen aan verschillende spelers, van overheid tot leerlingen zelf. We hopen dat deze aanbevelingen mee een aanknopingspunt vormen om in de toekomst meer werk te maken van kinderrechteneducatie. De Kinderrechtencoalitie wil hier ook zelf verder het gesprek over aangaan en zijn steentje toe bijdragen.

CONCLUSIE

Scholen, leerkrachten en andere onderwijsactoren moeten kinderrechteneducatie vaker herkennen, erkennen en gebruiken als centraal kader met een duidelijke meerwaarde.

Vele spelers, veel mogelijkheden tot verbetering

83

Het is een bekend gegeven dat het Vlaams onderwijslandschap bevolkt is door vele spelers en dit op verschillende niveaus. Zowel overheid, organisaties als personen hebben een beslissende impact op het klas- en schoolgebeuren, en dus ook op kinderrechteneducatie. Al deze spelers hebben elk hun eigen opdracht en zijn onderling afhankelijk, vaak ook met elkaar verweven. Het is dan ook geen sinecure om in dit complex landschap duidelijke verantwoordelijkheden met bijhorende aanbevelingen af te bakenen. De uiteindelijke doelstelling is dat al deze spelers kinderrechten kennen, gebruiken als referentiekader en toepassen in de praktijk.

Anderzijds biedt deze realiteit voor het onderwerp kinderrechteneducatie een veelheid aan mogelijkheden tot actie. Een individuele leerkracht kan op eigen initiatief werk maken van kwalitatieve kinderrechteneducatie in de klas, en zich vervolgens inzetten om op schoolniveau tot een bredere toepassing te komen. Een school kan impulsen geven om kinderrechteneducatie te implementeren in de verschillende richtingen of afdelingen die ze rijk is. Goede praktijken kunnen doorstromen naar scholengroepen. Pedagogische begeleidingsdiensten kunnen kinderrechten een plek geven in hun ondersteuningsaanbod. Leerlingen kunnen kinderrechten op de agenda van de leerlingenraad zetten, ouders kunnen hetzelfde doen op de ouderraad. De overheid heeft uiteraard een belangrijke rol. Enzovoort.

De onderlinge afhankelijkheid tussen al deze spelers en hun acties, maakt dat er best op verschillende fronten tegelijk wordt ingezet. Een sturend kader dat niet op praktijk is gebaseerd, zal de bal misslaan. Ploeteren in de praktijk zonder steun van bovenaf is vermoeiend en demotiverend. Door tegelijk in te zetten op bottom-up en top-down strategieën, kunnen beide dynamieken elkaar versterken. We zouden bijkomend kunnen spreken van 'zijwaartse' dynamieken, bijvoorbeeld wanneer gespecialiseerde organisaties rond kinderrechten(educatie) hun expertise aanbieden aan scholen.

CONCLUSIE

Om een inhaalbeweging rond kinderrechteneducatie in het Vlaams onderwijs te realiseren, is een combinatie nodig van een bottom-up dynamiek vanuit de praktijk én een top-down dynamiek gestuurd vanuit overheid en bovenbouw.

Kinderrechteneducatie: breed maar geen container

Kinderrechteneducatie voor kinderen, blijkt een vlag die vele ladingen dekt. Dit is niet verwonderlijk, gezien kinderrechten zich uitstrekken over alle levensdomeinen. Het is een paraplu waaronder bijvoorbeeld lessen over pesten, omgaan met diversiteit, burgerschap, mondiale vorming, armoede, klimaat... passen.

“We moeten meer leren over de zaken die op dit blad staan en niet alleen over pesten, cyberpesten en geweld!”

– Leerling 6de leerjaar, via Vlaamse Jeugdraad

Verder kan men bij kinderrechteneducatie de theorie en de praktijk onmogelijk loskoppelen van elkaar. Van lesgeven over kinderrechten, komt men snel terecht op de actieve toepassing van kinderrechten in de klas, op school en in het onderwijsbeleid. Kinderrechteneducatie loskoppelen van de toepassing ervan, zou het uithollen tot een lege doos. Immers, een basisles uit de pedagogie is dat wat men doet oneindig meer impact heeft op de opvoeding van kinderen, dan louter wat men zegt.

In deze brede reikwijdte van kinderrechten, zit net hun kracht als omvattend kader, zoals we hierboven zagen. Tegelijk bestaat het risico dat kinderrechteneducatie erdoor uitgehold wordt tot een vaag en nietszeggend containerbegrip. En dat komt de praktijk niet ten goede.

De Kinderrechtencoalitie wil niet pleiten voor één definitie van kinderrechteneducatie. Er moet in de praktijk immers voldoende ruimte voor variatie en evolutie zijn. We hopen dat de lezer in deze publicatie de nodige aanknopingspunten en achtergrondinformatie vindt om zelf zijn weg te vinden in de verschillende – veelal complementaire – benaderingen.

Toch mag kinderrechteneducatie geen hol begrip worden dat alles en niets betekent. Daarvoor lijkt het ons nodig om voor het Vlaams onderwijs criteria vast te leggen waaraan kinderrechteneducatie moet voldoen. Deze criteria moeten bepaald worden in overleg met betrokkenen en experts.

“Het is me nog steeds niet helemaal duidelijk wat u onder kinderrechten begrijpt. Misschien doen we het wel.”

– Deelnemer lerarenenquête

Als voorzet schuift de Kinderrechtencoalitie alvast zelf vijf ingrediënten naar voor die we essentieel vinden om over ‘kinderrechteneducatie’ te spreken. We sommen ze hieronder op en geven er de nodige uitleg bij.

1 Benoemen van kinderrechten

“Er worden op school al verscheidene acties georganiseerd, maar niet onder het mom van ‘kinderrechten’. Naar mijn mening zou het beter zijn om meer te benadrukken dat het gaat over kinderrechten. Het mag meer in de schijnwerpers worden geplaatst.”

– Deelnemer leerkrachtenbevraging

Kinderrechten komen eigenlijk al heel vaak aan bod op school, vb. bij het bespreken van noord-zuid-thema's, conflict, armoede, pesten enzovoort. Of in praktijken zoals het praatrondje en het organiseren van inspraak van leerlingen. Deze lessen en praktijken zijn uiteraard heel waardevol. Opdat wij ze benoemen als

‘kinderrechteneducatie’, is het nodig dat het verband met kinderrechten en het Kinderrechtenverdrag ook expliciet wordt benoemd en geduid.

2 Positieve benadering van kinderrechten

De Kinderrechtencoalitie pleit voor een positieve benadering van kinderrechten in de geest van het Verdrag. In dit verband willen we ervoor waarschuwen om kinderrechten niet te herleiden tot een eng ‘rechten–plichten’ verhaal. Zo stelt Hilde De Vleeschouwer het volgende vast: “De discrepantie tussen het voor kinderen ‘plichtenvrije’ Verdrag en de bijzondere aandacht voor de plichten naast rechten, zowel vanuit de eindtermen van de Vlaamse overheid als vanuit de persoonlijke ingesteldheid van leerkrachten, is opvallend. Er zijn grote verschillen in aanpak, gaande van plichten om de rechten van anderen te waarborgen tot plichten vooraleer aanspraak te kunnen maken op rechten.”

Deze vaststellingen komen overeen met de bevindingen uit de leerkrachtenbevraging dit jaar. Een eenzijdige nadruk op plichten is geen toepassing van kinderrechteneducatie. Het verdient daarom aanbeveling om de eindtermen rond kinderrechteneducatie en de vertaling ervan in de leerplannen, meer positief te formuleren.

“Mensenrechten, en dus ook kinderrechten, zijn meer dan enkel uitdrukkingen van individuele vrijheden. Rechten maken ons bewust van de verantwoordelijkheden die we tegenover elkaar hebben. Zowel kinderen als volwassenen worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid ten aanzien van de ander, maar zijn tegelijk onderwerp van verantwoordelijkheid voor de ander. In deze circulaire benadering van kinderrechten zijn deze beide bewegingen onlosmakelijk met elkaar verbonden.”

— Bruno Vanobbergen, Kinderrechtencommissaris

Dit betekent niet dat kinderen vrijgesteld worden van alle verantwoordelijkheid. Kinderrechten zijn een relationeel gegeven en houden dus per definitie verantwoordelijkheden in tegenover anderen, ook voor kinderen. Dit is een aspect dat centraal staat in de meeste praktijken van kinderrechteneducatie. Het is ook op dit vlak dat een kinderrechtenbenadering veel vruchten blijkt af te werpen (zie hoofdstuk 2). De benadering ‘kinderrechten als verantwoordelijkheden’, zoals ook Kinderrechtencommissaris Bruno Vanobbergen naar voor schuift in zijn boek ‘Het kind van onze dromen’, vindt de Kinderrechtencoalitie bruikbaar dan de plichtenbenadering.

3 Koppeling aan de praktijk

“Het uiteindelijke doel van kinderrechteneducatie is dat leerlingen er intrinsiek van overtuigd geraken dat kinderrechten ten volle gerealiseerd moeten worden. Deze overtuiging zou op gefundeerde wijze tot stand moeten komen en ook tot uiting gebracht moeten worden. Om daartoe te komen, werkt kinderrechteneducatie aan leerdoelstellingen op het vlak van houding, gedrag, vaardigheden, inzicht en kennis.”

– Fiona Ang, Vormen vzw

Om kinderen echt te laten leren wat kinderrechten zijn, volstaat een theoretische uiteenzetting over het Kinderrechtenverdrag niet. Om echt van ‘kinderrechten-educatie’ te spreken, vindt de Kinderrechtencoalitie het essentieel dat er een koppeling met de praktijk gebeurt. Daarmee verwijzen we naar het ervaren van de betekenis van kinderrechten, het omzetten in gedrag en houding en het verwerven van vaardigheden. Ook de samenhang tussen de inhoud en de vorm van de educatie, zoals aangehaald door Vormen vzw (zie inleiding), hoort hierbij. Belangrijk is vooral dat kinderen zich de *betekenis* van kinderrechten kunnen eigen maken en deze ook toepassen in hun eigen leven. Daarvoor moet een vertaling gebeuren van kinderrechten naar de leefwereld van kinderen, of beter nog: worden elementen uit de leefwereld van kinderen gekoppeld aan kinderrechten.

4 Participatief en niet discriminerend

Er bestaat geen hiërarchie tussen de verschillende rechten opgenomen in het Kinderrechtenverdrag. Wel zijn er 2 basisrechten die bij kinderrechteneducatie *altijd* bewaakt moeten worden, en dat zijn participatie en non-discriminatie. We verwijzen ook hiervoor naar het schema dat de organisatie Vormen ons toonde (zie inleiding p.10).

“Al ben je anders, iedereen mag meedoen”

– Leerling 6de leerjaar via Vlaamse Jeugdraad

Het spreekt voor zich dat elke vorm van discriminatie – of het nu tijdens de ‘les’ kinderrechteneducatie of op een ander moment is – het hele verhaal rond kinderrechten ondergraaft. Daarbij is het belangrijk te beseffen dat discriminatie niet altijd bewust gebeurt. Dus ook als er geen enkele intentie is om te discrimineren, moet een leerkracht erop waken dat bepaalde kinderen niet bevoordeeld of benadeeld worden omwille van bijvoorbeeld achtergrondkenmerken zoals sociaal-economische positie, afkomst, moedertaal, fysieke beperking. Een participatieve bevraging van Unicef-België bij kinderen in 2012, wees uit dat er nog “opmerkelijk veel verhalen te horen” zijn van “bewuste of onbewuste vooroordelen en stigmatisering in de relatie tussen leerkracht en leerling.”, iets wat “onmiskenbaar Invloed [heeft] op de leerprestaties, het gedrag en de motivatie van de

leerling.” Er is dus specifiek rond dit onderwerp nog nood aan reflectie van leraren over hun rol en modellen die ze daarbij kunnen gebruiken.

“Het is niet omdat kinderen hun mening geven, dat ze daar ook iets mee doen.”

— Leerling 6de leerjaar via Vlaamse Jeugdraad

87

Ook participatie van kinderen is een essentieel bestanddeel van kinderrechten-educatie. Het recht op participatie is een horizontaal recht dat ook van toepassing is op alle andere kinderrechten. Het zou dus nogal vreemd zijn het uitgerkend bij kinderrechteneducatie buiten beschouwing te laten. Uiteraard zijn er verschillende gradaties, werkvormen en niveaus waarop participatie mogelijk is. Ideaal heeft de school een doorgedreven participatiebeleid in zijn gehele werking. Minimaal hebben leerlingen een actieve inbreng op klasniveau. Participatie van leerlingen gaat verder dan het gebruiken van een interactieve lesmethodiek. Het gaat erom dat leerlingen effectief inspraak krijgen. Daarbij moet er aandacht zijn voor de randvoorwaarden voor participatie. Zo moet de kinderen geïnformeerd zijn en kunnen oefenen in hoe ze hun mening kunnen geven. Ook moet het duidelijk zijn wat er met de inbreng van de leerlingen gebeurt. Verder komen we terug op het principe van nondiscriminatie: sommige participatiemodellen kunnen discriminerend zijn omdat ze vaardigheden vereisen die niet voor iedereen vanzelfsprekend zijn of bestaande machtsverhoudingen bestendigen. Het is belangrijk dat school en leerkracht hiervoor alert zijn en rond reflecteren.

5 Voorbeeldfunctie waarmaken

“Het blijft een continu proces, een basishouding die men moet incorporeren.”

— Deelnemer leerkrachtenbevraging

Tot slot is het voor het welslagen van kinderrechteneducatie essentieel dat de school de kinderrechten respecteert, toepast en er werk van maakt in haar algemeen schoolbeleid. Deze vertaling van kinderrechten naar het algemeen schoolklimaat, kunnen dit de voorbeeldfunctie van de school noemen. Een positieve voorbeeldfunctie is een multiplicator van elk initiatief rond kinderrechteneducatie. Een negatieve voorbeeldfunctie daarentegen zal elk initiatief rond kinderrechteneducatie ondergraven.

Een ideale invulling van de voorbeeldfunctie betekent dan ook dat een school de kinderrechten als uitgangspunt neemt voor haar schoolbeleid, zoals bij de ‘kinderrechtenscholen’. Dit vertaalt zich dan onder meer in een gezamenlijke aanpak van kinderrechteneducatie in de klas, in een beleid rond participatie van leerlingen, maar heeft ook impact op de speelplaats, de refter, de opvang, het pedagogisch project, het schoolreglement enzovoort. De Kinderrechtencoalitie

zou natuurlijk graag zien dat in de toekomst alle scholen het label 'kinderrechtenschool' verdienen omwille van hun integrale implementatie van kinderrechten(educatie).

"Het label van 'kinderrechtenschool' is enerzijds een middel om zich te profileren naar de buitenwereld, om kenbaar te maken dat de school bijzondere aandacht heeft voor de kinderrechten. Anderzijds blijkt het label een blijvende herinnering te zijn aan het traject dat de school aflegde en een stimulans om te blijven bewijzen aan zichzelf én aan de leerlingen dat ze het waard zijn de naam 'kinderrechtenschool' te dragen. Hiertoe trachten scholen hetgeen er ontstond in een traject op te nemen in het schoolwerkplan om het te verankeren én ontplooiën ze nieuwe initiatieven om de werking permanent te verbeteren."

— Hilde De Vleeschouwer

In een echte kinderrechtenschool, is de hele schoolploeg zich bewust van haar voorbeeldfunctie. Dit geldt bij uitbreiding voor andere mensen die opdrachten uitvoeren in de school. Omwille van de centrale rol van de leerkracht in het lesgebeuren en op school, is zeker haar/zijn voorbeeldfunctie van doorslaggevend belang. Ook als er op schoolniveau geen werk gemaakt wordt van kinderrechten, kan een leerkracht in zijn/haar klas hierin een verschil maken. De voorbeeldfunctie ten volle opnemen betekent dat men zijn/haar eigen gedrag kritisch onder de loep durft nemen in het licht van de kinderrechten. Het betekent ook dat men openstaat voor feedback daarover van anderen, met inbegrip van de leerlingen.

"Het toont kinderen dat ze meer kunnen dan enkel luisteren naar de grote mensen. Het wijst mij op mijn plichten als leerkracht om ook naar mijn leerlingen te luisteren."

— Deelnemer leerkrachtenbevraging

Bij het toelichten van deze vijf 'verplichte ingrediënten' van kinderrechteneducatie, heeft de Kinderrechtencoalitie er bewust voor gekozen om zowel aandacht te hebben voor minimale als ideale (maximale) toepassing. We zijn ons er immers van bewust dat individuele leerkrachten vaak heel gemotiveerd zijn om werk te maken van kinderrechteneducatie in hun klas of les, maar geen vat hebben op het schoolbeleid. Omgekeerd is het invoeren van een kinderrechtengedreven school niet iets wat een gemotiveerde inrichtende macht of directeur van vandaag op morgen kan realiseren.

"Onze school werkt al behoorlijk rond de kinderrechten. We willen hierin blijven evolueren."

— Deelnemer leerkrachtenbevraging

Het realiseren van kinderrechteneducatie op school is altijd een proces waarbij in dialoog met alle betrokkenen – waaronder de leerlingen – gezocht wordt naar

mogelijkheden van verbetering die het wenselijke en haalbare combineren. De Kinderrechtencoalitie pleit ervoor om in die processen te blijven streven naar de meest maximale invulling van kinderrechteneducatie, maar wijst er tegelijk op dat zo'n proces nooit af is. Zo is ook het behalen van het label 'kinderrechten-school' geen eindpunt, maar een aanmoediging om te blijven werk maken van kinderrechten(educatie) op school.

CONCLUSIE

Om te vermijden dat kinderrechteneducatie een containerbegrip wordt, moeten er duidelijke criteria bepaald worden waaraan kinderrechteneducatie moet voldoen. Deze criteria verdienen verankerd te worden in bijvoorbeeld de omschrijving van de eindtermen en de leerplannen.

Voor de Kinderrechtencoalitie zijn volgende vijf ingrediënten essentieel om van 'kinderrechteneducatie' te spreken:

- Benoemen van kinderrechten
- Positieve benadering van kinderrechten
- Koppeling aan de praktijk
- Participatief en niet discriminerend
- Voorbeeldfunctie waarmaken

De eindtermen kinderrechteneducatie, en de vertaling ervan in leerplannen, worden best versterkt en losgekoppeld van de nadruk op plichten.

Het is belangrijk te blijven streven naar een ideale (maximale) toepassing van kinderrechteneducatie in elke school.

Evalueren waar we staan

We zagen net dat kinderrechteneducatie vaak een vlag is die vele ladingen dekt. Mede hierdoor is het vaak heel moeilijk om een analyse te maken van waar het Vlaams onderwijs nu eigenlijk staat inzake kinderrechteneducatie. Een accurate analyse van waar we staan, wat sterktes en hiaten zijn, zou nochtans een belangrijk aanknopingspunt zijn om verdere acties uit te formuleren. Zeker in het licht van de opmerking in de Slotbeschouwingen van het VN-Comité voor de Rechten van het Kind, kan een 'nulmeting' in het Vlaams onderwijs een belangrijke stap zijn. De Vlaamse Minister van onderwijs en/of de Vlaamse Minister van jeugd (die tevens coördinerend Minister voor kinderrechten is), kunnen met hun onderzoeksbudget een wetenschappelijke opdracht rond de toepassing van kinderrechteneducatie in het onderwijs uitschrijven.

Een andere mogelijkheid is dat de Minister van Onderwijs deze opdracht toevertrouwt aan de onderwijsinspectie. Daarbij hebben we niet zozeer een

controlerende opdracht voor ogen, maar een manier om zicht te krijgen op de praktijk zodat deze in de toekomst verbeterd kan worden. De inspectie neemt dan kinderrechteneducatie mee als specifiek aandachtspunt in haar lopend werk, vult dit aan met andere informatiebronnen en bundelt haar bevindingen in een rapport waarmee de overheid verder aan de slag kan. Dit is in het verleden al gebeurd rond andere thema's (vb. talenbeleid), en de ervaring wijst uit dat dit tegelijk een kennisvergarende als een stimulerende functie heeft. Bovendien zit het onderzoek zo meteen heel dicht bij de praktijk.

"Ik start het schooljaar met dit thema en bouw zo de klasregels samen met de leerlingen op. De leerlingen houden zich hier goed aan en voelen zich 'groot' en gerespecteerd."

– Deelnemer leerkrachtenbevraging

In elk geval moet dit onderzoek zich toespitsen op de interpretatie en toepassing van kinderrechteneducatie in de concrete praktijk van basis- en secundaire scholen. Het uitvoeren van het onderzoek kan er overigens zelf al toe bijdragen dat directies en leerkrachten bewuster over het thema nadenken. Het onderzoek kan bijvoorbeeld om de 3 jaar herhaald worden om te zien of de nodige vooruitgang is geboekt.

Ook op het niveau van een school is er soms vraag naar een meetinstrument dat helpt om te weten waar men staat en of de inspanningen vruchten afwerpen. Interessant in dit verband is de recente ontwikkeling van een meetinstrument kinderrechteneducatie voor zowel directie (schoolbeleid), leerkrachten als leerlingen, door het Centrum voor Ervaringsgericht Onderwijs (CEGO, KULeuven), in samenwerking met Plan België en Vormen vzw in het kader van de trajectbegeleiding voor kinderrechtenscholen.

Op het niveau van een school (of scholengroep) kan de inspectie een rol spelen door kinderrechten te thematiseren bij haar bezoeken. Op die manier kan ze scholen stimuleren om meer rond kinderrechteneducatie te werken en tegelijk de vinger aan de pols houden van de onderwijspraktijk op dat vlak.

CONCLUSIE

We vragen dat de Vlaamse Minister van Onderwijs en/of de Vlaamse Minister van Jeugd een nulmeting laten uitvoeren naar de concrete toepassing van kinderrechteneducatie in het basis- en secundair onderwijs, hetzij via een wetenschappelijke onderzoeksopdracht, hetzij via een onderzoek door de onderwijsinspectie.

We vragen de onderwijsinspectie om bij haar bezoeken aan scholen systematisch na te gaan of en hoe er aan kinderrechteneducatie wordt gewerkt.

We begonnen dit hoofdstuk ‘conclusies en aanbevelingen’ met de vaststelling dat kinderrechteneducatie een groot potentieel heeft dat echter al te vaak onbenut blijft. Dit heeft te maken met het feit dat de precieze betekenis en meerwaarde van kinderrechteneducatie bij veel onderwijsactoren relatief onbekend is. Hoewel leerkrachten, directies en leerlingen meestal wel weten wat kinderrechten zijn, worden ze zelden gebruikt en toegepast in hun volle betekenis. Anderzijds is er tegelijk een aanvoelen dat er in de praktijk meer gebeurt dan men denkt, maar dan zonder het kader van kinderrechten te expliciteren. Deze twee vaststellingen openen veel mogelijkheden om met een minieme inspanning een grote stap vooruit op het vlak van kinderrechteneducatie te realiseren.

Hiervoor zal het nodig zijn om kinderrechteneducatie, in zijn volle betekenis, veel meer bekend te maken bij iedereen die betrokken is bij het onderwijsgebeuren en dit in alle geledingen en op alle niveaus. Daarvoor zijn initiatieven nodig gericht op informatie, promotie en sensibilisering.

Belangrijk daarbij is dat deze initiatieven niet beperkt blijven tot het louter overbrengen van informatie over kinderrechten. De uitdaging bestaat erin om de volle betekenis en vooral de meerwaarde van kinderrechteneducatie te laten doordringen bij alle onderwijsbetrokkenen. Ze moeten inzien dat kinderrechteneducatie géén extra opdracht is maar een extra hefboom om hun doelstellingen te realiseren. Het tastbaar maken van kinderrechteneducatie in de vorm van goede praktijken, kan daarbij zeker helpen.

“Wij werken met kinderen die soms uit zeer moeilijke situaties komen (bv. landen in oorlog) of zitten (mensen zonder papieren, leerlingen die thuis soms hard moeten werken...). Zonder het thema ooit persoonlijk te maken, voel ik wel aan dat leerlingen zichzelf sterker voelen na verloop van de lessen. Ze kunnen de informatie die ze krijgen betrekken op hun eigen situatie.”

— Deelnemer leerkrachtenbevraging

Naar wie moeten die initiatieven zich richten? Leerkrachten zijn wegens hun essentiële rol het meest voor de hand liggend doelpubliek. Even cruciaal is echter het bereik van directies. Zij spelen vaak een bepalende rol in het voluit implementeren – of niet – van kinderrechteneducatie op een school. We herinneren er hierbij aan dat een volwaardige toepassing van kinderrechteneducatie zich niet beperkt tot het lesgebeuren, maar zich uitstrekt tot het volledige schoolbeleid. Ook moet er aandacht zijn voor het bereik van inrichtende machten en van de bovenbouw in het onderwijs.

“De leerlingenraad beslist ook mee over dingen. Daar bespreken ze nieuwe dingen die in de klas mogen komen, of nieuwe regels. Dat is goed dat daar leerlingen inzitten en niet alleen leerkrachten”

— Leerling 6de leerjaar, via Vlaamse Jeugdraad

Zeker niet te vergeten zijn de kinderen zelf. Zeker in een secundaire school kunnen scholieren die goed geïnformeerd zijn over het potentieel van kinderrechteneducatie, initiatieven nemen om dit zelf op de agenda van de school te zetten of te vertalen in eigen initiatieven. Natuurlijk zijn ook de ouders een belangrijke groep om te informeren en bewust te maken. Daarbij is het belangrijk de vertaling te maken naar de vele waardevolle initiatieven die er op het terrein al bestaan. Overigens is het vaak eveneens interessant om de vertaling te maken van de schoolcontext naar de thuiscontext.

Verder zijn er nog heel wat andere relevante spelers in en rond het onderwijs, vb. de aanbieders van vorming aan leerkrachten, de uitgevers van schoolboeken, de CLB's enzovoort.

En wie is er dan verantwoordelijk voor deze informatie en sensibilisering?

Kinderrechtenorganisaties zoals de aanbieders van kinderrechteneducatie maar ook ruimer de Kinderrechtencoalitie zelf en haar leden, nemen hier momenteel een belangrijke rol op. Onder meer door dit jaar het thema in de kijker te zetten en onze voorlopige conclusies in deze publicatie te bundelen, probeert de Kinderrechtencoalitie een breed publiek van stakeholders te informeren over wat kinderrechteneducatie inhoudt en wat de meerwaarde ervan is. Ook reiken we de betrokkenen handvaten aan om elk vanuit hun eigen opdracht en bevoegdheid een bijdrage te doen aan het versterken van kinderrechteneducatie. Het is de bedoeling om deze inspanningen verder te zetten. Daarbij zal blijvend gezocht worden naar manieren om onderling de krachten te bundelen en door samenwerking meer impact te realiseren.

Tegelijk moet het duidelijk zijn dat het hele onderwijslandschap onmogelijk in beweging kan worden gezet door de kinderrechtensector alleen. Een stimulerende rol van de overheid kan een groot verschil betekenen. De overheid heeft tal van instrumenten om een belangrijk thema zoals kinderrechteneducatie ingang te doen vinden. Dat gaat van de communicatiekanalen van de overheid (vb. Klasse voor ouders, Klasse voor leerkrachten, Maks, Yeti, schooldirect, lerarendirect) tot het systematisch vermelden van het thema in toespraken, beleidsteksten en interviews van de Minister. Deze instrumenten laten toe om de nieuwsgierigheid te prikkelen, goede praktijken aan te reiken en de weg te wijzen naar meer informatie en ondersteuning.

Verder is geen signaal zo sterk als dat vanuit de eigen sector. We vragen daarom dat de verschillende spelers binnen het onderwijs, in de eerste plaats de onderwijskoepels en hun pedagogische begeleidingsdiensten, werk maken van de bekendmaking van de meerwaarde van kinderrechteneducatie. Ook de ouderkoepels, de scholierenkoepel en de onderwijsvakbonden kunnen hierin een rol opnemen.

Om echt een doorbraak te realiseren, kunnen kinderrechtenorganisaties, overheid en het onderwijs hun krachten bundelen in een gezamenlijke campagne. We denken dan niet aan een dure communicatiecampagne, maar aan een doordacht communicatieplan dat op een slimme manier de bestaande mogelijkheden van de verschillende spelers benut om een gemeenschappelijke boodschap naar de onderwijspraktijk te brengen.

Uiteraard kunnen we het niet hebben over informeren en sensibiliseren, zonder het belang van opleiding en vorming te onderstrepen. Gezien het belang ervan voor kinderrechteneducatie, behandelen we dat apart in de volgende twee punten.

CONCLUSIE

93

Er moet ingezet worden op het informeren en bewustmaken van leerkrachten, directies, leerlingen, ouders en alle andere betrokkenen bij het onderwijs over kinderrechteneducatie.

Daarbij ligt de nadruk op de volle betekenis en meerwaarde van kinderrechteneducatie.

Zowel overheid, onderwijsactoren als kinderrechtenorganisaties hebben hierin een rol te spelen, en bundelen bij voorkeur de krachten.

Leerkrachten opleiden

Hoe belangrijk informeren en bewustmaken ook zijn, om de leerkrachten die kinderrechteneducatie in hun dagelijkse praktijk moeten waarmaken daarvoor uit te rusten, zal meer nodig zijn. Vorming, zowel voor toekomstige leerkrachten als voor degenen die nu al in het onderwijs staan, is onontbeerlijk. Zo schrijft Hilde De Vleeschouwer: *“De vorming van leerkrachten blijkt een cruciaal element te zijn voor de bewustwording van de opdracht die er voor hen in het IVRK ligt, voor de kennisvergaring over en interpretatie van het IVRK en voor de wijze waarop het Verdrag kan toegepast worden in de dagelijkse klas- en schoolpraktijk.”*

Dit wordt bevestigd door de vele mensen die het afgelopen jaar hun ervaring en inzichten met ons deelden. Bij de leerkrachten die deelnamen aan onze bevraging (zie hoofdstuk 5) bleek er een ruim draagvlak te zijn voor een sterke(re) aandacht voor kinderrechten in de lerarenopleiding.

Kinderrechten verdienen dus meer aandacht in de lerarenopleidingen, zowel voor kleuter-, basis- als secundair onderwijs. Het omgaan met kinderen staat immers centraal in de opdracht van leerkrachten. Het moet dan ook evident zijn dat zij kinderrechten volledig in de vingers hebben.

De toepassing van deze ‘kinderrechteneducatie voor volwassenen’, heeft in de praktijk veel punten gemeenschappelijk met de eigenlijke kinderrechteneducatie voor kinderen. Zo is het belangrijk dat leerkrachten niet enkel theorie leren over het Kinderrechtenverdrag, maar ook actief leren de vertaalslag te maken naar de onderwijspraktijk. Het bewustzijn van de eigen voorbeeldfunctie is daar een belangrijk aspect van. We verwijzen hierbij ook naar de nood aan modellen om specifiek te reflecteren rond non-discriminatie en rond participatie. Verder moeten ook in de lerarenopleiding kinderrechten veel vaker geëxpliciteerd worden bij verschillende vakken. Tot slot is het essentieel dat toekomstige leerkrachten daadwerkelijk ervaren wat de meerwaarde van kinderrechteneducatie kan zijn voor onder meer het lesgeven, klasmanagement, ouderbetrokkenheid, schoolbeleid. Door iets effectief te ervaren, blijft de les veel beter hangen. Dit is voor volwassenen niet anders dan voor kinderen.

Aandacht voor kinderrechten in de lerarenopleiding mag niet afhangen van de toevallige interesse van een student of docent. Kinderrechten(educatie) mag dus niet beperkt worden tot een keuzevak. Het moet zijn plaats hebben in de verplichte vakken, waaronder de pedagogische vakken. Het moet bovendien op een integrale manier worden gebruikt in verschillende vakken, met inbegrip van de stage.

Voor een daadwerkelijke verankering zijn acties mogelijk op verschillende niveaus. Op het niveau van de docenten kan een uitwisseling gebeuren over hoe men kinderrechten in de verschillende opleidingsonderdelen kan integreren op een afgestemde manier. Zo kunnen docenten ook onderling informatie uitwisselen en elkaar ondersteunen. Beter nog is het als een lerarenopleiding een duidelijke keuze maakt voor de verankering van kinderrechten in haar curriculum, hierover richtlijnen meegeeft aan de docenten, afspraken maakt en dit opneemt in haar evaluatiemethode.

Nog sterker wordt het als de overheid de aandacht voor kinderrechten verankert. Dit kan door kinderrechten op te nemen in de basiscompetenties van de leraar via het zogenaamde beroepsprofiel. Het huidige beroepsprofiel bevat verschillende aanknopingspunten naar kinderrechten maar slechts een oppervlakkige en beperkende concrete verwijzing. Het is aangewezen kinderrechten sterker te verankeren en dit in alle 'functionele gehelen': de rol van leraar als opvoeder, als begeleider van leer- en ontwikkelingsprocessen enzovoort. Gezien respect voor de kinderrechten nu al een erkenningsvoorwaarde is voor scholen, zou dit een evidente stap moeten zijn. Het benoemen en zichtbaar maken van de band met kinderrechten in het beroepsprofiel, zal er overigens toe bijdragen dat veel meer mensen geïnformeerd worden over kinderrechten en hun draagwijdte.

Uiteraard moet de verankering van kinderrechten in het beroepsprofiel ertoe leiden dat de acties op de andere niveaus (opleiding, docenten) volgen.

Om de aandacht voor kinderrechten in de lerarenopleidingen te versterken, is er ook aandacht nodig voor de rol van de docenten. Opleidingen dienen tijd en geld te investeren in vorming van docenten over kinderrechten(educatie). De VELOV, Vereniging van Lerarenopleiders Vlaanderen, kan de aandacht voor kinderrechten in het 'ontwikkelingsprofiel van de lerarenopleider' versterken. Nu is de omschrijving nog beperkt tot 'kennis en inzicht', terwijl vooral de toepassing ervan centraal moet staan.

Een andere mogelijkheid is het voeren van een praktijkgericht onderzoek naar kinderrechten in de opleiding. Daarbij kan men onderzoeken hoe het zit met de kennis over kinderrechten(educatie) bij de lerarenopleiding (en verwante actoren zoals de VELOV), welke ervaringen men heeft, hoe men naar het thema kijkt, welke knelpunten en welke opportuniteiten men ziet in de toepassing ervan. De overheid heeft al lang begrepen dat praktijkgericht onderzoek een belangrijk handvat is om lerarenopleidingen te laten vernieuwen. De middelen die hiervoor ter beschikking zijn, kunnen meer worden gericht op het thema kinderrechten. De Vlaamse Minister van onderwijs kan ervoor kiezen om dit als thema te nemen bij de oproep van de innovatieprojecten in de lerarenopleiding (zie http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/leraar/projecten_innovatie.htm). Op die manier zou de overheid overigens tegelijk bijdragen aan de bekend- en bewustmaking rond het thema.

Tot slot kunnen ook de gespecialiseerde kinderrechtenorganisaties hun steentje bijdragen. Zij kunnen actiever naar de lerarenopleidingen stappen om hun expertise en ervaringen door te geven. Zo heeft ook UNICEF België naast haar educatief aanbod voor leerkrachten, aandacht voor de integratie van kinderrechteneducatie binnen de lerarenopleiding. Hiervoor wordt een stand van zaken opgemaakt van wat binnen de lerarenopleiding een aanknopingspunt kan zijn voor kinderrechteneducatie. Dit onderzoek wordt gevoerd in samenwerking met UNICEF Internationaal, Queens University van Belfast en het Hoger Instituut voor Arbeid en Samenleving (HIVA). Er zal ook een Platform opgericht worden voor beleidsbeïnvloeding m.b.t. de duurzame integratie van kinderrechteneducatie in de lerarenopleiding.

CONCLUSIE

Kinderrechten en kinderrechteneducatie verdienen verankering in de lerarenopleiding. De overheid dient daartoe 'kinderrechten' specifiek te benoemen in de verschillende functionele gehelen van het beroepsprofiel van de leraar.

Lerarenopleidingen dienen kinderrechten te vertalen naar het curriculum en op te nemen in hun algemeen beleid rond bijvoorbeeld nascholing en evaluatie van docenten.

De Vereniging van Lerarenopleiders Vlaanderen (VELOV), kan de aandacht voor kinderrechten in het 'ontwikkelingsprofiel van de lerarenopleider' versterken.

De Minister van Onderwijs kan kinderrechteneducatie opnemen als thema bij de oproep voor innovatieprojecten in de lerarenopleiding.

Leerkrachten vormen

"Ik vind dat dit zou moeten maar heb tot nog toe weinig ideeën hoe ik dat kan doen."

– Deelnemer leerkrachtenbevraging

"We hebben in onze school ook enkele pedagogische studiedagen errond gehad. Daar heb ik wel veel aan gehad."

– Deelnemer leerkrachtenbevraging

Het volstaat natuurlijk niet om toekomstige nieuwe leerkrachten vertrouwd te maken met kinderrechten(educatie). Ook de ongeveer 150.000 leerkrachten die nu al in het basis- of secundair onderwijs staan hebben nood aan bijkomende vorming over dit onderwerp. Op dit moment is kinderrechten(educatie) absoluut geen prioritair thema voor de permanente vorming. Zo zien we dat het online

'nascholingsrepertorium' in haar zoekscherm niet gedacht heeft aan de zoekterm 'kinderrechten', hoewel heel wat van de onderwerpen die er wel opstaan (vb. burgerzin, diversiteit, participatie...) een evidente link hebben met kinderrechten. Op de websites van het Gemeenschapsonderwijs (GO!), het Vlaams Secretariaat van het Katholiek Onderwijs (VSKO) en het Onderwijssecretariaat van de Steden en Gemeenten (OVSG) kan men vrij zoeken in het nascholingsaanbod. Een zoekactie (op 10/11/'14) naar 'kinderrechten' (of 'rechten van het kind') leverde er geen enkel resultaat op. Nochtans zijn ook hier heel wat onderwerpen te vinden met impliciete linken naar kinderrechten.

"In het begin is het wel even zoeken, naar materialen, maar ook naar de manier van overbrengen. Maar eenmaal dat je het beet hebt, is het eenvoudig om het in veel dingen te kunnen verwerken en lijkt het alsof je wel veel vindt."

– Deelnemer leerkrachtenbevraging

Uit de verhalen van leerkrachten en directies, weten we dat ze het als een meerwaarde ervaren om al deze zaken in een gemeenschappelijk kader van 'kinderrechten' te kunnen plaatsen. Het zou dan ook zeker een toegevoegde waarde zijn om 'kinderrechten' te expliciteren in de omschrijving en (voor het nascholingsrepertorium) in de zoektermen van de nascholing. Zeker indien men er via andere acties in slaagt om meer interesse te wekken bij het schoolteam, is het belangrijk dat zij ook snel de weg vinden naar het juiste aanbod.

Uiteraard moet er ook een aanbod zijn. Momenteel is er buiten de gespecialiseerde kinderrechtenorganisaties nauwelijks een aanbod rond kinderrechten. Zij zijn echter te klein om het hele onderwijslandschap te bedienen. Daarom moet doorstroming gezocht worden naar 'reguliere' aanbieders van vorming en ondersteuning, in de eerste plaats de onderwijskoepels. We vragen hen dan ook om hier rond een aanbod te ontwikkelen.

"Waarschijnlijk wordt er impliciet aandacht besteed aan kinderrechten. Er zijn veel thema's die men kan linken aan de kinderrechten. Maar uitdrukkelijk een bijscholing over bepaalde kinderrechten, heb ik nog nooit gehoord."

– Deelnemer leerkrachtenbevraging

Daarnaast liggen er veel kansen bij de vormingen die niet over kinderrechten gaan maar er wel linken mee hebben. De aanbieders van deze vormingen dienen dus geïnformeerd te worden over de meerwaarde van kinderrechten als kader en waar nodig ondersteund in het vertalen van kinderrechten naar hun concreet specialisatiegebied. Bij dit laatste is wellicht een rol weggelegd voor de gespecialiseerde kinderrechtenorganisaties.

Ongeacht de aanbieder is het wel belangrijk dat het aanbod spoort met de visie op kinderrechteneducatie die we eerder toelichtten, met name aandacht voor de

integrale toepassing van kinderrechteneducatie. Ook moet men steeds duidelijk maken dat kinderrechten een meerwaarde bieden voor de dagelijkse praktijk. Ook is er vraag naar leren door uitwisseling. Leerkrachten bijvoorbeeld geven aan met gelijkgestemden ideeën en praktijkervaring te willen uitwisselen, wat een heel effectieve en inspirerende methode voor professionele ontwikkeling blijkt te zijn. Ook uitwisseling tussen verschillende actoren die kinderrechteneducatie toepassen, kan interessant zijn, vb. leerkrachten, directies, lerarenopleiders, ouders.

CONCLUSIE

Er is meer aandacht nodig voor kinderrechten en kinderrechteneducatie op het vlak van nascholing van huidige leerkrachten. Er is nood aan een groter aanbod rond dit thema. Ook dienen kinderrechten meer zichtbaar te worden gemaakt in het reeds bestaande aanbod (o.m. door het toe te voegen als zoekterm in het 'nascholingsrepertorium') en door bij andere vormingen de link met kinderrechten te leggen.

Ondersteuning en materialen

Uit de bevraging van leerkrachten blijkt dat leerkrachten heel wat educatief materiaal vinden om hun praktijk rond kinderrechteneducatie te stofferen, maar vaak op zoek zijn naar meer aangepast materiaal voor specifieke groepen of contexten. Een antwoord kan zijn om nieuwe materialen te produceren. Daarnaast liggen veel mogelijkheden in het leggen van linken naar kinderrechten in bestaand materiaal, dat reeds is toegespitst op bepaalde contexten en groepen. Ook de vertaalslag maken naar verschillende vakinhouden kan heel nuttig zijn. We zagen immers in onze bevraging dat veel vakleerkrachten er niet bij stilstaan dat er ook in hun vak aanknopingspunten naar kinderrechteneducatie zijn.

"Het materiaal dat ik vind is leuk om bijvoorbeeld als vormingsdag te gebruiken maar moeilijk om echt 'leerstof' aan te koppelen."

— Deelnemer leerkrachtenbevraging

Hier liggen veel mogelijkheden voor de makers van handboeken. Zij zijn goed geplaatst om verbinding te leggen tussen vaktechnische inhoud (en eindtermen) en kinderrechteneducatie. We weten dat de uitgeverijen van deze handboeken soms met een denktank werken om een bepaalde invalshoek vorm te geven. Ze zouden dus een denktank kinderrechteneducatie kunnen oprichten, met naast kinderrechtenorganisaties ook leerkrachten en andere onderwijsactoren, die mee nadenkt over de mainstreaming van kinderrechteneducatie in de verschillende handboeken.

Ook de overheid kan dit thema in de kijker zetten, door bijvoorbeeld een onderzoek te laten voeren naar of en hoe kinderrechten momenteel aan bod komen in onderwijs-handboeken.

De koepels kunnen meer inzetten op het uitwerken van kinderrechteneducatieprogramma's die specifiek kaderen binnen de pedagogische visie van de koepel. Op die manier is er een praktische invulling, wordt er niet getornd aan de pedagogische vrijheid, kan kinderrechteneducatie geïntegreerd worden in het bestaande pedagogische project en hoeft het niet gezien te worden als iets extra.

"Ik gebruik vaak lespakketen van externe organisaties uit België en Nederland."

— Deelnemer leerkrachtenbevraging

Verder zagen we dat heel wat leerkrachten zelf op zoek gaan naar materiaal. We kunnen dat alleen maar aanmoedigen, gezien het toelaat flexibel in te spelen op gelegenheden die zich voordoen en vooral – de vragen van leerlingen zelf. Toch is het jammer als dat opzoekwerk uiteindelijk maar één leerkracht dient. We willen leerkrachten dan ook aanmoedigen om hun materialen te delen via de kanalen (vb. digitale platformen) die daarvoor bestaan. Aan de beheerders van dergelijke platformen vragen we om kinderrechten altijd zichtbaar te maken in de zoektermen, tags of omschrijving van het materiaal. Natuurlijk kan uitwisseling ook plaatsvinden op het niveau van de school. Leerkrachten kunnen materialen (en ervaringen) uitwisselen in dergelijk kinderrechtenplatform. Ook directies kunnen zo'n platform oprichten om leerkrachten te ondersteunen in het vormgeven van kinderrechteneducatie. Of ze kunnen kinderrechteneducatie agenderen op andere, bestaande platformen. In dat geval is het belangrijk dat er iemand bij is die voldoende achtergrond heeft rond kinderrechteneducatie, zodat de discussie voldoende gestoffeerd is.

Tot slot blijft het belangrijk dat gespecialiseerde kinderrechtenorganisaties hun rol blijven spelen als ondersteuners van scholen en aanbieders van vormingsmateriaal voor kinderen. Door deze organisaties te versterken, zouden ze veel meer scholen kunnen bereiken. De Vlaamse overheid, in het bijzonder de Minister van Jeugd als coördinerend Minister voor Kinderrechten en de Minister van Onderwijs, kunnen meer investeren in deze organisaties met het oog op een groei in het bereik. In elk geval moeten ze erover waken dat de werking van deze organisaties gegarandeerd blijft, ook in tijden van besparing.

Voor deze organisaties zelf ligt dan weer de uitdaging om sterker door te dringen tot specifiekere 'educaties', zoals vredeseducatie, mondiale vorming, burgerschapsvorming. De linken met kinderrechten zijn er heel duidelijk, stelden we ook vast in de lerarenbevraging, waar worden te weinig zichtbaar gemaakt en gevaloriseerd.

Kinderrechteneducatie is geen educatie naast alle andere, maar een overkoepelend kader dat alle deeleducaties kan omvatten. Zeker voor het basis- en secundair onderwijs is kinderrechteneducatie een voor de hand liggend fundament, gezien de leeftijdsgroep waarmee ze werken. De ervaringen van de kinderrechtenscholen, bevestigen dat ook op het terrein kinderrechten als een zinvol verbindend kader wordt ervaren. Het zou mooi zijn als kinderrechtenorganisaties en aanbieders van verschillende 'educaties' dit zouden kunnen uitwerken tot een

gezamenlijk verhaal waarmee ze naar de scholen stappen. Zo zullen scholen minder het gevoel hebben overspoeld te worden met allerlei verschillende educaties, maar ze zelf als een zinvol geheel gaan zien.

We verwachten dat de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) een initiatief neemt in het samenbrengen van deze spelers en het uitwerken van dit gezamenlijk kader. Verder zijn er nog algemene ondersteuningsinitiatieven met een groot potentieel rond kinderrechteneducatie. Zo voorziet het participatiedecreet onderwijs (2004, gewijzigd in 2014) de oprichting van een expertisecentrum waarop scholen een beroep kunnen doen om de participatiecultuur op school uit te bouwen. Gezien het belang van participatie in het Kinderrechtenverdrag, zou dit expertisecentrum van grote betekenis kunnen zijn voor kinderrechteneducatie. Helaas heeft de Vlaamse Regering beslist de effectieve oprichting van het expertisecentrum om budgettaire redenen uit te stellen tot nader te bepalen datum – en dit al 10 jaar lang. De Kinderrechtencoalitie blijft hopen dat er zo snel mogelijk werk wordt gemaakt van dit expertisecentrum, zoals de decreetgever heeft voorzien, en dat de link met kinderrechten bewust en expliciet in de werking zal worden meegenomen.

CONCLUSIE

Kinderrechten moeten meer vertaald worden naar alle vakken en richtingen. De overheid kan een onderzoek laten voeren naar de aandacht voor kinderrechten in onderwijshandboeken. Aan uitgeverijen vragen we om mee te werken aan het mainstreamen van kinderrechteneducatie in onderwijshandboeken. Onderwijsnetten en hun pedagogische begeleidingsdiensten kunnen inzetten op het ontwikkelen van eigen kinderrechteneducatie-materiaal, aangepast aan hun eigen pedagogisch project.

Leerkrachten moedigen we aan om materialen te delen met elkaar. Aan beheerders van uitwisselingsplatformen voor leermaterialen, vragen we om kinderrechten zichtbaar te maken in hun zoekstelsel.

Er zijn meer middelen nodig voor kinderrechtenorganisaties om zo meer materialen en ondersteuning te kunnen aanbieden aan meer scholen.

Kinderrechten als gemeenschappelijke basis voor verschillende educaties, wordt expliciet benoemd en gevaloriseerd. De VLOR brengt kinderrechtenorganisaties, aanbieders van 'educaties' en onderwijspartner samen om hierrond tot een gezamenlijk kader te komen.

De Vlaamse overheid moet dringend werk maken van de oprichting van het expertisecentrum participatie op school, zoals in het decreet-voorzien, en dit mee benutten als hefboom voor kinderrechteneducatie.

Kinderrechteneducatie verankeren

Het belang van kinderrechteneducatie, en de verplichting in het Kinderrechtenverdrag, maakt dat de toepassing van kinderrechteneducatie in ons onderwijs niet van het toeval mag afhangen. De opname van kinderrechten in de erkenningsvoorwaarden en in de eindtermen, zijn belangrijk maar volstaan blijkbaar niet om kinderrechteneducatie op voldoende grote schaal en met voldoende hoge kwaliteit te laten doordringen tot de praktijk. De opmerking van het VN-Comité voor de Rechten van het Kind in gedachten, dient ons land op zoek te gaan naar bijkomende manieren om kinderrechteneducatie in ons onderwijs te verankeren. De overheid is hiervoor de eindverantwoordelijke, aangezien zij rechtstreeks gebonden is door de bepalingen in het Kinderrechtenverdrag. De overheid kan en hoeft niet alles zelf te doen, maar ze moet wel andere spelers aanspreken op hun verantwoordelijkheid en zien waar ze kan stimuleren of ondersteunen. Idealiter komt men zo tot een gemeenschappelijk actieplan met een geheel aan acties en maatregelen van de diverse spelers in (en buiten) het onderwijsland samen. De aanbevelingen uit deze publicatie kunnen daarbij hopelijk als inspiratiebron dienen.

De overheid kan zelf het voortouw nemen tot dergelijk actieplan, of de vraag stellen aan de VLOR om hierover een uitgebreid advies te maken. Overigens kan de VLOR ook op eigen initiatief een advies ontwikkelen, wat we alleen maar aanmoedigen.

De Minister van Jeugd kan zijn coördinerende functie waarmaken, door kinderrechteneducatie op te nemen in het Vlaams Jeugd- en Kinderrechtenbeleidsplan 2015–2019. De voorganger van dit plan voor het luik kinderrechten, het Vlaams Actieplan Kinderrechten 2011–2014, nam kinderrechteneducatie op als prioriteit. Gezien de doelen niet zijn gehaald, ligt het voor de hand deze doelstelling te hernemen.

"Leerlingen kunnen erg negatief zijn over de maatschappij, 'de volwassen wereld'. Sommige werden al op jonge leeftijd gekwetst, dit uit zich vaak in verdedigend (ongepast) gedrag. Bij het behandelen van de kinderrechten komt er een gevoel van begrip, 'wij mogen ook iemand zijn.'"

– Deelnemer leerkrachtenbevraging

In het uitwerken van een actieplan, is het belangrijk om de vele aanknopingspunten te benutten die er zijn met andere onderwijsthema's, vb. het GOK-decreet, het M-decreet, het participatiedecreet, kaders rond handelingsgericht werken, kwaliteitszorg enzovoort. Telkens kan het verband met kinderrechten onderzocht en zichtbaar gemaakt worden, en kan bekeken worden hoe het betreffende onderwijsthema een meerwaarde kan zijn voor kinderrechten en hoe omgekeerd kinderrechten een meerwaarde kunnen zijn voor het onderwijsthema in kwestie.

“Door het thema, net zoals bijvoorbeeld de thema's verkeer, zelfredzaamheid, gezondheid... te integreren in het verplichte lessenpakket.”

– Deelnemer leerkrachtenbevraging

Ook kan er aandacht gaan naar een versterking van de bestaande instrumenten. Zo kan de vermelding in de erkenningsvoorwaarden en eindtermen duidelijker zijn en beter vertaald worden naar de praktijk. Voor het secundair onderwijs bijvoorbeeld, verdienen ze een plaats bij de vakgebonden eindtermen.

Op het niveau van de netten kunnen kinderrechten sterker verankerd worden door ze bijvoorbeeld op te nemen in algemene visieteksten, modelteksten voor pedagogische projecten enzovoort. Ook hier is de vertaling naar de praktijk heel belangrijk. Op die manier wordt kinderrechten tegelijk zichtbaar als overkoepelend, internationaal erkend kader, en kan er in de uitwerking rekening worden gehouden met het eigen pedagogisch project van het net. Scholen met veel ervaring rond kinderrechten kunnen hierin een belangrijke rol spelen. Zij hebben immers de praktijkervaring en kennen de mogelijkheden op het niveau van de koepel. Het is dan ook belangrijk dat zij blijven streven naar betrokkenheid van de koepel bij hun verhaal en zo doorstroming naar andere scholen mee bevorderen.

“Kennisname internationaal verdrag rechten van het kind, visietekst en beleid armoede en kansenbevordering, rechten van de leerling wordt opgenomen op website en folder, visie wordt opgenomen in afspraken-nota's met de scholen... (...) Beleid van directie ondersteunt rechten van het kind.”

– Deelnemer leerkrachtenbevraging

Ook op het niveau van individuele scholen kan kinderrechteneducatie sterker verankerd worden. Hierbij speelt de directie vaak een doorslaggevende rol. De directie kan ervoor zorgen dat kinderrechteneducatie op het niveau van een school voldoende aandacht, tijd en ruimte krijgt. Eigen initiatieven die kinderrechten implementeren in het schoolbeleid, effenen mee het pad voor kinderrechteneducatie in de klas. Ook heeft de houding van de directies een belangrijke invloed op de motivatie van leerkrachten die inspanningen doen rond kinderrechteneducatie.

Directies kunnen tijd en ruimte maken voor kinderrechteneducatie door zich zelf te informeren, voor steun aan te kloppen bij hun koepels of bij anderen als dat nodig is, een schoolbeleid te voeren geïnspireerd door kinderrechten, zich van onderuit door leerlingen en leerkrachten en van bovenaf te laten stimuleren en inspireren. Belangrijk is dat ook op het niveau van de school kinderrechten wordt opgenomen en toegepast in centrale documenten, zoals het schoolreglement of het pedagogisch project. Uiteraard is het belangrijk dat directies hierin gesteund of gestimuleerd worden door hun inrichtende machten.

“De aandacht die aan kinderrechten wordt gegeven, is op dit ogenblik erg versnipperd. Het komt aan bod in de levensbeschouwelijke vakken. In sommige leerjaren maakt het deel uit van het programma W.O. waar het dan gewoon één thema is. Ik zou liever een overkoepelend project zien waarin verschillende deelaspecten door verschillende leerkrachten gegeven worden. Ook de leerlingenraad als participatie-orgaan wordt vaak onderbenut en onderbelicht als kinderrecht.”

— Deelnemer leerkrachtenbevraging

Opdat directies deze rol opnemen, moeten ze de nodige stimulansen en ondersteuning krijgen. We hadden het hierboven al over ondersteuning en materialen voor leerkrachten, maar ook directies hebben dus een gepast aanbod nodig. De netten dienen de aandacht voor kinderrechteneducatie op te nemen in hun ondersteuningsbeleid. Ook hier kan veel gebeuren door kinderrechten te valoriseren bij de ondersteuning rond andere en algemene onderwerpen.

De overheid kan bekijken hoe ze de inspectie een ruimere rol kan geven in het opvolgen van de toepassing van kinderrechteneducatie door scholen en de stimulering ervan (zie ook hoger). Zo stelt Hilde De Vleeschouwer: *“Vanuit het gegeven dat het eerbiedigen van de kinderrechten in de dagelijkse schoolwerking deel uitmaakt van de voorwaarden tot erkenning en diverse aspecten ervan vervat zitten in de ontwikkelingsdoelen en eindtermen, kan de overheid er op toe zien dat de rechten van het kind toegepast worden in de Vlaamse scholen. De deelaspecten uit het denkkader en de totaalbenadering waar het denkkader toe aanzet, kunnen voor onder meer de onderwijsinspectie een inspiratiebron zijn bij de uitwerking van een eigen onderzoekskader, vanuit het internationaal erkend perspectief van het verdrag zelf en vanuit haalbaar gebleken praktijken uit het werkveld van het Vlaams basisonderwijs.”*

Maar ook van ‘onderuit’ kan er druk uitgeoefend worden om kinderrechten tot een prioriteit voor de school te maken. We denken dan in de eerste plaats aan de **leerlingen**. Hoewel participatie in veel scholen nog geen evident verhaal is, moeten we er toe komen dat leerlingen in hun school zelf zoiets als kinderrechten op de agenda kunnen zetten. We weten dat leerlingen vaak voor andere, meer tastbare onderwerpen kiezen. Maar ook dan kan het nuttig zijn deze te kunnen plaatsen in een kinderrechtenperspectief. Ook voor de interne werking van een leerlingenraad zijn kinderrechten een nuttige leidraad. De Vlaamse Scholierenkoepel is hierin een belangrijke partner. Het is belangrijk dat deze organisatie over de nodige middelen beschikt om die belangrijke opdracht te vervullen.

Ook **ouders** kunnen van onderuit druk uitoefenen om werk te maken van kinderrechten. Ze kunnen het op de agenda van de ouderraad en/of de schoolraad plaatsen, of gewoon leerkrachten en directie erop aanspreken. Tegelijk kunnen vooral ouderraden (en oudercomités) ook zelf werk maken van de toepassing van kinderrechten in hun werking. Ook hier is een belangrijke rol weggelegd voor de ondersteunende ouderkoepels om dit thema meer bekend te maken bij hun basis en op te nemen in hun ondersteuningsaanbod.

Om tot een duurzame verankering te komen op al die niveaus, zullen de kinderrechtenorganisaties zelf ongetwijfeld hun inspanningen moeten voortzetten om **kinderrechteneducatie op de agenda te zetten**. Deze organisaties krijgen het advies om hierin meer strategisch en systematisch te werk te gaan: onderlinge samenwerking, een combinatie van top-down en bottom-up strategieën, meer inzetten op het zichtbaar maken van goede voorbeelden bij het brede publiek en bij beslissers, enzovoort. Er moet ook voldoende opvolging zijn van deze initiatieven. Voor de Kinderrechtencoalitie ligt dan ook de uitdaging om deze publicatie niet als een eindpunt te nemen, maar er samen met zijn leden en partners opvolging aan te geven.

CONCLUSIE

Er is nood aan een gemeenschappelijk actieplan van overheid en onderwijsspelers over de versterking van kinderrechteneducatie in het onderwijs. Hierbij moet aandacht zijn voor de relatie met andere onderwijsthema's zoals gelijke onderwijskansen, participatie, kwaliteitszorg enzovoort. De overheid kan het voortouw nemen of de vraag stellen aan de VLOR. De VLOR kan ook zelf een initiatief nemen.

De overheid dient de verwijzing naar kinderrechten in de erkenningsvoorwaarden en de eindtermen te versterken en verduidelijken.

De netten dienen kinderrechten expliciet(er) en concreter op te nemen in o.m. algemene visieteksten en voorbeeldteksten voor pedagogische projecten.

Directies staan in voor de verankering van kinderrechteneducatie op het niveau van de school. Zij dienen hiertoe te worden gestimuleerd en ondersteund door de onderwijsnetten en de overheid.

Leerlingen en ouders kunnen zelf kinderrechten op de agenda zetten en toepassen in hun eigen initiatieven. De Vlaamse Scholierenkoepel moet hierin zijn rol voluit kunnen spelen. De ouderkoepels kunnen kinderrechten een prominente plaats geven in hun ondersteuningsaanbod.

Kinderrechtenorganisaties moeten een duurzame strategie ontwikkelen om andere spelers ertoe aan te zetten werk te maken van kinderrechteneducatie.

Tot slot: 4 prioriteiten

Uit bovenstaande tekst blijkt dat er heel wat kan – en wat ons betreft moet – gebeuren om kinderrechteneducatie in ons onderwijs de plaats te geven die het verdient. We hopen daarom dat bovenstaande conclusies en aanbevelingen een inspiratiebron mogen zijn voor alle instanties en alle mensen die elke dag het onderwijs maken, of het nu in het beleid, op school of in de klas is. Zelf zullen we zeker samen met onze leden het belang van kinderrechteneducatie blijven aankaarten en uitleggen.

Voor de Kinderrechtencoalitie zijn alle aanbevelingen belangrijk. We weten echter dat tijd en middelen altijd beperkt zijn, en daarom schuiven we enkele prioriteiten naar voor. Het zijn initiatieven waarvan we verwachten dat ze met weinig inspanning veel resultaten kunnen teweegbrengen. We hebben ons met opzet beperkt tot drie aanbevelingen aan de overheid en één aanbeveling voor de onderwijskoepels.

Vier prioriteiten:

- 1 De Vlaamse Minister van Onderwijs en/of de Vlaamse Minister van Jeugd laat / laten een nulmeting uitvoeren naar de concrete toepassing van kinderrechteneducatie in het basis- en secundair onderwijs.
- 2 De overheid versterkt en verduidelijkt de verwijzing naar kinder-rechten in de erkenningsvoorwaarden en de eindtermen.
- 3 De overheid benoemt 'kinderrechten' in het beroepsprofiel van de leraar.
- 4 Onderwijsnetten en hun pedagogische begeleidingsdiensten zetten in op het ondersteunen van leerkrachten op het vlak van kinder-rechteneducatie, onder meer door materiaal te ontwikkelen en nascholing aan te bieden

Bronnen en interessante links

107

- Barbara Oomen, Marloes Vrolijk (2010), Inspiratie voor mensenrechteneducatie. Democratisch burgerschap en mensenrechten in het (burgerschaps) onderwijs. Stichting NJCM. http://www.ucr.nl/about-ucr/Faculty-and-Staff/Social-Science/Documents/Barbara%20Oomen/001_000-Oomen-25-11-2010.pdf
- Comité voor de Rechten van het Kind (2010), Slotbeschouwingen: België. http://www.kinderrechtencoalitie.be/uploads/Databank/Kinderrechten%20algemeen/Slotbeschouwingen_IVRK_NL%202010.pdf
- De Vleeschouwer Hilde (2013), Toepassing van de Rechten van het Kind in het Vlaams Basisonderwijs – Casestudy van ‘Kinderrechtenscholen’. Antwerpen.
- Kinderrechtencommissariaat en VZW Doedèskadèn (2009), werkmap ‘Oprechte deelneming’. <http://www.kinderrechtencommissariaat.be/publications/detail/werkmap-oprechte-deelneming>
- Reynaert Didier (2013), Kinderrechteneducatie: een individueel en collectief leerproces. In: Welwijs 4 (december 2013), pp. 11-14
- UNICEF (2012), Iedereen gelijke kansen op school? Dat denken zij ervan. Het perspectief van maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren in het onderwijsdebat. Unicef België.
- UNICEF (2014), Child Rights Education Toolkit: Rooting Child Rights in Early Childhood Education, Primary and Secondary Schools. Geneva.
- Vanobbergen Bruno (2014), Het kind van onze dromen. Lannoo Campus.
- VELOV (2012), Ontwikkelingsprofiel Vlaamse lerarenopleider. Vereniging voor Lerarenopleiders Vlaanderen.
- Vlaamse Jeugdraad (2014), ‘Om ons te beschermen’, Kinderrechtenbevraging bij leerlingen van het zesde leerjaar.
- Vlaamse overheid, Vlaamse onderwijsstatistieken en publicaties. <http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/>
- Wereldwerkplaats, Vormen vzw en Kinderrechtwinkels (2007), Krekelboek, Deel I: basisinformatie. Kinderrechteneducatie bij jonge kinderen in kleuter- en lager onderwijs. http://www.vormen.org/sites/www.vormen.org/files/page/attach/krekelboek_handboek_kinderrechten_basisonderwijs_0.pdf

Interessante links

- www.awel.be – informatie voor kinderen en jongeren
- www.derechtenvankinderen.be – onderdeel van het VILOK-project (Via Internet Leren Over Kinderrechten). Het doel van dit project is dat enkele specifieke doelgroepen via interactieve websites over kinderrechten kunnen leren
- www.eycb.coe.int/compasito/contents.html – Compasito, manual for human rights education with children. Publicatie van de Raad van Europa over mensenrechten-educatie met kinderen
- www.jongerengids.be – informatie voor kinderen en jongeren
- www.kinderrechten.be – website van het kinderrechtencommissariaat
- www.kinderrechteneducatie.be: databank met educatief materiaal omtrent kinderrecht-eneducatie
- www.kinderrechtswinkel.be en – informatie over kinderrechten en Belgisch jeugdrecht
- www.klascement.be – algemene portaalsite voor leermiddelen. Door te zoeken op 'kinderrechten' vind je heel wat materiaal op, gaande van algemene brochures en spel materiaal over Kinderrechtenverdrag tot materiaal specifiek rond noord-zuid-thema's, pesten enzovoort.
- www.planbelgie.be/kinderrechtenscholen
- www.tumult.be – beschikken over educatief materiaal over o.m. kinderrechten (onder trefwoord "brede cultuur van vrede")
- www.tzitemzo.be – folderreeks voor jongeren tussen 13 en 18 jaar die meer willen weten over hun rechten
- www.tzitemzokids.be – folderreeks voor kinderen tussen 8 en 12 jaar die meer willen weten over hun rechten
- www.unicef.be/kids – website voor kinderen met rubrieken 'info', 'ontdek' en 'neem deel'
- www.unicef.be/nl/leerkrachten/ – gratis educatief materiaal voor leerkrachten
- www.vormen.org – lespakketten, activiteiten, workshops, vormingen, interactieve en digitale methodieken en spelen om zowel met kinderen en jongeren als met volwassenen aan mensenrechten- en/of kinderrechteneducatie te doen.

Colofon

Kinderrechteneducatie in het onderwijs
Kinderrechtenforum nr. 10, 2014
Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw
December 2014

Redactie

Farah Laporte
Jef Geboers
Ellen Demey
Naima Charkaoui
en de gastauteurs genoemd in de tekst

Eindredactie

Naima Charkaoui
Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw
Koningin Maria Hendrikaplein 5/103, 9000 Gent

Grafisch ontwerp

Pieter Willems & Brecht Van Stappen
www.pjotr.be

De Kinderrechtencoalitie Vlaanderen is een netwerk van 26 niet-gouvernementele organisaties die in de brede zin actief zijn rond kinderrechten. Haar voornaamste taak bestaat uit het toezien op de naleving van het VN-Kinderrechtenverdrag in België. Samen met haar Franstalige zusterorganisatie, la CODE, coördineert ze het alternatief rapport over de toestand van kinderrechten in België aan het VN-Comité voor de Rechten van het Kind in Genève.

De Kinderrechtencoalitie bestaat uit: Arktos, Awel, Child Focus, CREFI, Gezinsbond, Jong & Van Zin, Minor-Ndako & Juna, Kinderrechtenhuis vzw, Kinderrechtswinkel, Liga voor Mensenrechten, Plan België, Vivès, Ecpat België, GRIP, Medimmigrant, Onderzoekscentrum Kind & Samenleving, Rondpunt, Steunpunt Jeugdhulp, Tumult, Uit De Marge, UNICEF België, Vlaams Welzijnsverbond, VCOV, KIYO ngo voor kinderrechten, Vormen en Welzijnszorg.

KINDERRECHTENCOALITIE
VLAANDEREN

KINDERRECHTENCOALITIE VLAANDEREN VZW

Koningin Maria Hendrikaplein 5/103, 9000 Gent.

www.kinderrechtencoalitie.be

info@kinderrechtencoalitie.be

Facebook: Kinderrechtencoalitie Vlaanderen

T 09/225.90.25

Met de steun van de Vlaamse Overheid

Vlaanderen
verbeelding werkt

